Bevolkingstrends

Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Jaargang 58 – 2e kwartaal 2010

Centraal Bureau voor de Statistiek

Den Haag/Heerlen 2010

Verklaring van tekens

.	=	gegevens ontbreken
*	=	voorlopig cijfer
**	=	nader voorlopig cijfer
x	=	geheim
–	=	nihil
–	=	(indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	=	het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	=	een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2009-2010	=	2009 tot en met 2010
2009/2010	=	het gemiddelde over de jaren 2009 tot en met 2010
2009/'10	=	oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2009 en eindigend in 2010
2007/'08–2009/'10	=	oogstjaar, boekjaar enz., 2007/'08 tot en met 2009/'10

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever
Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress
Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag
TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen
Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie
Joop Garssen
Jorien Apperloo
Ronald van der Bie
Arie de Graaf
Suzanne Loozen
Jolanda van der Lubbe
Marleen Wingen

Bestellingen
E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet
www.cbs.nl

Prijzen inclusief verzendkosten
Abonnementsprijs: € 53,10
Prijs per los nummer: € 14,60
ISSN: 1571-0998

Oplage: 850

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2010.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

03606201002 B-15

Inhoud

Rubrieken 4

Actuele bevolkingstrends 4
Korte berichten 5
Demografiek 6
Rangen en standen 7
Bevolking in kaart 8
Nederland en Europa 9
Wijken en buurten 10
Demografie in het nieuws 11
Mededelingen 12

Artikelen 13

Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis 13
Cohortvruchtbaarheid van mannen 19
Stijging aantal asielzoekers in Nederland iets groter dan in EU 25
Aantal adoptiekinderen afgenomen 29
Onzekerheidsmarges voor de sterfteprognose van het CBS 32
Geslachtsvoorkeuren bij het krijgen van kinderen: veranderingen over geboortecohorten 38
Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw 43
De verdeling van arbeid en zorg tussen vaders en moeders 50
Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit 55

Tabellen 61

Maand-, kwartaal- en jaarcijfers 61

Technische toelichting en verklaring van termen 62

Demografie op het web 65

Inhoudsopgave 66

Andere CBS-publicaties 72

Richtlijnen voor auteurs 73

Rubrieken

Actuele bevolkingstrends

Bevolkingsgroei lager

In het eerste kwartaal van 2010 nam de bevolking toe met 14,6 duizend personen. Dat zijn er bijna 2,5 duizend minder dan in dezelfde periode van 2009. Voor het eerst sinds 2006 is de bevolkingsgroei, vergeleken met hetzelfde kwartaal een jaar eerder, lager. Datzelfde geldt voor het migratiesaldo, dat in het eerste kwartaal 3,4 duizend lager was dan een jaar geleden. De natuurlijke aanwas daarentegen was 0,9 duizend hoger.
De afname van het migratiesaldo komt zowel door een hogere emigratie (2 duizend) als een lagere immigratie (1,4 duizend) vergeleken met het eerste kwartaal van 2009. De emigratie was ook in het vierde kwartaal van 2009 al hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. De immigratie is nu voor het eerst lager in vergelijking met hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2010 kwamen er 33,3 duizend immigranten naar Nederland en vertrokken 26,4 emigranten naar elders. Een jaar geleden waren dat er respectievelijk 34,7 en 24,4 duizend.
Het aantal geboorten was in het eerste kwartaal 0,7 duizend lager, het aantal overledenen 1,6 duizend lager dan een jaar eerder. De daling in de sterfte die sinds het tweede kwartaal 2009 te zien is heeft zich daarmee verder voortgezet. De sterftedaling was groter dan de afname van het aantal geboorten waardoor de natuurlijke aanwas in het eerste kwartaal van 2010 nog bijna duizend hoger was dan in hetzelfde kwartaal een jaar geleden.

1. Jaar op jaar ontwikkeling van de bevolkingsgroei

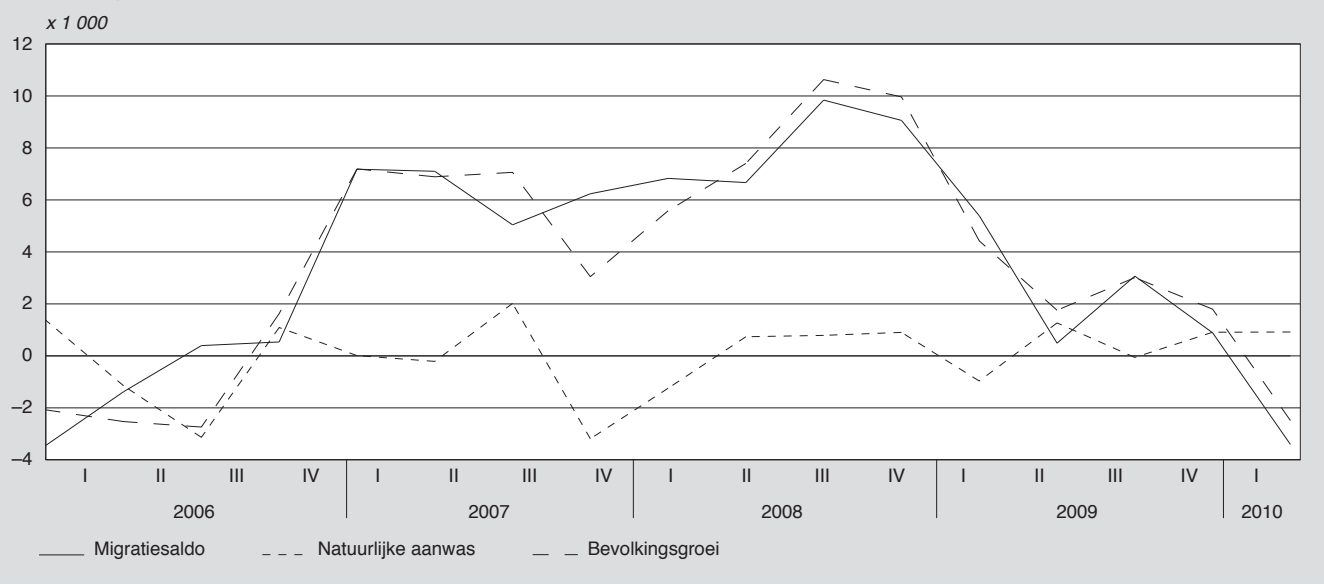

Staat
Bevolkingsontwikkeling

	Geboorten	Overledenen	Immigratie	Emigratie[1)]	Bevolkingsgroei
	x 1 000				
2006	185,1	135,4	101,2	132,5	23,8 [2)]
2007	181,3	133,0	116,8	122,6	47,4 [2)]
2008	184,6	135,1	142,7	116,1	80,4 [2)]
1e kwartaal	44,1	36,3	31,8	26,9	12,7
2e kwartaal	45,8	33,1	29,7	25,5	16,9
3e kwartaal	49,6	31,4	47,8	36,1	29,9
4e kwartaal	45,1	34,3	33,5	27,6	20,9 [2)]
2009*	184,8	134,2	147,3	110,8	91,8
1e kwartaal*	44,4	37,6	34,7	24,4	17,1
2e kwartaal*	45,8	31,8	29,9	25,2	18,6
3e kwartaal*	49,2	31,0	47,9	33,1	32,9
4e kwartaal*	45,5	33,7	34,9	28,2	23,2
2010					
1e kwartaal*	43,7	36,0	33,3	26,4	14,6

[1)] Inclusief saldo administratieve correcties (zie Toelichting 1, Technische toelichting en en verklaring van termen).
[2)] Inclusief overige correcties.

Korte berichten

België en Duitsland populairste emigratiebestemingen

In 2009 verlieten 28 duizend autochtonen Nederland. Dat waren er 9 duizend minder dan in het emigratietopjaar 2006. Hoewel de emigratie naar België en Duitsland in 2009 met een kwart afnam, bleven onze buurlanden de favoriete bestemmingen van autochtone emigranten. Naar beide landen vertrokken ongeveer 4,5 duizend Nederlanders. Na België en Duitsland volgden de Nederlandse Antillen en Aruba, en Spanje. In 2009 was één op de vijf autochtone emigranten 50 jaar of ouder. De ruim 5 duizend oudere emigranten vertrokken vooral naar Zuid-Europese landen als Frankrijk en Spanje. Ook de emigranten naar Portugal en Thailand waren voor een groot deel 50-plus. Hierbij ging het echter om kleine aantallen.
Bron: Loozen, S. en H. Nicolaas, België en Duitsland populairste emigratiebestemmingen. CBS-Webmagazine 29 maart 2010.

Studenten verhuizen vaak binnen hun eigen deel van het land

Van de 96 duizend 18- tot en met 21-jarigen die jaarlijks naar een andere gemeente vertrekken, verhuist twee derde om te gaan studeren. Vaak speelt hierbij ook de wens om zelfstandig te wonen een rol. Een klein deel van de jongeren verhuist om te gaan samenwonen of omdat ze gaan trouwen. De vier grote steden en de negen studentensteden zijn belangrijke bestemmingen voor verhuizende jongeren. Eén op de vijf vestigt zich in een grote stad en nog eens bijna één op de vier gaat naar een studentenstad. Amsterdam, Groningen en Utrecht trekken de meeste jongeren: naar elk van deze steden verhuizen jaarlijks meer dan 6 duizend 18- tot en met 21-jarigen. Een groot deel van de studenten die verhuizen voor hun studie zoekt het niet al te ver weg. Zo trekt Groningen vooral jongeren uit het noorden van het land en vestigen zich in Enschede vooral studenten uit het oosten. Naar Eindhoven, Tilburg en Maastricht gaan vooral jongeren uit het zuiden. In de steden in de Randstad zijn studenten uit het westen van het land oververtegenwoordigd.
Bron: E. Wobma, Studenten verhuizen vaak binnen hun eigen deel van het land. CBS-Webmagazine 29 maart 2010.

Diabetespatiënt is vaak wat ouder, man en te zwaar

In 2009 had 4 procent van de Nederlanders diabetes. Onder hen bevinden zich meer ouderen, meer mannen en meer mensen met overgewicht dan onder niet-diabetici. Mensen met suikerziekte hebben vaker een loophulp zoals een stok, rollator of scootmobiel nodig en bezoeken ook vaker de huisarts en specialist. Diabetes of suikerziekte, is een veel voorkomende chronische ziekte. In 2009 gaf 4 procent van de Nederlanders aan diabetes te hebben. Dit aandeel neemt al jaren toe, in 2001 had bijvoorbeeld 3 procent diabetes. In de periode 2001–2009 was de gemiddelde diabetespatiënt een stuk ouder dan de rest van de bevolking, namelijk 63 jaar. De gemiddelde leeftijd van Nederlanders is 38 jaar. Ook is de diabetespatiënt wat vaker dan gemiddeld een man en doorgaans lager opgeleid dan de gemiddeld. Verder woont een diabeticus iets vaker in de grote stad dan op het platteland. Vooral onder Nederlanders van Surinaamse afkomst komt de ziekte vaker voor, 6 procent van hen heeft diabetes. De gemiddelde diabetespatiënt is dikker dan de rest van de bevolking. Twee derde van de diabetici heeft overgewicht, tegenover 45 procent van mensen zonder diabetes. Diabetici voldoen minder vaak aan de richtlijn voor gezond bewegen dan niet-diabetici, 44 versus 55 procent. Iets meer dan een kwart van de diabetici rookt, evenveel als bij de niet-diabetici. Daarentegen zijn diabetici iets minder vaak zware drinker, 9 procent tegen 11 procent bij de niet-diabetici. Diabetes kan onder andere de ogen aantasten en voetproblemen veroorzaken. Mensen met suikerziekte dragen echter niet vaker dan anderen een bril of contactlenzen. De voetproblemen van diabetici zijn wel terug te zien in het hulpmiddelengebruik. Ze gebruiken ongeveer 3 keer zo vaak als niet-diabetici een loophulp zoals een stok, rollator, rolstoel of scootmobiel. Ook hebben zij 2 keer zo vaak orthopedisch schoeisel nodig. Diabetici bezoeken de huisarts en de specialist gemiddeld ongeveer twee keer zo vaak als niet-diabetici. Ook de fysiotherapeut wordt vaker bezocht. Wat betreft het tandartsbezoek zijn er geen verschillen.
Bron: M. Houben – van Herten, Vaker te dik, minder vaak zware drinker. CBS-Webnagazine 22 maart 2010.

Minder mensen met psychische gezondheidsproblemen

Het aandeel mensen met een minder goede psychische gezondheid is afgenomen tot 9 procent in 2008. Dat is vooral toe te schrijven aan vrouwen. Onder meer hierdoor nam de levensverwachting in goede geestelijke gezondheid toe tot 74 jaar in 2008. Psychische gezondheidsproblemen komen verder het meest voor onder arbeidsongeschikten en werklozen. De geestelijke of psychische gezondheid van Nederlanders van 12 jaar en ouder is tussen 2001 en 2008 verbeterd. In 2001 had nog 11 procent van de mensen te maken met een psychische gezondheid die niet zo goed was. In 2008 is dit gezakt tot 9 procent. Het gaat hier bijvoorbeeld om mensen die hebben aangegeven dat ze zenuwachtig, neerslachtig, ongelukkig of onrustig zijn.
De afname kwam vooral voor rekening van vrouwen, het aandeel daalde van 14 naar 11 procent. Bij mannen was nauwelijks sprake van een daling. Vrouwen zijn desondanks nog steeds aanzienlijk vaker psychisch ongezond dan mannen. Ze voelen zich vooral vaker zenuwachtig en onrustig.
Doordat de geestelijke gezondheid is verbeterd en de levensverwachting van mensen is toegenomen, neemt ook de levensverwachting in goede geestelijke gezondheid toe. Een in 2008 geboren kind had een levensverwachting in goede geestelijke gezondheid van 74 jaar. In 2001 was dit nog maar 70 jaar. Deze cijfers zijn voor jongens en meisjes gelijk. Omdat vrouwen een hogere totale levensverwachting hebben, leven zij wel meer jaren met een minder goede geestelijke gezondheid dan mannen.
Bron: J.W. Bruggink, Minder mensen met psychische gezondheidsproblemen. CBS-Webmagazine 1 maart 2010.

1. Personen geboren in Indonesië woonachtig in Nederland in 1971, 1990 en 2009

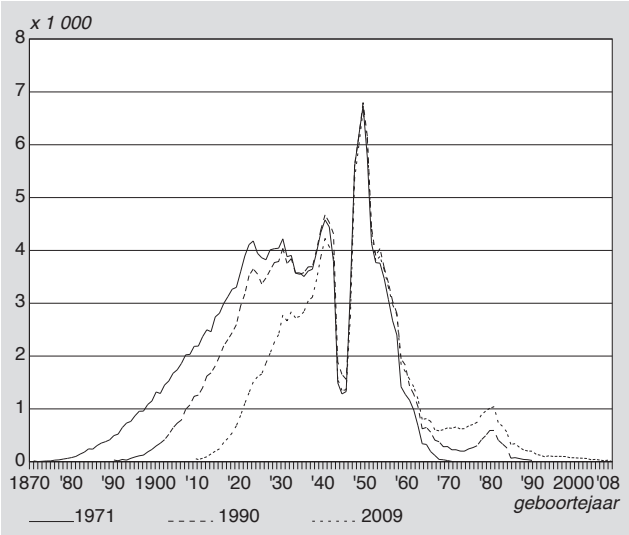

2. Personen geboren in Indonesië naar jaar van vestiging in Nederland, 1 januari 2009

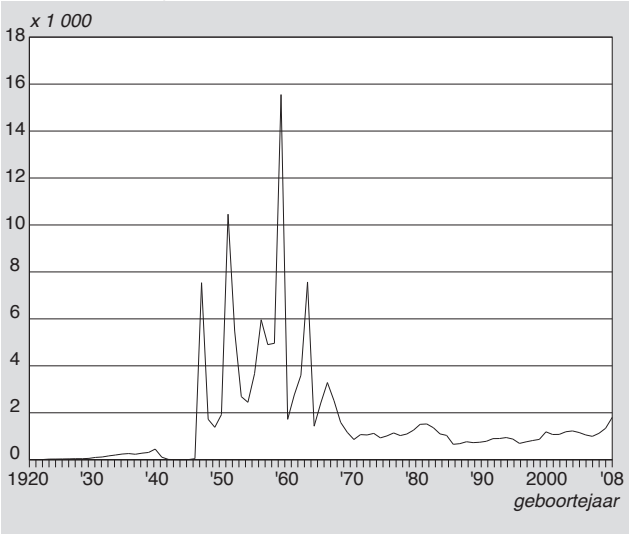

3. Personen geboren in Indonesië naar deelgebied per 10 000 inwoners in Indonesië, 1 januari 2009

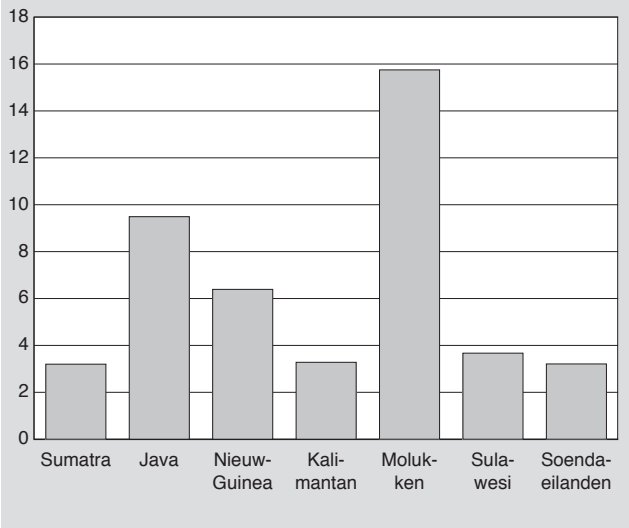

Uit Indonesië en Nederlands-Indië afkomstige personen in Nederland

Per 1 januari 2009 woonden er in Nederland ruim 143 duizend in Indonesië of voormalig Nederlands-Indië geboren personen. Dat aantal loopt al geruime tijd gestaag terug. De afgelopen tien jaar daalde het aantal personen in deze groep jaarlijks met bijna 2,7 duizend personen. De belangrijkste oorzaak voor deze daling is sterfte. Door sterfte daalde de Indonesische bevolkingsgroep jaarlijks met 3,2 duizend personen terwijl het saldo van de buitenlandse migratie in die periode jaarlijks gemiddeld slechts 500 personen bedroeg. Daardoor is de in Nederland wonende in Indonesië geboren bevolking een sterk vergrijsde groep personen geworden. Op 1 januari 2009 bedroeg de gemiddelde leeftijd 62 jaar terwijl deze in 1990 nog 47 jaar was.

De naoorlogse vestiging in Nederland vanuit Indonesië wordt gekenmerkt door een aantal pieken. De eerste piek betreft de vestiging in Nederland na afloop van de Tweede Wereldoorlog. Een tweede in omvang belangrijke groep vestigde zich in Nederland toen Indonesië in 1949 een onafhankelijke staat werd. Een derde piek in de vestiging vond plaats in de periode 1955–1958. Naast een anti-Nederlandse campagne van de Indonesische regering in die jaren werd in 1958 ook een groot aantal personen, die zich feitelijk al in de voorgaande periode in Nederland hadden gevestigd, via de post- administratieve correcties aan de bevolking van Nederland toegevoegd. De overdracht, in 1962, van Nieuw-Guinea, het huidige Kalimantan, door Nederland aan de Verenigde Naties, leidde tot de vierde piek in de vestiging in Nederland. De laatste in omvang opmerkelijke piek in de vestiging vond plaats in 1965. In dat jaar vond er in Indonesië een staatsgreep plaats en zochten een aantal in Indonesië geboren personen in Nederland een goed heenkomen.

Van de huidige groep in Indonesië geboren personen is driekwart op Java geboren en nog eens 10 procent op Sumatra. Ruim 3 duizend personen (2,3 procent) zijn op de Molukken geboren. In verhouding tot het aantal inwoners per provincie in Indonesië is het aantal in Nederland wonende op de Molukken geboren personen relatief hoog. Dat heeft vooral te maken met de geschiedenis van de Molukken. In 1950 werd de Republik Maluku Selatan (RMS) uitgeroepen. Toen deze republiek niet levensvatbaar bleek, zijn in totaal zo'n 12,5 duizend Molukkers naar Nederland gekomen.

Twee derde van de in Indonesië geboren personen heeft twee eveneens daar geboren ouders. Bijna 15 procent heeft één in Nederland en één in Indonesië geboren ouder. Daarnaast heeft bijna 16 procent twee in Nederland geboren ouders (22 duizend personen). Deze groep wordt in de bevolking naar herkomstgroepering als autochtoon geclassificeerd. Per deelgebied van Indonesië verschilt het aandeel personen met twee in Nederland geboren ouders. Van de op Sumatra of Kalimantan geboren groep heeft meer dan een kwart twee in Nederland geboren ouders. Van degenen die op de Molukken zijn geboren, heeft slechts 5 procent twee in Nederland geboren ouders.

Rangen en standen

Verhuizende personen per gemeente

In 2008 verhuisden 1,6 miljoen Nederlanders. Dat komt neer op één op de tien inwoners. Hiervan bleef 60 procent in dezelfde gemeente wonen; 40 procent veranderde van woonplaats. Vooral twintigers en dertigers verhuisden relatief vaak. In 2008 behoorde de helft van de verhuizenden tot deze leeftijdsgroep, terwijl die slechts een kwart van de bevolking uitmaakte.

Het relatieve aantal verhuizingen verschilt sterk per regio. Inwoners van de provincie Groningen verhuisden het vaakst terwijl inwoners van de provincies Limburg en Zeeland het meest honkvast waren.

In de top-25 voor het hoogste aandeel verhuizende inwoners in 2008 staan veel studentensteden. Na het afronden van de studie verlaten studenten doorgaans de gemeente om elders werk te vinden. Ook verhuizingen binnen de gemeente komen bij deze groep relatief meer voor. Van de gemeenten in de top-10 hebben er negen een instelling voor hoger onderwijs binnen de gemeentegrenzen. Studentenstad Groningen telt relatief de meeste verhuizers: 18 procent van de inwoners verhuisde in 2008.
Ook inwoners van de drie grootste steden verhuizen vaak, maar dan met name binnen de gemeentegrenzen. In Amsterdam, Rotterdam en Den Haag blijft 70 procent van de verhuizenden in de eigen stad wonen. Het aandeel personen dat de gemeente verlaat ligt voor deze steden rond het landelijke gemiddelde van 4 procent.

De gemeenten met relatief weinig verhuizenden bevinden zich vooral in minder stedelijke gebieden. In Dinkelland verhuisde slechts 5 procent van de inwoners in 2008. Met 55 woningen per vierkante kilometer ligt de woningdichtheid in deze gemeente ver onder het Nederlandse gemiddelde (209 woningen per vierkante kilometer). Hetzelfde geldt voor acht gemeenten in de top-10 met het laagste aandeel verhuizenden. Inwoners van landelijke gebieden lijken minder geneigd om te verkassen. Vooral het percentage inwoners dat binnen de gemeente verhuist ligt lager bij deze gemeenten.
Edam-Volendam en Bennebroek zijn stedelijke gemeenten met een laag percentage verhuizenden. Bennebroek heeft een afwijkende leeftijdsopbouw. Het aandeel 20–39 jarigen ligt ver onder het gemiddelde, terwijl 65 plussers een kwart van de bevolking uitmaken (tegen 15 procent voor Nederland als geheel). Dit verklaart mogelijk het lage aantal verhuizenden. Edam-Volendam was in 2008 de gemeente die relatief het minste inwoners aan andere gemeenten verloor. Slechts 1,8 procent van de inwoners verhuisde naar elders in Nederland, ruim tweemaal minder dan het Nederlandse gemiddelde.

1. Top-25 van gemeenten met hoogste aandeel verhuizende inwoners, 2008

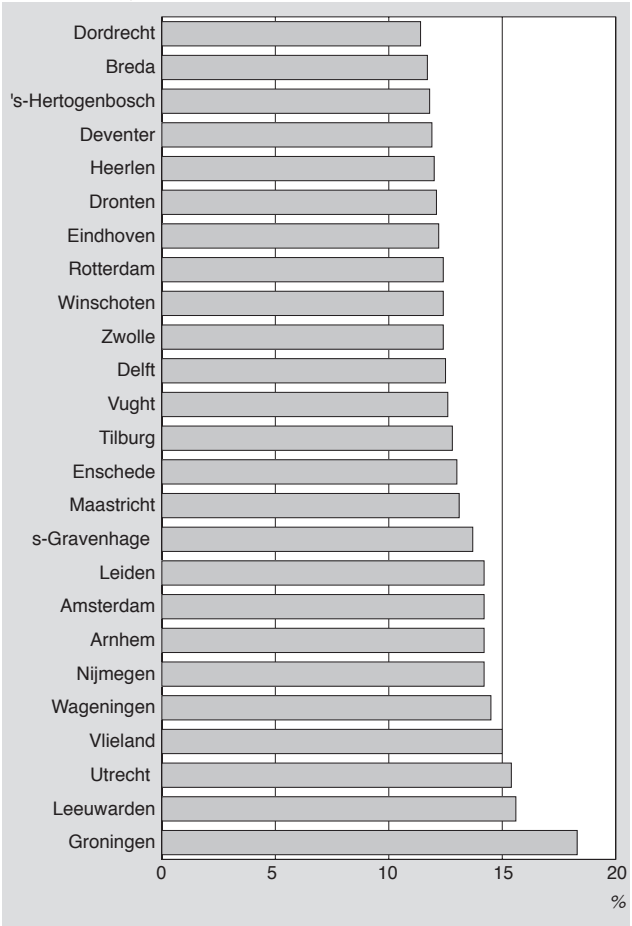

2. Top-25 van gemeenten met laagste aandeel verhuizende inwoners, 2008

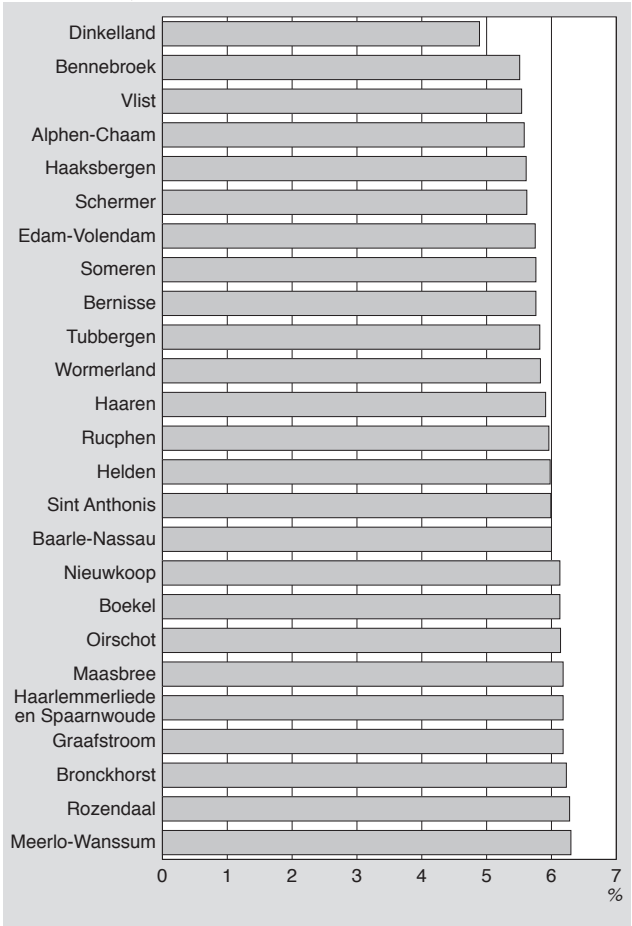

Bevolking in kaart

Bouwen voor leegstand?

Op landelijk niveau is de leegstand ten opzicht van 1 januari 2008 gestegen met 3 procent. Vanwege nieuwbouw steeg het aantal woningen eveneens, waardoor het totale aandeel leegstaande woningen gelijk is gebleven: 5,7 procent. De regionale leegstand wordt sterk beïnvloed door de dynamiek op de woningmarkt waarbij nieuwbouw, sloop maar ook het migratiesaldo een rol spelen. Regionaal zijn er grote verschillen. In hoeverre leiden nu de ontwikkelingen op de woningmarkt tot een toename van de leegstand?
Huishoudenskrimp, de terugloop van het aantal huishoudens, veroorzaakt leegstand in onaantrekkelijke woningen. Transformatie van de woningvoorraad, ofwel sloop van onaantrekkelijke woningen en nieuwbouw van veelgevraagde woningtypes, is in veel gevallen noodzakelijk. Daarnaast is het nodig om op regionaal niveau de ontwikkeling van het aantal woningen aan te passen aan de terugloop van het aantal huishoudens. Als dit niet gebeurt, zal de leegstand alleen maar toenemen. Een woning staat leeg als er bij de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA) niemand staat ingeschreven op het bijbehorende adres. Het kan zijn dat de woning wordt gebruikt als recreatiewoning, tweede woning, voor een bedrijf of tijdelijke bewoning. Ook is het mogelijk dat de nieuwe eigenaar de (nieuwbouw) woning nog niet in gebruik heeft genomen.
De dynamiek op de woningmarkt wordt versterkt door een hoge verhuismobiliteit, relatief veel nieuwbouw en onttrekkingen. In gebieden met een negatief of dalend migratiesaldo, waarbij nog steeds veel nieuwbouw gepleegd wordt en er weinig onttrekkingen plaatsvinden, zal de leegstand groeien. Als in deze gebieden de nieuwbouw afneemt en het aantal onttrekkingen gelijk blijft of toeneemt, zal de leegstand dalen. In gebieden met een positief of stijgend migratiesaldo groeit de leegstand vooral als de nieuwbouw sterker stijgt of het aantal onttrekkingen sterker afneemt.
Een lage verhuismobiliteit en een negatief migratiesaldo over 2008 kenmerkt het krimpgebied Zeeuwsch-Vlaanderen. Zowel de nieuwbouw als de onttrekkingen zijn in deze regio van bescheiden schaal. Zeeuwsch-Vlaanderen blijft koploper met het hoogste percentage leegstand, 11 procent van de woningen. Mede door de beperkte nieuwbouw in deze regio heeft maar 5,4 procent van de leegstaande woningen een bouwjaar vanaf 2000. Ten opzichte van 1 januari 2008 is de leegstand in deze regio met 3 procent gestegen. Een deel van de leegstand wordt veroorzaakt door woningen die gebruikt worden voor recreatie.
De woningmarkt in de Haagse regio is erg dynamisch want de regio heeft een hoge verhuismobiliteit en een positief migratiesaldo over 2008. De regio 's-Gravenhage staat op de tweede plaats met 10 procent leegstand op 1 januari 2009. Ten opzichte van 2008 is de stijging van de leegstand in de Haagse regio 1 procent en dit ligt onder het landelijke gemiddelde van 2 procent. De nieuwbouw in deze regio ligt hoog maar de dynamiek in deze regio zorgt er voor dat de leegstand nauwelijks stijgt. Van de leegstaande woningen heeft 11 procent een bouwjaar vanaf 2000.
De twee grootste regio's in Nederland, Groot-Amsterdam en Groot-Rijnmond, met elk meer dan een half miljoen woningen, vertonen verschillende ontwikkelingen in de leegstandcijfers. Groot-Amsterdam kent net als de Haagse regio een hoge verhuismobiliteit en een positief migratiesaldo over 2008. In de regio Groot-Amsterdam is de leegstand op 1 januari 2009 rond de 49 duizend woningen, 8 procent van het aantal woningen in deze regio. Het aantal onttrokken woningen is gelijk aan 40 procent van de nieuwbouwproductie in 2008. De leegstand is ten opzicht van 2008 3 procent gestegen met bijna 1 500. Dit is absoluut gezien de sterkste stijging in Nederland.
De verhuismobiliteit in Groot-Rijnmond komt overeen met het landelijke gemiddelde en is hiermee lager dan in de Amsterdamse regio. Het migratiesaldo in Rijnmond is weliswaar positief, maar ook een stuk lager. De leegstand in deze regio is op 1 januari 2009 rond de 43 duizend woningen. De leegstand in deze regio is gedaald met 5 procent, absoluut gezien de sterkste daling in Nederland met ruim 2 100 woningen. Het aantal onttrokken woningen is gelijk aan 70 procent van de nieuwbouw in 2008. Dit hoge percentage onttrekkingen heeft bijgedragen aan de daling van de leegstand.
Voor beide regio's geldt dat rond de 15 procent van de leegstaande woningen een bouwjaar vanaf 2000 heeft.

1. Ontwikkeling leegstand per Corop gebied, 1 januari 2009 t.o.v. 2008

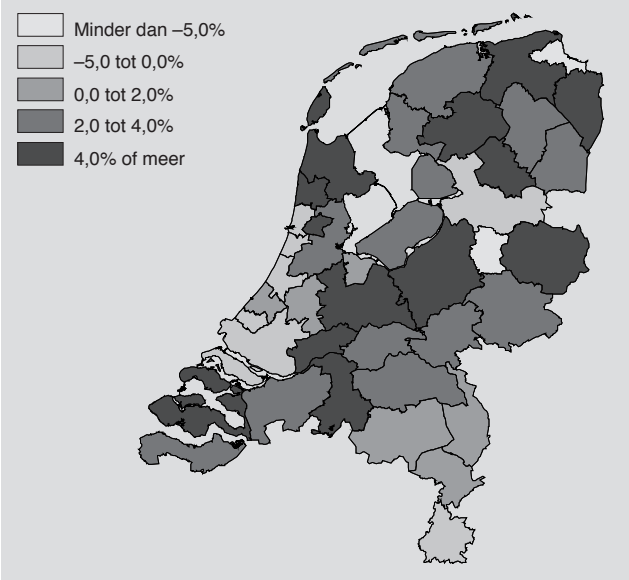

2. Leegstand op 1 januari 2009

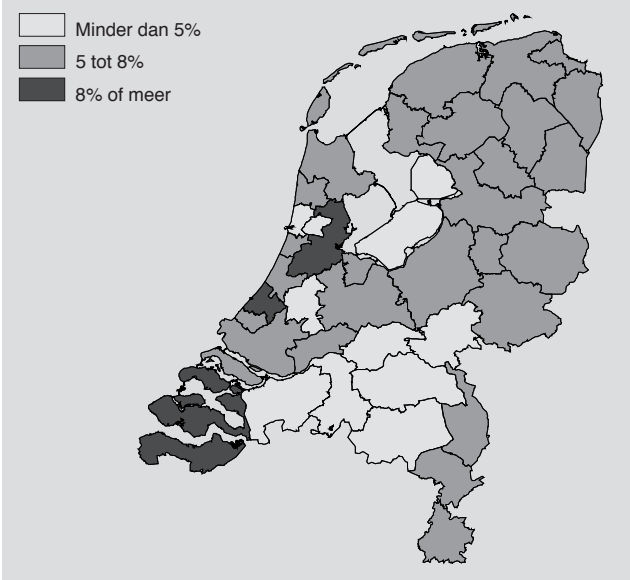

Nederland en Europa

Grote regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling in de Europese Unie tot 2030

Volgens de laatste regionale bevolkingsprognose van Eurostat, uitgebracht onder de naam Europop 2008, zal de bevolking van de 27 lidstaten van de Europese Unie de komende decennia geleidelijk groeien van 500 miljoen in 2010 naar 520 miljoen in 2030. De verwachte bevolkingsontwikkeling in de EU laat grote regionale verschillen zien, niet alleen tussen landen maar ook binnen landen.

De grootste absolute bevolkingsgroei zal plaatsvinden in het Verenigd Koninkrijk. De bevolking groeit hier tot 2030 met 8 miljoen personen, een groei van 13 procent ten opzichte van 2010. In elk van de 37 Britse regio's neemt de bevolking toe, met name in het zuidoosten, Londen en Noord-Ierland. In de meeste Britse regio's komt de groei tot stand door zowel een positieve natuurlijke aanwas (geboorte minus sterfte) als een positief saldo van de internationale migratie. Ook Spanje (+ 7 miljoen) en Frankrijk (+ 6 miljoen) kennen tot 2030 een forse groei. In deze landen zijn het met name de zuidelijke regio's die een forse groei doormaken.
De regio's met de hoogste relatieve groei zijn te vinden in Ierland, Zuid-Spanje, Cyprus en de Algarve in Portugal: in al deze regio's groeit de bevolking tot 2030 met meer dan 30 procent. In Nederland groeit de bevolking in deze periode met bijna 5 procent, vergelijkbaar met het EU-gemiddelde.

In grote delen van Oost-Europa zal de huidige bevolkingskrimp zich doorzetten tot 2030. Landen als Bulgarije, Letland, Litouwen, Roemenië en Polen zullen in 2030 een bevolkingsomvang hebben die 3 (Polen) tot 12 procent (Bulgarije) lager ligt dan het huidige niveau. Regionaal gezien vindt de grootste krimp echter plaats in het voormalige Oost-Duitsland waar diverse regio's hun bevolking met meer dan 20 procent zien krimpen. De krimp wordt hier voornamelijk veroorzaakt doordat het aantal sterfgevallen fors hoger ligt dan het aantal kinderen dat wordt geboren.

In veel krimpregio's neemt het nu al hoge percentage 65-plussers meer dan gemiddeld toe terwijl het aandeel van de potentiële beroepsbevolking een bovengemiddelde daling vertoont. Hierdoor neemt de grijze druk, de verhouding tussen het aantal 65-plussers en het potentieel werkende deel van de bevolking, in deze krimpgebieden over het algemeen fors toe. Zo zal de grijze druk in de Oost-Duitse regio's Chemnitz, Dresden en Sachsen-Anhalt toenemen van rond de 40 procent in 2010 naar ruim 70 procent in 2030. Daarmee behoren deze regio's tot de meest vergrijsde gebieden in de EU.
Aan de andere kant van het spectrum zien we de regio's Inner en Outer London waar het aandeel 65-plussers nauwelijks toeneemt en de grijze druk met ongeveer 20 procent de helft van het EU-gemiddeld bedraagt. Volgens Eurostat zal in Nederland de grijze druk in 2030 naar verwachting 44 procent bedragen, 2 procentpunten boven het EU-gemiddelde.

Bron: Eurostat, Europop 2008 (convergentiescenario), www.ec.europa.eu/eurostat.

1. Bevolkingsgroei tot 2030 per regio

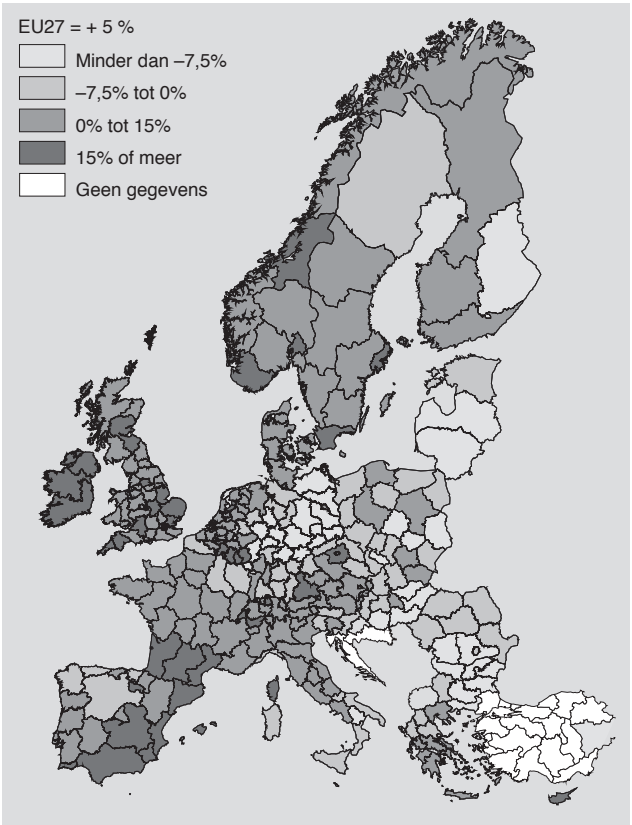

2. Grijze druk in 2030 per regio

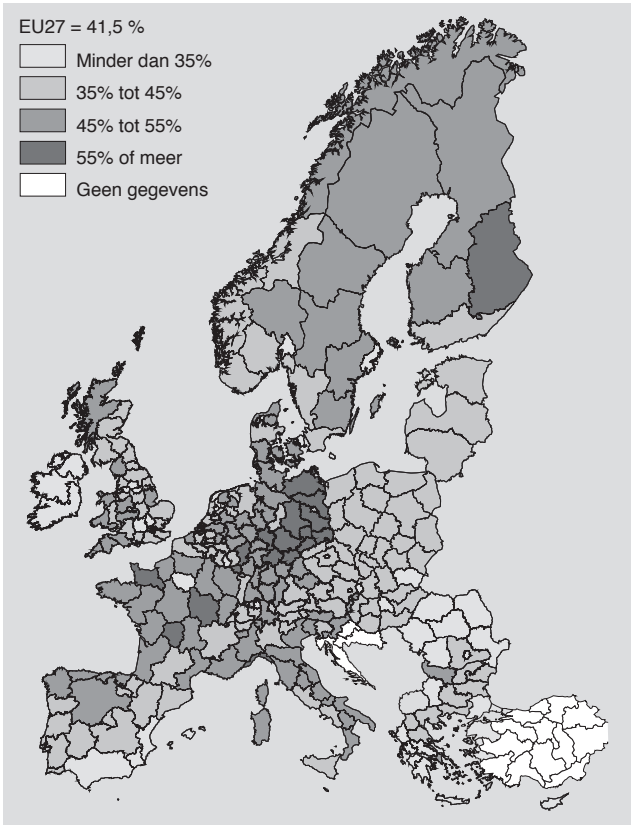

Wijken en buurten

Toename gemengde buurten

Buurten verschillen sterk in etnische samenstelling. Het percentage niet-westerse allochtonen verschilt per buurt sterker dan per gemeente. In 2009 lag het aandeel niet-westerse allochtonen per buurt tussen de 0 en 90 procent. In datzelfde jaar was voor gemeenten 36 procent (Rotterdam) de bovengrens voor wat betreft het aandeel niet-westerse allochtonen.

Onderscheid wordt gemaakt tussen autochtone buurten (minder dan 5 procent niet-westerse allochtonen), gemengde buurten (tussen 5 en 50 procent niet-westerse allochtonen) en allochtone buurten (meer dan 50 procent niet-westerse allochtonen). De autochtone buurten komen in 2009 het meest voor in Nederland (7,2 duizend); ruim twee maal zoveel als gemengde buurten. Bij een vergelijking met de buurtindeling van 2003 zijn de gemengde buurten het meest toegenomen.

In 2003 bestond het grondgebied van Nederland uit ruim 11 duizend buurten. In 2009 was het aantal buurten met zo'n 440 toegenomen. Het aantal gemengde buurten bedroeg in 2003 nog geen 3 duizend. Dit aantal is in 2009 opgelopen tot bijna 3,4 duizend. Ook het aantal allochtone buurten is in deze periode gestegen. Het aantal autochtone buurten is sindsdien echter afgenomen. Was in 2003 nog 64 procent van alle buurten autochtoon, in 2009 bedroeg dit aandeel 61 procent.

De toename van gemengde buurten heeft zich in alle provincies voorgedaan. In Drenthe en Zeeland was deze toename echter zeer gering, terwijl Flevoland in 2009 bijna 30 procent meer gemengde buurten telde.

Niet alle gemeenten in Nederland hebben gemengde buurten. Vooral de landelijke en meer perifere gemeenten hebben uitsluitend autochtone buurten. Zo omvat de gemeente Bronckhorst 45 autochtone buurten en geen enkele gemengde buurt.

Met meer dan 80 gemengde buurten scoren de gemeenten Utrecht en 's-Gravenhage het hoogst. Echter Amsterdam telt slechts twee autochtone buurten, ofwel bijna 98 procent van de Amsterdamse buurten is gemengd of allochtoon. Ook bij de overige grote gemeenten met meer dan 150 duizend inwoners is het aantal gemengde buurten duidelijk in de meerderheid. Alleen Apeldoorn heeft twee maal zoveel autochtone als gemengde buurten. De Randstad laat duidelijk de ligging van gemengde buurten in en rond de steden zien. Alleen al in de provincie Zuid-Holland komen zo'n kleine duizend gemengde buurten voor.

1. Aandeel buurten[1)] naar etnische samenstelling

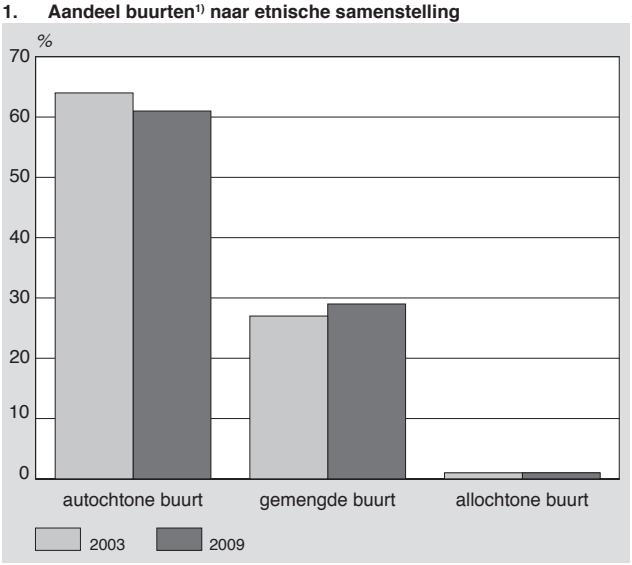

[1)] Totaal aandeel is inclusief buurten waaarvan de etnische samenstelling niet bekend is.

Gemengde buurten in de Randstad

Demografie in het nieuws

Gynaecoloog grijpt soms te snel in

Steeds meer vrouwen bevallen in het ziekenhuis: een halve eeuw geleden was dat nog maar 30 procent, nu is dat al 70 procent. Nederland kent een relatief hoge zuigelingensterfte. Daarom klinkt steeds vaker de roep om alle bevallingen voortaan plaats te laten vinden in het ziekenhuis. Dat gebeurt ook in het buitenland. Maar, waarschuwt hoogleraar Simone Buitendijk, ziekenhuisopname kan leiden tot onnodig en riskant ingrijpen. Van de 1700 baby's die jaarlijks rond de geboorte overlijden, zijn er ongeveer zestig waarbij de bevalling ingeleid wordt door een verloskundige. Er zit dus heel weinig winst in het verplaatsen van de bevallingen naar een gynaecoloog. De nabijheid van een gynaecoloog met al zijn hulpmiddelen, zo blijkt uit onderzoek, vergroot de kans op medische ingrepen. Maar de ingrijpen zijn riskant! Thuis bevallen verdient daarom in verreweg de meeste gevallen de voorkeur. Maar ook al heeft Buitendijk kritiek op gynaecologen, uiteindelijk dienen zij en verloskundigen zich niet als rivalen te gedragen maar samen te werken.
Bron: de Pers, 16 maart 2010

Gezinsgrootte en gezondheid

Gezond door het leven willen gaan? Neem twee kinderen, dat verkleint de kans op ziekten en kwalen aanzienlijk. Wetenschappers uit Noorwegen onderzochten onder anderhalf miljoen mannen en vrouwen het verband tussen het aantal kinderen en de gezondheid van de ouders die tussen 1935 en 1968 waren geboren. Hieruit kwam naar voren dat ouders met twee kinderen veel gezonder zijn dan met paren met geen, een of drie of meer kinderen. De onderzoekers vermoeden dat stellen zonder kinderen slechter voor zichzelf zorgen. Bij ouders met drie of meer kinderen zouden stress en zorgen over de financiën de kop op steken.
Bron: Algemeen Dagblad, 20 maart 2010

Ongewenst kinderloos

Wie kinderen wil vrijt, raakt zwanger en gebeurt dat niet, dan zijn er vruchtbaarheidsbehandelingen. Maar de spanningen rond een onvervulde kinderwens kunnen hoog oplopen. Uit de cijfers van het CBS blijkt dat één op de tien vrouwen met een kinderwens een medische behandeling krijgt om voor de eerste keer in verwachting te raken. Van de moeders met één kind krijgt één op de twintig een medische behandeling. Zo'n tachtig procent van de vrouwen raakt zwanger nadat ze zijn behandeld.
Bron: Trouw, 3 april 2010

Niet meer doden door Mexicaanse griep

Sinds het uitbreken van de Mexicaanse griep zijn in Nederland circa 60 mensen aan het virus overleden. Het aantal sterfgevallen is veel lager dan aanvankelijk werd verwacht. Dat komt doordat de griep een mild verloop bleek te hebben en de vaccinaties van alle risicogroepen vermoedelijk effect hebben gehad. Het CBS heeft de cijfers van het RIVM geanalyseerd en concludeert dat het afgelopen griepseizoen niet meer mensen zijn overleden als gevolg van de griep. Ander soort griep kwam de afgelopen winter bijna niet voor. Terwijl het griepseizoen voorbij is, sterven er toch nog patiënten. Meestal zijn zij al ernstig ziek. Ook worden af en toe nog mensen opgenomen in het ziekenhuis. In totaal zijn het afgelopen jaar 2200 mensen in het ziekenhuis behandeld tegen de Mexicaanse griep.
Bron: ANP, 13 april 2010

Minder asielzoekers naar de EU

Het aantal asielzoekers dat in Europa asiel aanvraagt, is vorig jaar afgenomen. De EU-landen registreerden in 2009 261 duizend aanvragen, tegen 281 duizend in 2008. De grootste groep asielzoekers kwam uit Afghanistan, meldde het Europees statistisch bureau. Nederland kreeg 16,1 duizend asielverzoeken. Daarmee behoort Nederland tot de topzeven van de 27 EU-staten waar de meeste asielzoekers een verzoek indienen. Mogelijke oorzaak van de daling zijn de recessie en de verbeterde grensbewaking in Zuid-Europa.
Bron: NRC next, 6 mei 2010

Steeds minder doden tussen 15 en 60 jaar

De kans dat iemand sterft in de bloei van zijn leven is sinds 1970 bijna in alle landen afgenomen. Ook in Nederland. Van iedere duizend 15-jarige Nederlandse vrouwen bereiken er uiteindelijk 945 de 60ste verjaardag. In Zambia zijn dat er dramatisch veel minder. Van de duizend 15-jarige meisjes bereiken daar maar 394 hun zestigste levensjaar. Nederlandse vrouwen staan 26ste op een ranglijst van 187 landen. De vrouwen uit Zambia staan op de laatste plaats. Jaarlijks sterven wereldwijd 24 miljoen mensen tussen het 15de en 60ste levensjaar. Het onderzoek vergelijkt niet alleen 187 landen, maar ook drie tijdstippen: 1970, 1990 en 2010. Nederland scoort in verhouding met andere landen goed. Vooral de Nederlandse mannen. Die stonden in 1970 achtste op de wereldranglijst (843 per duizend 15-jarigen die de 60 haalden) en in 2010 vierde (926 op de 1000 die 60 worden). Dit komt door minder verkeersdoden, minder rokers die aan longkanker en een hartaanval sterven en een beter toegankelijke gezondheidszorg. De Nederlandse vrouwen daalden van de vijfde positie in 1970 naar plaats 26 in 2010. Maar toch namen ook de overlevingskansen van volwassen vrouwen duidelijk toe: van 914 per 1000 in 1970 naar 945 per 1000 in 2010.
Bron: NRC next, 18 mei 2010

Mededelingen

Dossier jongeren

Het CBS heeft een nieuw dossier op de website geplaatst, dat een verzameling bevat van cijfers en publicaties van het CBS die over jongeren gaan.
www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/jongeren/nieuws/default.htm

Maakt de buurt verschil?

Het SCP heeft op 24 maart het onderzoek 'Maakt de buurt verschil?' gepubliceerd. Deze studie gaat na of de etnische samenstelling van buurten van invloed is op de mate van interetnisch contact en wederzijdse beeldvorming van niet-westerse migranten en autochtone Nederlanders. Is het zo dat migranten die in zwarte buurten wonen minder vaak omgaan met autochtone Nederlanders en negatiever over hen denken dan migranten die in witte wijken wonen? En hoe zit dat omgekeerd? Maakt het voor de interetnische contacten en opvattingen over migranten van autochtone Nederlanders uit in welke buurt ze wonen?
ISBN 978 90 377 0227 9, www.scp.nl

Het wonen overwogen

De publicatie 'Het wonen overwogen', die op 22 maart verscheen, gaat in op recente ontwikkelingen op het gebied van de woonsituatie van Nederlanders, hun woonwensen en hun woonbeleving. De cijfers zijn grotendeels gebaseerd op het WoonOnderzoek Nederland 2009 (WoON 2009), dat het CBS onder ruim 78 duizend personen van 18 jaar en ouder uitvoerde in opdracht van het ministerie van Volkshuisvestiging, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bouwen-wonen/publicaties

Van gezond naar beter

Het RIVM heeft op 25 maart de Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2010 gepubliceerd. Dit rapport beschrijft de belangrijkste ontwikkelingen op het terrein van de Nederlandse volksgezondheid en verschijnt eens in de vier jaar.
ISBN: 9789078122333, www.rivm.nl

Registers over wijken

In het onderzoek 'Sociale dynamiek in de wijk' worden het verhuisgedrag en de sociaal-economische ontwikkeling van individuele personen in stadswijken over langere tijd gevolgd. Om dat te doen wordt gebruik gemaakt van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Deze eerste publicatie binnen het onderzoeksproject, die op 27 april is verschenen, richt zich op de vraag wat de mogelijkheden en beperkingen zijn van het SSB om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden die in de eindrapportage van het project centraal staan.
Informatie: www.scp.nl, ISBN 978-90-377-0454-9

Artikelen

Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis

Elma Wobma en Arie de Graaf

Van de kinderen die sinds de jaren negentig uit huis gingen is ongeveer 15 procent een boemerangkind: zij keerden na verloop van tijd voor een poosje terug naar het ouderlijk huis. Het aandeel boemerangkinderen ligt onder kinderen die sinds de jaren negentig uit huis gingen bijna twee keer zo hoog als onder nestverlaters in de jaren zeventig. De belangrijkste verklaring voor deze toename is het feit dat de laatste decennia steeds minder kinderen direct gaan samenwonen of trouwen en meer kinderen om een andere reden uit huis gaan, bijvoorbeeld om te gaan studeren. Deze laatsten komen vaker weer even bij de ouders terug dan de samenwoners en de gehuwden.

1. Inleiding

Het verlaten van het ouderlijk huis vormt een belangrijke stap in de levensloop. Met deze stap begint de fase van zelfstandigheid. Soms wordt deze fase onderbroken en keert een kind, nadat het een periode op zichzelf heeft gewoond, terug naar het ouderlijk huis. Zo'n terugkerend kind wordt een boemerangkind genoemd als het, om wat voor reden ook, vier maanden of langer opnieuw bij de ouders gaat wonen.
De laatste jaren is er meer aandacht voor dit verhuisgedrag gekomen omdat de indruk bestaat dat het aantal boemerangkinderen toeneemt. In het *Onderzoek Gezinsvorming 2008* is daarom een aantal vragen toegevoegd. Aan alle respondenten die ooit het ouderlijk huis hebben verlaten is gevraagd of ze ooit een boemerangkind zijn geweest en wat de reden was om terug te gaan naar het ouderlijk huis.
Dit artikel beschrijft de uitkomsten en analyseert de achtergronden van dit boemeranggedrag. Het onderzoek richt zich op de ontwikkeling van het aandeel jongeren dat terugkeert naar het ouderlijk huis en op de redenen om weer bij de ouder(s) te gaan wonen. Ook wordt ingegaan op de vraag welke achtergrondkenmerken de kans verhogen op een terugkeer naar het ouderlijk nest.

2. Methode

2.1 Theorie

Belangrijke verschillen die in de levensloop tussen de geboortegeneraties in de tweede helft van de 20e eeuw zijn ontstaan, kunnen bijdragen aan een verklaring voor het toenemende aantal boemerangkinderen. De gemiddelde leeftijd waarop jongeren het huis verlaten is de laatste decennia weinig veranderd. Wat wel veranderde, is het motief om uit huis te gaan. Vroeger verlieten jongeren het huis om te gaan trouwen of samenwonen; de laatste jaren vertrekken ze vooral omdat ze behoefte hebben aan zelfstandigheid. Een derde van de jongeren die in het begin van deze eeuw vertrokken ging uit huis om met hun partner te gaan samenwonen of om te trouwen. In de jaren zeventig van de vorige eeuw vertrok nog ruim de helft van de jongeren om die reden (Van Agtmaal-Wobma, 2009).
Jongeren die het ouderlijk huis hebben verlaten om samen te wonen of te trouwen hebben een kleinere kans om boemerangkind te worden dan degenen die alleen zijn gaan wonen. Davanzo en Goldscheider (1990) stellen dat de afname van het aantal nestverlaters dat direct gaat trouwen de belangrijkste verklaring is voor de toename van het aantal boemerangkinderen. Beaupré et al. (2006) concluderen eveneens dat de terugkeerkansen van degenen die vanuit de ouderlijke woning zijn gaan trouwen kleiner zijn dan van degenen die alleen zijn gaan wonen. Zij vermoeden dat ook de toename van het ongehuwd samenwonen, met hogere scheidingskansen dan huwelijken, de terugkeerkans heeft versterkt. Davanzo en Goldscheider (1990) zien ook andere levenslooptransities die de kans op een terugkeer naar de ouderlijke woning vergroten, zoals overgangen naar student of werkende. Het voortijdig stoppen met een opleiding of werkloosheid zijn eveneens redenen om terug te keren naar het ouderlijk huis.
Uit eerdere onderzoeken is ook gebleken dat de terugkeerkansen afnemen als kinderen op oudere leeftijd uit huis gaan, dat mannen een grotere kans hebben op terugkeer dan vrouwen en dat de meer traditioneel ingestelde bevolkingsgroepen eerder terugkeren. Opvallend is dat ook degenen die ongepland het ouderlijk huis hebben verlaten, bijvoorbeeld na een ruzie, meer kans hebben om terug te keren.
Uit onderzoek in Nederland onder jongeren die in 1999 weer thuis zijn gaan wonen blijkt ook dat iets meer mannen dan vrouwen boemerangkinderen zijn en dat de kansen om terug te keren snel afnemen met de leeftijd (Schapendonk-Maas, 2001). Beaupré et al (2006) geven als mogelijke verklaring voor het toenemende aantal boemerangkinderen dat jongeren tegenwoordig vaker financiële problemen hebben of een levensstandaard willen die alleen niet te bereiken is. Ook denken onderzoekers dat er steeds minder een stigma rust op het wonen bij je ouders. Lang thuiswonen is minder problematisch doordat de contacten tussen ouders en kinderen in een gezin anders zijn dan vroeger. De regels en grenzen die ouders stelden en de ruimte die kinderen kregen om deze regels en grenzen bij te stellen zijn veranderd (Du Bois-Reymond, 1993). Omdat ouders in moderne 'onderhandelingsgezinnen' soepele regels hanteren, zou de kans op conflicten kleiner zijn dan in de 'bevelshuishoudingen' van vroeger. Deze ontwikkeling kan een terugkeer van kinderen naar het ouderlijk huis vergemakkelijken.

2.2 Hypothesen

In dit artikel wordt geanalyseerd wat de kansen van jongeren zijn om boemerangkind te worden. De verwachting is dat de kans op terugkeer van een nestverlater wordt beïnvloed door:

– geslacht: mannen keren vaker terug naar het ouderlijk huis dan vrouwen;
– leeftijd bij uit huis gaan: hoe jonger iemand het ouderlijk huis verlaat, hoe groter de terugkeerkans;
– de periode van uit huis is gegaan: de terugkeerkansen zijn hoger in recente jaren;
– de reden van uit huis gaan: jongeren die uit huis zijn gegaan om te gaan samenwonen of trouwen hebben een kleinere kans om terug te keren dan degenen die voor werk of opleiding zijn weggegaan;
– opleidingsniveau: hoger opgeleiden hebben een grotere terugkeerkans. Mogelijk is dit gerelateerd aan de reden van uit huis gaan, omdat dit nu vaker 'opleiding' is;
– opleidingsniveau van de vader als indicatie voor de sociaal-economische status van het ouderlijk gezin: een hogere status zal de kans vergroten dat een kind terugkeert naar een (grotere) ouderlijke woning;
– het aantal kinderen in het gezin: bij een kleiner gezin is er vaak meer ruimte om terug te keren;
– religie: jongeren uit meer traditionele gezinnen hebben een grotere terugkeerkans dan jongeren uit niet-traditionele gezinnen;
– sfeer in het gezin: bij een goede sfeer in het ouderlijk gezin zullen kinderen eerder terugkeren dan wanneer er een slechte sfeer was;
– de woonomgeving tussen het zesde en het zestiende levensjaar: jongeren die zijn opgegroeid op het platteland of in een dorp keren vaker terug naar de ouderlijke woning dan jongeren die zijn opgegroeid in de stad.

2.3 Steekproefgegevens

De gegevens zijn afkomstig uit het *Onderzoek Gezinsvorming 2008* (OG2008) van het CBS. Hierin zijn gegevens verzameld over onder meer de sociaal-demografische kenmerken van mensen die in Nederland wonen. Het Onderzoek Gezinsvorming wordt om de circa vijf jaar gehouden. Het laatste onderzoek is uitgevoerd in de periode maart–augustus 2008. Hieraan namen 3,8 duizend mannen en 4,0 duizend vrouwen van 18 tot 63 jaar deel.

3. Resultaten

Ontwikkeling aandeel boemerangkinderen
Hoewel terugkeer naar het ouderlijk huis geen nieuw fenomeen is, is het aandeel boemerangkinderen onder de nestverlaters uit de jaren negentig wel hoger dan onder degenen die in de jaren zeventig het ouderlijk huis hebben verlaten *(grafiek 1)*. Van degenen die in de jaren negentig het ouderlijk huis verlieten is circa 15 procent weer thuis gaan wonen. De generatie nestverlaters van de jaren zeventig telt met 7 procent jongens en 10 procent meisjes een veel kleiner aandeel boemerangkinderen. Het aandeel boemerangkinderen en dan in het bijzonder meisjes, dat begin deze eeuw het ouderlijk huis heeft verlaten, is weer hoger dan onder de generatie die in de jaren negentig uit huis is gegaan. Na vijf jaar is bijna een op de vijf meisjes weer teruggekeerd naar het ouderlijk nest.
De conclusies zijn dat de terugkeerkansen groter zijn in meer recente jaren van uit huis gaan en dat dat meisjes vaker terugkeren dan jongens.

1. Aandeel jongerenen dat terugkeert bij ouders/verzorgers

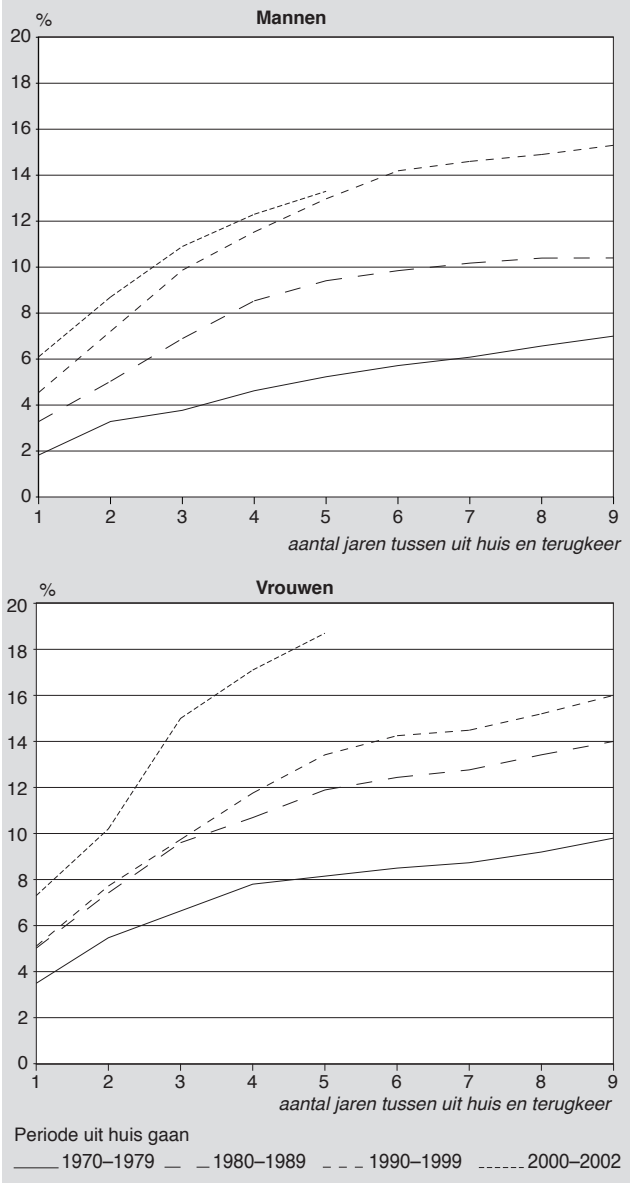

Redenen voor terugkeer
De helft van de boemerangkinderen is binnen twee jaar na het verlaten van het ouderlijk huis weer terug op het ouderlijke nest, maar ook na tien jaar keren nog kinderen terug. Het stuklopen van de relatie is voor 30 procent van de vrouwen en voor 20 procent van de mannen de reden om weer bij de ouders te gaan wonen *(grafiek 2)*. Afronding of voortijdige beëindiging van de opleiding is in een op de vijf gevallen de aanleiding om het ouderlijke nest weer op te zoeken. Ook als ze tijdelijk geen huisvesting hebben of wachten op een andere woning komen kinderen weer een tijdje bij hun ouders wonen, al dan niet met hun partner. Een op de tien is na terugkeer uit het buitenland weer terug bij de ouders. Slechts een op de twintig geeft financiële redenen als motief aan om weer thuis te gaan wonen.
Boemerangkinderen die begin deze eeuw terugkeerden naar het ouderlijk huis hadden daarvoor andere redenen dan de kinderen die in de jaren zeventig terugkwamen *(grafiek 3)*. 'Werk' is steeds minder vaak een reden; het stuklopen van de relatie steeds vaker. Dit duidt erop dat het veranderen van werkkring of het tijdelijk zonder werk zitten tegenwoordig minder aanleiding geeft om terug te gaan naar de ouders. Daaren-

2. Belangrijkste reden van jongeren om weer bij ouders/verzorgers te gaan wonen

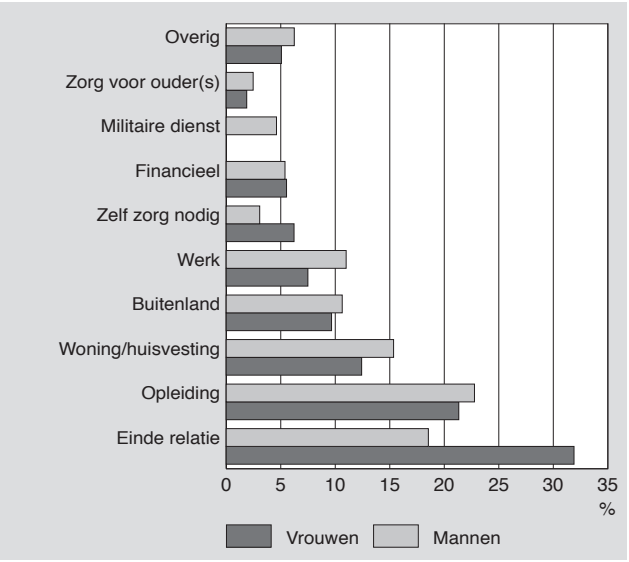

3. Enkele belangrijke redenen om terug te keren naar ouderlijk huis naar jaar van terugkeer

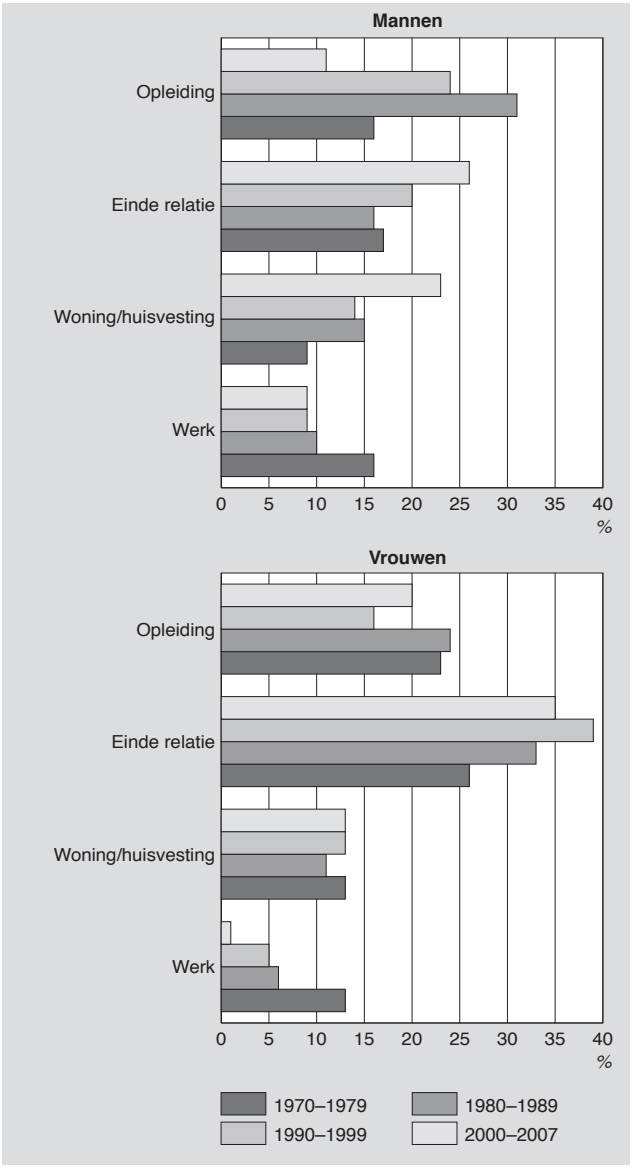

tegen blijkt de toegenomen instabiliteit van relaties of een scheiding vaker een reden te zijn om terug te keren naar het ouderlijk huis. Bij andere redenen is er geen duidelijke trend aan te geven.

Er blijkt een duidelijke relatie te zijn tussen de reden van vertrek en de reden van terugkeer. Van de boemerangkinderen die vanwege het beëindigen van een opleiding terugkwamen, waren circa acht op de tien ook vanwege opleiding uit huis gegaan *(staat 1)*. Twee van de drie kinderen die terugkeerden vanwege relatieproblemen waren vertrokken om te gaan samenwonen of trouwen. Vier op de tien boemerangkinderen die vanwege werk terugkwamen, waren ook voor werk vertrokken. Bijna de helft van de vrouwen die vanwege werk terugkomen was vanwege opleiding uit huis gegaan. Bij mannen zijn dat drie op de tien.
Voor laagopgeleiden is het beëindigen van de relatie veruit de meest genoemde reden voor terugkeer. Voor hoogopgeleide jongeren hangt de terugkeer vooral samen met opleiding of studie. Degenen die een hoge opleiding hebben gevolgd, zijn dan ook voor het merendeel om die reden uit huis gegaan.

Staat 1
Enkele belangrijke redenen om terug te keren naar het ouderlijk huis naar reden uit huis gaan

	Belangrijkste reden uit huis gaan						Totaal
	opleiding	samenwonen/ trouwen	wilde zelf-standig zijn	werk	slechte sfeer thuis	overig	
	%						*abs. = 100%*
Mannen							
Opleiding	83	1	11	4	1	0	93
Einde relatie	3	70	11	4	9	4	76
Buitenland	17	20	29	24	5	5	40
Werk	29	0	20	42	4	4	45
Woning/huisvesting	17	27	37	7	10	3	63
Vrouwen							
Opleiding	80	1	11	3	4	1	105
Einde relatie	7	63	19	3	5	3	156
Buitenland	29	8	25	23	6	8	48
Werk	46	3	8	43	0	0	37
Woning/huisvesting	37	27	23	3	5	5	62

Staat 2
Aandeel boemerangkinderen [1] naar achtergrondkenmerken

	Aandeel boemerangkinderen		Aantal respondenten	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
	%		*absoluut*	
Leeftijd uit huis				
Jonger dan 20 jaar	19	17	708	1 235
20–24 jaar	8	8	1 398	1 362
25 jaar of ouder	4	5	762	311
Opleidingsniveau				
Laag	8	10	911	1 017
Middelbaar	10	13	1 028	1 054
Hoog	10	11	922	831
Jaar uit huis				
1970–1979	5	8	822	863
1980–1989	9	12	915	928
1990–1999	13	13	902	868
2000–2002	12	19	228	247
Ervaring tweeoudergezin				
Goed	10	12	1 795	1 729
Redelijk/slecht	7	10	329	462
Geen tweeoudergezin	10	12	743	714
Aantal kinderen in tweeoudergezin				
Een	12	11	121	111
Twee	12	12	567	633
Vier	9	13	480	556
Vijf of meer	9	13	342	339
Geen tweeoudergezin	7	9	618	552
Religie vader				
Geen	10	11	615	641
Kerkgang frequent	8	11	1 290	1 254
Kerkgang minder frequent	13	10	247	237
Kerkgang zelden of nooit	12	13	586	637
Onbekend	4	12	129	137
Opleidingsniveau vader				
Laag	8	11	1 473	1 393
Middelbaar	12	14	545	564
Hoog	13	12	460	550
Onbekend	7	11	389	401
Wonen 6–16 jaar				
Platteland	13	11	304	256
Dorp	10	13	1 079	1 097
Kleine stad	9	11	515	586
Grote stad	9	12	676	614
Buitenland	9	10	283	346
Reden uit huis				
Zelfstandig zijn	9	11	834	780
Slechte sfeer	13	16	152	244
Ouders vonden het verstandig	9	5	82	56
Samenwonen of trouwen	5	7	1 328	1 430
Werk	15	17	299	239
Opleiding	18	21	569	676
Totaal	10	12	2 867	2 906

[1] Voor het eerst het ouderlijk huis verlaten in de periode 1970–2002 en binnen 5 jaar weer teruggekeerd.

Kenmerken van boemerangjongeren

Om een beeld te krijgen van de jongeren die voor een periode van vier maanden of langer weer thuis gaan wonen, is voor een aantal achtergrondkenmerken uit het *Onderzoek Gezinsvorming* het aandeel boemerangkinderen bepaald. Hierbij gaat het om jongeren die in de periode 1970–2002 het ouderlijk huis hebben verlaten en ten tijde van het onderzoek binnen vijf jaar terug zijn gegaan naar de ouderlijke woning. Gemiddeld keerde in deze groep 10 procent van de mannen en 12 procent van de vrouwen terug *(staat 2)*.

In tegenstelling tot de verwachting is het aandeel boemerangkinderen onder vrouwen iets groter dan onder mannen. Leeftijd speelt wel een rol: hoe jonger kinderen uit huis gaan, hoe groter de terugkeerkans is. Van degenen die voor hun 20e het ouderlijk huis hebben verlaten, is circa 20 procent ooit teruggekeerd. Van de 20–24-jarigen was dat 8 procent en van de 25-plussers 5 procent. Het kenmerk 'opleidingsniveau' differentieert nauwelijks. De reden 'einde relatie' voor laagopgeleiden en de reden 'opleiding' voor hoogopgeleiden beïnvloeden deze percentages.

De terugkeerkans is laag onder degenen die zijn gaan samenwonen of trouwen. Van de mannen keert om deze reden 5 procent terug, van de vrouwen 7 procent. De invloed van de kenmerken van het ouderlijk gezin en de woonomgeving zijn betrekkelijk gering en laten weinig samenhang zien.

Regressie-analyse

Achtergrondkenmerken van boemerangkinderen zijn niet onafhankelijk van elkaar. Zo hangen bijvoorbeeld de kenmerken 'jaar van uit huis gaan' en de 'reden van uit huis gaan' met elkaar samen. 'Opleiding' komt steeds meer als motief voor bij de jongere generaties die uit huis gaan. De resultaten in de voorgaande paragraaf zijn daarom moeilijk te interpreteren. Om meer zicht te krijgen op de bijdrage van

Staat 3
Samenhang tussen het terugkeren naar het ouderlijk huis en achtergrondkenmerken, logistische regressie

	Mannen		Vrouwen	
	exp(B)	Sig.	exp(B)	Sig.
Leeftijd uit huis				
Jonger dan 20 jaar (ref.)	1,000		1,000	
20–24 jaar	0,468	0,00	0,547	0,00
25 jaar of ouder	0,166	0,00	0,287	0,00
Opleidingsniveau				
Laag (ref.)	1,000		1,000	
Middelbaar	1,097	0,59	1,106	0,50
Hoog	0,560	0,01	0,508	0,00
Jaar uit huis				
1970–1979 (ref.)	1,000		1,000	
1980–1989	2,232	0,00	1,581	0,01
1990–1999	3,548	0,00	2,230	0,00
2000–2002	3,569	0,00	3,785	0,00
Ervaring tweeoudergezin				
Goed (ref.)	1,000		1,000	
Redelijk/slecht	0,721	0,17	0,748	0,10
Geen tweeoudergezin	1,000	1,00	0,965	0,82
Opleidingsniveau vader				
Laag (ref.)	1,000		1,000	
Middelbaar	1,283	0,16	1,011	0,95
Hoog	1,073	0,71	0,715	0,05
Onbekend	0,550	0,02	0,858	0,45
Reden uit huis				
Zelfstandig zijn (nee=ref.)	0,622	0,00	0,751	0,05
Ouders vonden het verstandig (nee=ref.)	0,564	0,20	0,325	0,06
Samenwonen of trouwen (nee=ref.)	0,457	0,00	0,455	0,00
Werk (nee=ref.)	1,809	0,00	1,564	0,03
Opleiding (nee=ref.)	1,646	0,01	2,262	0,00
Constante	0,136		0,159	
Nagelkerke R2	0,180		0,140	

elk kenmerk op de kans om een boemerangkind te zijn, is een logistische regressie uitgevoerd. Daarmee is berekend hoe groot de relatieve kansen van achtergrondvariabelen zijn op de terugkeer van kinderen die het ouderlijk huis hebben verlaten. Bij deze analyse zijn in eerste instantie alle in de vorige paragraaf beschreven kenmerken betrokken. Als verklarende variabelen zijn in het model de kenmerken opgenomen die direct gerelateerd zijn aan het uit huis gaan: de periode van uit huis gaan, de leeftijd bij uit huis gaan en de reden van uit huis gaan. Daarnaast is een aantal achtergrondkenmerken van de respondent opgenomen: het opleidingsniveau, of de respondent bij beide ouders is opgegroeid, de sfeer in het ouderlijk gezin en de geloofsovertuiging van de vader.

Eerst is met *stepwise backward modelling* bepaald welke van deze kenmerken de belangrijkste verklarende variabelen zijn voor het al dan niet worden van een boemerangkind. De modellen zijn apart toegepast voor mannen en vrouwen.
Uit de verkennende analyse bleek dat leeftijd, opleidingsniveau, de periode van uit huis gaan, de ervaren sfeer in het ouderlijk gezin, het opleidingsniveau van de vader en de reden van uit huis gaan het beste model opleverden. In het uiteindelijke model zijn deze zes variabelen opgenomen.

Uit de analyses blijkt dat er duidelijk kleinere relatieve kansverhoudingen zijn voor degenen die tussen hun 20e en 24e jaar of na hun 25e jaar uit huis zijn gegaan (*staat 3*). Vergeleken met de referentiecategorie (uit huis gegaan voor het 20e levensjaar) hebben zowel mannen als vrouwen een twee, respectievelijk circa vier à zes keer zo kleine kans om boemerangkind te zijn. Het jaar van uit huis gaan speelt een belangrijke rol: de odds ratio's worden met elke periode hoger. Vergeleken met degenen die in jaren zeventig van de vorige eeuw uit huis zijn gegaan, hebben zowel mannen als vrouwen een steeds hogere kansverhouding. De diverse redenen voor uit huis gaan geven duidelijke verschillen in

Logistische regressie

Om de invloed van een of meerdere onafhankelijke variabelen op een onafhankelijke variabele te onderzoeken wordt lineaire regressie-analyse gebruikt. Lineaire regressie-analyse is echter niet bruikbaar als de afhankelijke variabele slechts twee categorieën heeft. Om de invloed van onafhankelijke variabelen op een dichotome variabele na te kunnen gaan, is logistische regressie-analyse ontwikkeld. Bij dit analysemodel wordt niet direct de afhankelijke variabele verklaard, maar de logaritme van de kansverhouding (odds ratio).

Het logistische regressiemodel lijkt sterk op een gewoon regressiemodel. Gewoonlijk worden bij de resultaten van de logistische regressie de odds ratio's gegeven (exp(B)). De odds ratio geeft aan hoeveel keer vaker die categorie 'wel' scoort op de afhankelijke variabele dan de referentiecategorie. Bij een positief effect is de waarde van de odds ratio groter dan 1, bij een negatief effect ligt de waarde tussen 0 en 1.

Logistische regressie-analyse geeft geen proportie verklaarde variantie (R^2). Een veel gebruikte pseudo R^2-maat is de R^2 van Nagelkerke, die een vergelijkbare interpretatie heeft als de R^2 in lineaire regressie-analyse.

relatieve terugkeerkansen. Het meest opvallend is dat degenen die direct gingen trouwen of samenwonen een half zo grote kans hebben om terug te keren als degenen die niet om deze reden het ouderlijk huis hebben verlaten. De nestverlaters die uit huis gingen om een opleiding te volgen of te werken hebben een relatief grote kans om terug te keren. Vrouwen die uit huis gingen omdat de ouders dat verstandig vonden, hebben ten opzichte van mannen een kleinere terugkeerkans.

De kenmerken van het ouderlijk gezin laten in deze analyse geen duidelijke invloed op de terugkeerkansen zien. Alleen vrouwen die in het ouderlijk huis de sfeer redelijk of slecht hebben ervaren, hebben een relatief kleinere kans om boemerangkind te zijn.

4. Conclusies

Het aandeel nestverlaters dat voor vier maanden of langer weer in het ouderlijk huis is gaan wonen is de laatste decennia toegenomen. Van degenen die in de jaren negentig uit huis zijn gegaan is ongeveer 15 procent een boemerangkind. Dat is bijna twee keer zo veel als onder nestverlaters in de jaren zeventig. Onder de boemerangkinderen zijn relatief meer vrouwen dan mannen. De terugkeerkansen zijn het grootst voor degenen die voor hun 20e jaar uit huis zijn gegaan. Mannen die uit huis gaan om te gaan samenwonen of trouwen keren het minst vaak terug, degenen die het ouderlijk huis verlieten om een opleiding te gaan volgen het vaakst. Vrouwen die voor opleiding uit huis zijn gegaan hebben een grotere terugkeerkans; vrouwen die uit huis gingen omdat de ouders het verstandig vonden, komen minder snel terug.

Er is geen duidelijk verband met opleidingsniveau. Dit hangt sterk samen met de reden van uit huis gaan en de leeftijd van vertrek. Ook is in dit onderzoek geen effect aangetoond van bijvoorbeeld de sociaal-economische status, het aantal kinderen in het gezin of het belang van religie. Alleen vrouwen die zijn opgegroeid in een gezin waar geen goede sfeer hing, keren minder vaak terug. Het opgroeien in stad of dorp heeft geen aantoonbaar effect.
De verklaring voor de toename van het aandeel boemerangkinderen is niet de leeftijd bij het uit huis gaan. Die is immers nauwelijks veranderd. Belangrijker is het feit dat de laatste decennia steeds minder nestverlaters direct gaan samenwonen of trouwen en meer nestverlaters alleen gaan wonen. Uit de analyses bleek vooral dat de kans om boemerangkind te worden voor samenwoners kleiner is dan voor andere groepen.
Terugkeren om ‘financiële redenen’, een belangrijk terugkeermotief in de literatuur, is door maar 5 procent genoemd. Indirect kunnen financiële motieven wel een rol spelen: bij het beëindigen van een relatie bijvoorbeeld is het ouderlijk huis niet alleen een veilige maar ook een voordelige plek.

Literatuur

Agtmaal-Wobma, E. van, 2009, ‘Uit en thuis’. In: Garssen J., A. de Graaf en J. Apperloo (red.) Relatie en gezin aan het begin van de 21e eeuw, CBS Den Haag, 2009, blz. 15–22.

Bois-Reymond, M. du, 1993, Jeugd en gezin. In: A.J. Dieleman et al. (red.), Jeugd in meervoud. De tijdstroom, Utrecht.

Beaupré P., P. Turcotte and A. Milan, 2006, Junior comes back home: trends and predictors of returning to the parental home. Canadian Social Trends, Statistics Canada Catalogue 2006 (82), blz. 28–34.

Davanzo and Goldscheider, 1990, Coming home again: returns to the parental home of young adults. Population Studies 44, blz. 241–255.

Schapendonk-Maas, H., 2001. Boemerangkinderen. Maandstatistiek van de Bevolking 2001/02, blz. 23.

Cohortvruchtbaarheid van mannen

Elma Wobma en Mila van Huis

De vruchtbaarheid van mannen verschilt van die van vrouwen. Het aandeel kinderlozen ligt hoger onder mannen, maar mannen die vader zijn hebben gemiddeld meer kinderen dan moeders. Evenals vrouwen hebben opeenvolgende generaties mannen het ouderschap steeds verder uitgesteld.

1. Inleiding

Naar de vruchtbaarheid van mannen en de ontwikkelingen daarin is nog weinig onderzoek gedaan. Studies naar de demografische vruchtbaarheid zijn over het algemeen gericht op vrouwen. Ook de statistieken beperken zich vaak tot vrouwen. Mannen komen meestal alleen in beeld als partners, met kenmerken die de vruchtbaarheid van vrouwen kunnen beïnvloeden.
Het weinige onderzoek dat in Nederland is gedaan naar de vruchtbaarheid van mannen, is voornamelijk gebaseerd op enquêtes en niet op bevolkingsregisters. In het buitenland is dat anders. Zo publiceert het Britse Office for National Statistics sinds 2009 vruchtbaarheidscijfers over mannen, zoals het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer en de gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind (Office for National Statistics, 2009). Ook in Noorwegen is er meer aandacht voor de vruchtbaarheid van mannen (Kravdal and Rindfuss 2008, Lappegard and Ronsen 2008). Uit de Noorse studies komt naar voren dat er duidelijke verschillen in vruchtbaarheid zijn tussen mannen en vrouwen.
Veel ontwikkelingen in de vruchtbaarheid van vrouwen zijn uiteraard sterk gerelateerd aan die van mannen. De leeftijd bij de geboorte van het eerste kind is bij zowel vrouwen als mannen de laatste decennia toegenomen. En omdat mannen gemiddeld enkele jaren ouder zijn dan hun partner, is de gemiddelde leeftijd van mannen bij de geboorte van hun eerste kind ook hoger dan die van vrouwen. Niet alle vruchtbaarheidsmaten zijn gelijk voor mannen en vrouwen. Er blijven bijvoorbeeld meer mannen dan vrouwen kinderloos (Van Huis, 2009).

Dit artikel beschrijft de vruchtbaarheid van mannen die in verschillende perioden zijn geboren: welk aandeel is vader geworden, op welke leeftijd en van hoeveel kinderen? Hierbij komen de ontwikkelingen van verschillende geboortegeneraties aan de orde. Ook wordt ingegaan op de vergelijking met de vruchtbaarheidsmaten van vrouwen. In eerdere artikelen in Bevolkingstrends is de vruchtbaarheid van vrouwen al uitvoerig beschreven (Van Agtmaal-Wobma & Van Huis, 2008; De Graaf, 2008).

2. Methode

De bekendste vruchtbaarheidsmaat – die in Nederland vooralsnog alleen voor vrouwen bekend is – is het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer (TFR). Op basis van de vruchtbaarheidsgegevens voor een kalenderjaar kan met deze maat worden uitgedrukt hoeveel kinderen een vrouw gemiddeld krijgt als de in dat jaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar leven zouden gelden. Wanneer het vruchtbaarheidsgedrag weinig fluctuaties van jaar op jaar laat zien, geeft de TFR een goede globale beschrijving van de ontwikkelingen in de vruchtbaarheid. Als er veel inhaal of uitstel plaatsvindt, dan geeft de TFR een vertekend beeld (Garssen en Nicolaas, 2006).

De vruchtbaarheidscijfers in dit artikel zijn berekend met cohortgegevens. Voor mannen en vrouwen geboren in een bepaald jaar is nagegaan hoeveel kinderen ze in de loop van hun leven hebben gekregen. Een nadeel van deze benadering is dat het vruchtbaarheidsgedrag van jonge mannen en vrouwen slechts gedeeltelijk kan worden onderzocht, omdat de gegevens nog niet volledig zijn.

Voor het berekenen van de cohortvruchtbaarheidscijfers zijn de gegevens gebruikt van alle Nederlandse mannen die zijn geboren tussen 1945 en 1979. De cohortvruchtbaarheid is berekend door het aantal kinderen van wie deze mannen vader zijn te delen door het aantal mannen dat in het cohort is geboren. Deze cijfers komen uit de structuurtelling van 1 januari 2009 uit de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens (GBA). Op die datum stonden er 4,1 miljoen mannen uit de geboortecohorten 1945 tot en met 1979 in het GBA geregistreerd. Deze cohorten zijn ingedeeld in vijfjaarsgroepen met 500 tot 650 duizend mannen.
De gegevens van vrouwen zijn gebaseerd op de structuurtelling van 1 januari 2007 (Van Agtmaal-Wobma & Van Huis, 2008). De ruim 4 miljoen vrouwen die zijn geboren in de periode 1945–1979 zijn ingedeeld in vijfjaarsgroepen met 490 duizend tot 640 duizend vrouwen.

Bij het vergelijken van vruchtbaarheid tussen mannen en vrouwen moet rekening worden gehouden met twee zaken. Ten eerste zijn de gegevens van de moeder bij de geboorte van een kind altijd bekend, terwijl die van de vader soms ontbreken. Dit komt echter bij minder dan 5 procent van de kinderen voor. Veel effect op de vruchtbaarheidscijfers heeft het ontbreken van deze vaders niet. Een ander punt is dat de periode waarin vrouwen kinderen kunnen krijgen korter is dan die voor mannen. Er zijn bijna geen vrouwen die na hun 49^{e} nog een kind krijgen. Daarentegen had ongeveer 1 procent van de kinderen die in 2008 zijn geboren een vader die ouder was dan 49. Bij vrouwen wordt meestal de vruchtbaarheidsperiode 15 tot 49 jaar aangehouden. Bij mannen kan deze periode worden uitgebreid tot 64 jaar. Dat betekent dat alleen voor mannen uit het cohort 1945–1949, die op 1 januari 2009 tussen de 59 en 63 jaar oud waren, de vruchtbaarheid zo goed als compleet is.

Achtergrondinformatie over gemaakte keuzen over het krijgen van kinderen is gebaseerd op het Onderzoek Gezinsvorming (OG) van 2008. Dit onderzoek, dat eens in de vijf jaar wordt gehouden, heeft als doel informatie te verzamelen over het verloop van de relatie- en gezinsvorming in Nederland en achtergronden daarvan. Aan het OG 2008 hebben 3,8 duizend mannen en 4,0 duizend vrouwen tussen de 18 en 62 jaar deelgenomen.

3. Resultaten

3.1 Kinderloosheid

In alle generaties is een groter aandeel mannen dan vrouwen kinderloos gebleven. Bovendien is het aandeel kinderlozen over de generaties toegenomen. Deze toename is bij mannen sterker dan bij vrouwen.
Van de mannen uit het oudste cohort (1945–1949) is 16 procent kinderloos gebleven, tegen 14 procent van de vrouwen (*grafiek 1*). Van het cohort 1960–1964 is 26 procent van de mannen geen vader geworden en bleef 19 procent van de vrouwen kinderloos. Op 1 januari 2009 waren mannen uit dit cohort tussen de 44 en 48 jaar oud. Anders dan bij vrouwen is hun vruchtbaarheid nog niet voltooid. Hierdoor zal bij de mannen uit dit cohort de kinderloosheid naar verwachting iets lager worden.

1. Aandeel kinderloze mannen en vrouwen

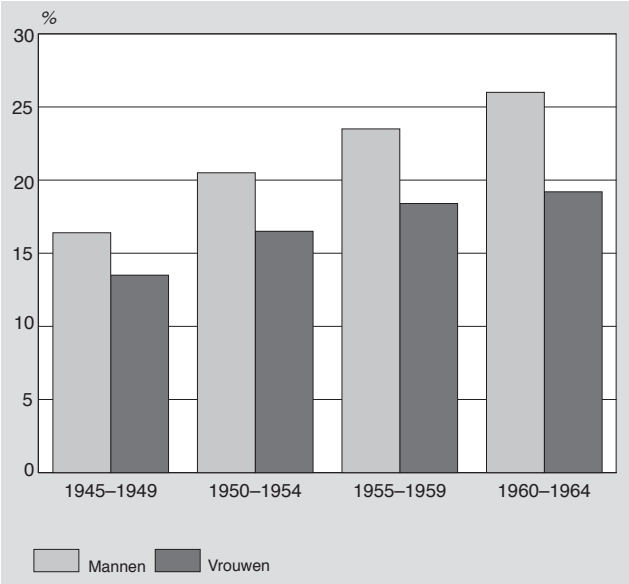

De hogere kinderloosheid van mannen komt onder meer doordat mannen vaker dan vrouwen geen partner hebben. Het aandeel alleenwonende mannen is veel hoger dan het aandeel alleenwonende vrouwen. Ook is het percentage nooit gehuwden onder alleenstaande mannen veel hoger dan onder vrouwen (De Graaf en Loozen, 2006). Een andere verklaring is dat een deel van de vaders kinderen heeft bij twee vrouwen. Uit onderzoek in Noorwegen blijkt dat 13 procent van de vaders die in het begin van de jaren zestig zijn geboren kinderen bij meer dan één vrouw had (Lappegård et al. 2008). In het cohort 1962 is 20,5 procent van de Noorse mannen op 45-jarige leeftijd nog kinderloos, tegen 12 procent van de vrouwen. Dit zijn weliswaar lagere aandelen dan in Nederland, maar toch blijkt dat ook in Noorwegen meer mannen dan vrouwen kinderloos zijn (Statistics Norway, 2008).
Bij de toename van kinderloosheid hebben maatschappelijke veranderingen een belangrijke rol gespeeld. Vader of moeder worden is een steeds minder vanzelfsprekende fase in de levensloop geworden. Normen en waarden zijn veranderd, anticonceptie is toegankelijker geworden. Vrouwen zijn vaker een opleiding gaan volgen en gaan werken, waardoor zij het krijgen van kinderen verder hebben uitgesteld. Uitstel kan uiteindelijk tot afstel leiden. Maar kinderloosheid is lang niet altijd een vrijwillige keuze: iets meer dan de helft van de kinderloze vrouwen is vrijwillig kinderloos.
De beperking van de vrijheid die het hebben van kinderen met zich meebrengt is vaak de reden om maar geen kinderen te nemen. Van de in 2008 in het Onderzoek Gezinsvorming ondervraagde kinderloze mannen en vrouwen noemde 40 procent dit een belangrijke reden. Bijna een kwart van de vrijwillig kinderloze vrouwen geeft als reden dat de combinatie van kinderen krijgen en werken te moeilijk is. Mannen noemen deze reden minder vaak (Van Huis, 2009).

3.2 Leeftijd bij de geboorte van het eerste kind

Mannen hebben het vaderschap in de loop der tijd steeds meer uitgesteld. De gemiddelde leeftijd waarop mannen voor het eerst vader worden is gestegen van gemiddeld 27,0 jaar in cohort 1945 tot 30,7 jaar in cohort 1964. Vrouwen uit deze geboortejaren zijn op gemiddeld 24,6-jarige en 28,0-jarige leeftijd moeder geworden. Het uitstellen van ouderschap is dus bij beide geslachten te zien. Het meeste uitstel heeft in de geboortegeneraties 1950–1959 plaatsgevonden. Toen deze generaties in de jaren zeventig toewaren aan het ouderschap, werd uitstel gemakkelijker door de introductie van de anticonceptiepil.

2. Gemiddelde leeftijd bij de geboorte van het eerste kind

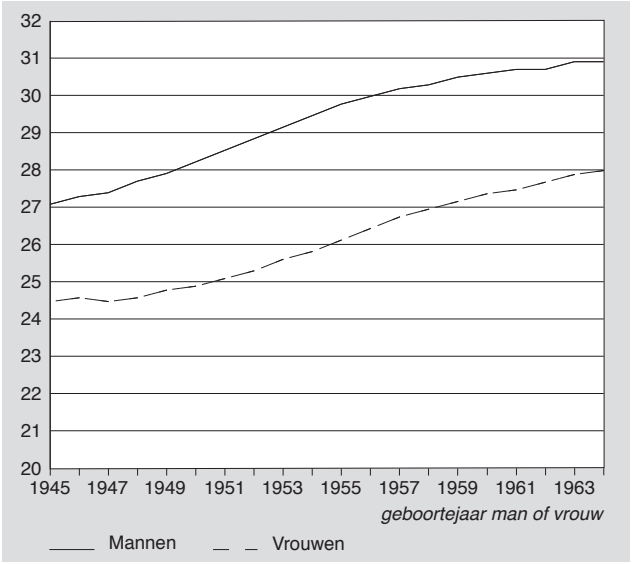

Bron: CBS.

Niet alleen zijn mannen en vrouwen op gemiddeld steeds latere leeftijd ouders geworden, tegelijkertijd is de spreiding rond de gemiddelde leeftijden van het ouderschap toegenomen. Dit is goed te zien in *grafiek 3*, waar de curves met elke generatie naar rechts opschuiven maar ook vlakker worden. Het aandeel jonge mannen dat vader wordt is in elke opeenvolgende generatie lager geworden; het aandeel mannen dat met 30 jaar of ouder vader werd juist hoger.

Bij vrouwen is dit patroon van uitstel per generatie nog sterker. Het uitstel van het ouderschap wordt op hogere leeftijden ingehaald. De verklaring hiervoor ligt deels in de destandaardisering van de levensloop: het patroon van trouwen en direct kinderen krijgen is veel minder gebruike-

lijk geworden. De grotere spreiding heeft ook te maken met bijvoorbeeld verschillen in opleidingsniveau. Hoogopgeleide vrouwen worden veel later moeder dan laagopgeleide vrouwen (Van Agtmaal-Wobma en Van Huis, 2008).

3. Aandeel personen dat voor het eerst vader respectievelijk moeder wordt

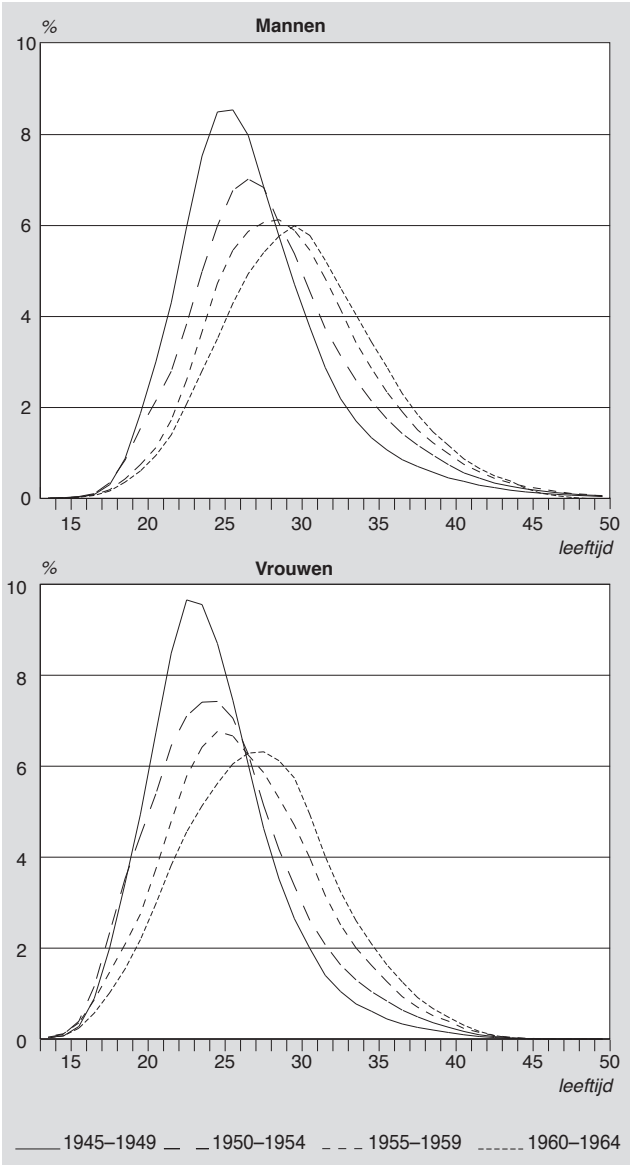

Zowel mannen als vrouwen die het krijgen van kinderen hebben uitgesteld tot na hun 30e deden dat vaak omdat ze het belangrijk vonden eerst van hun vrijheid te genieten. In 2008 gaf 20 procent van de vrouwen en 28 procent van de mannen dit als reden aan (Van Huis, 2009). Nog eens 20 procent van de vrouwen en 13 procent van de mannen gaf aan dat zij door het ontbreken van een (geschikte) partner het ouderschap hebben uitgesteld. Bijna een op de tien mannen en vrouwen die na hun dertigste een eerste kind kregen heeft daarvoor een tijd getwijfeld of hij of zij wel aan kinderen wilde beginnen. Eén op de tien vrouwen stelde het moederschap uit om eerst werkervaring op te doen of carrière te maken. Voor mannen was dit minder vaak een reden: 4 procent gaf de carrière aan als reden voor het uitgestelde ouderschap (*grafiek 4*).

4. Belangrijkste reden voor mannen en vrouwen om pas na hun 29e ouder te worden

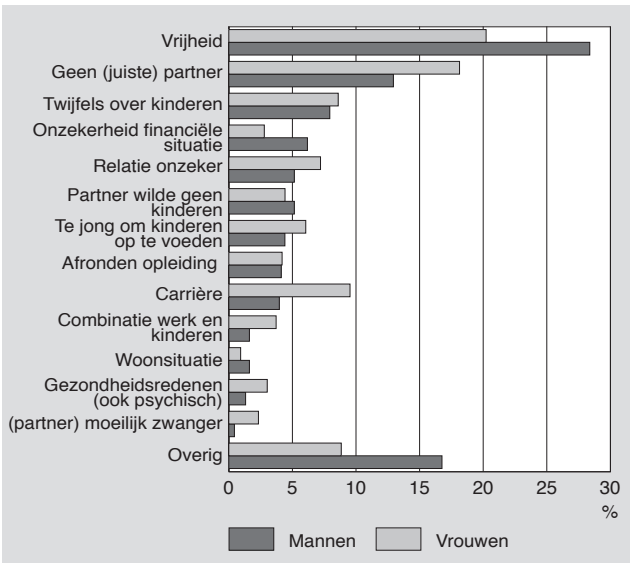

In de generatie 1945–1949 was nog bijna drie kwart van de vaders bij de geboorte van hun eerste kind nog geen 30 jaar (*grafiek 5*). Van de generatie uit 1960–1964 waren nog maar iets meer dan vier op tien mannen voor hun 30e vader. Het aandeel mannen dat na hun 40e vader wordt, is licht toegenomen, van 3 procent in de generatie 1945–1949 tot 5 procent in het cohort 1960–1964. Bij volgende kinderen is 13 procent van de vaders uit deze generatie ouder dan 40 jaar. In het oudste cohort was dat 10 procent.
Ook het aandeel vrouwen dat 30 jaar of ouder is als hun eerste kind geboren wordt is in de loop der generaties gestegen. In cohort 1945–1949 waren nog bijna negen op de tien vrouwen jonger dan 30 jaar bij de geboorte van het eerste kind. Voor de generatie 1960–1964 was dat nog maar twee derde van de vrouwen. Vooral het aandeel moeders van 30 tot 39 jaar nam toe.

5. Aandeel vaders naar leeftijd bij de geboorte van het eerste kind

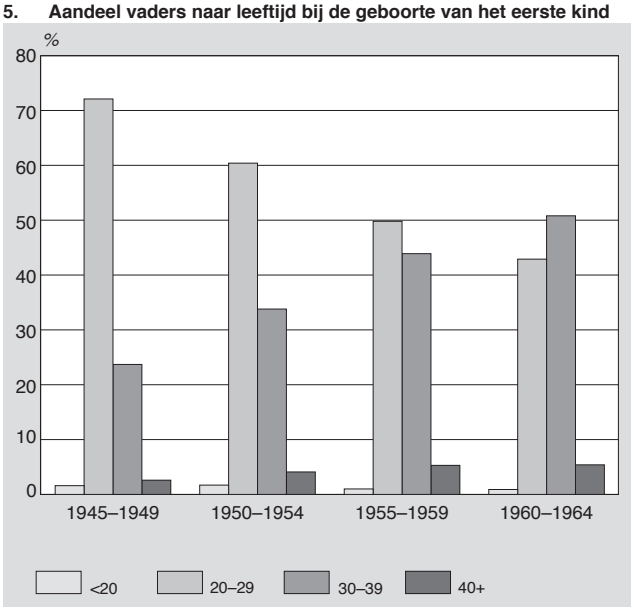

3.3 Leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscurves

Het uitstellen van het ouderschap leidt soms tot afstel, wat blijkt uit de toegenomen aandelen kinderloze mannen en vrouwen. Het leidt ook tot inhaalgedrag op hogere leeftijden. Dit laatste is alleen te bepalen voor cohorten waarvan de vruchtbaarheid als voltooid kan worden beschouwd. De tot op heden gerealiseerde vruchtbaarheid van de jongere cohorten kan echter goed vergeleken worden met oudere cohorten door cumulatieve leeftijdspecifieke vruchtbaarheidscurves te maken. Deze curves laten zien welk aandeel van de mannen op een bepaalde leeftijd vader is geworden. Bij de voltooide cohorten kan dan ook het aandeel kinderloze mannen worden afgeleid. Van de generatie 1945–1949 is uiteindelijk bijna 84 procent van de mannen vader geworden en 16 procent kinderloos gebleven (*grafiek 6*). In de volgende cohorten komt de vruchtbaarheid steeds lager uit. Voor de mannen geboren na 1959 is de uiteindelijke vruchtbaarheid nog niet compleet. Bij het doortrekken van lijnen is te verwachten dat het aandeel vaders uit 1960–1964 iets lager zal uitkomen dan in de voorgaande generatie.

Het verloop van de curves toont ook duidelijk het uitstel van het vaderschap over de generaties. In de oudste generatie was de helft van de mannen op 27-jarige leeftijd vader, in de daaropvolgende generaties schoof deze leeftijd op naar 29 en 31 jaar. Vanaf generatie 1960–1964 vermindert het uitstel: de curve loopt dichterbij de voorgaande en de leeftijd waarop de helft vader is, is met één jaar opgeschoven.
De jongere generaties stellen het vaderschap niet veel verder uit dan hun voorgangers. In de generatie 1965–1969 is er een inhaaleffect te zien: vanaf 34 jaar gaat de curve wat steiler verlopen en komt het uiteindelijke aandeel vaders dicht uit bij dat van de voorgaande generatie. Bij de veronderstelling dat minder uitstel ook minder afstel betekent, zal het uiteindelijke aandeel vaders in de jongere generaties net als in de generatie 1960–1964 iets boven de 70 procent uitkomen.

Uit de cumulatieve leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscurves van vrouwen blijkt hetzelfde patroon. Wel is er bij vooral de jongere generaties vrouwen een sterker inhaaleffect dan bij mannen op hogere leeftijden, waardoor het totaal aandeel moeders in de generaties vanaf 1960 niet meer is afge-

6. Aandeel mannen dat ooit een eerste kind kreeg

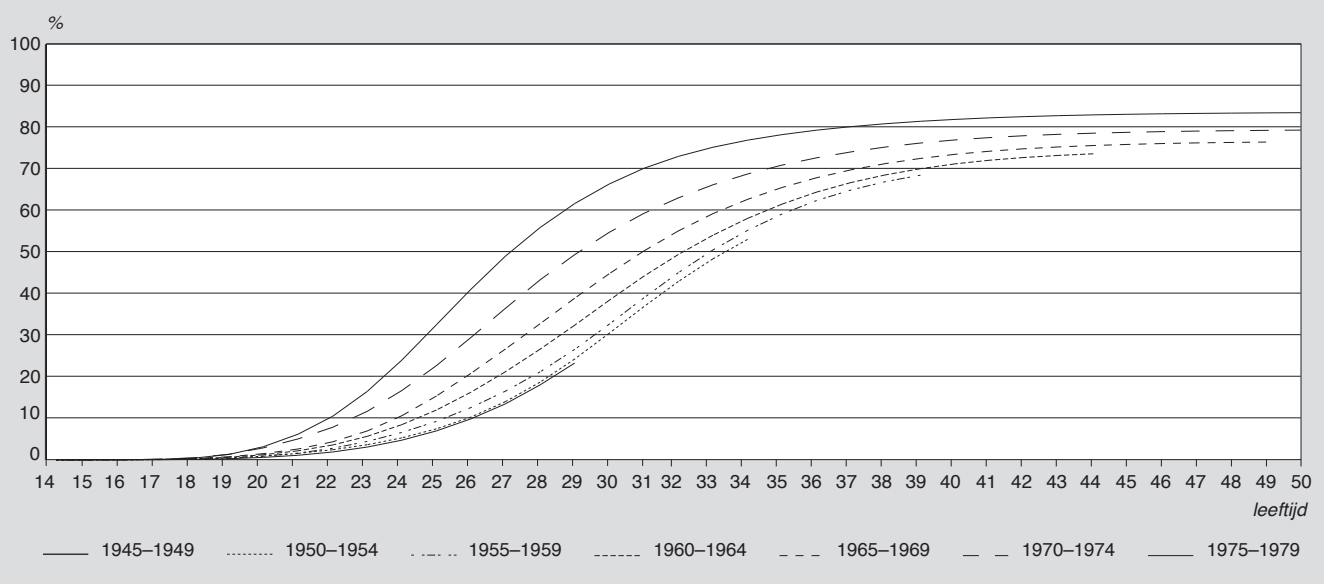

7. Aandeel mannen en vrouwen dat ooit een eerste kind kreeg

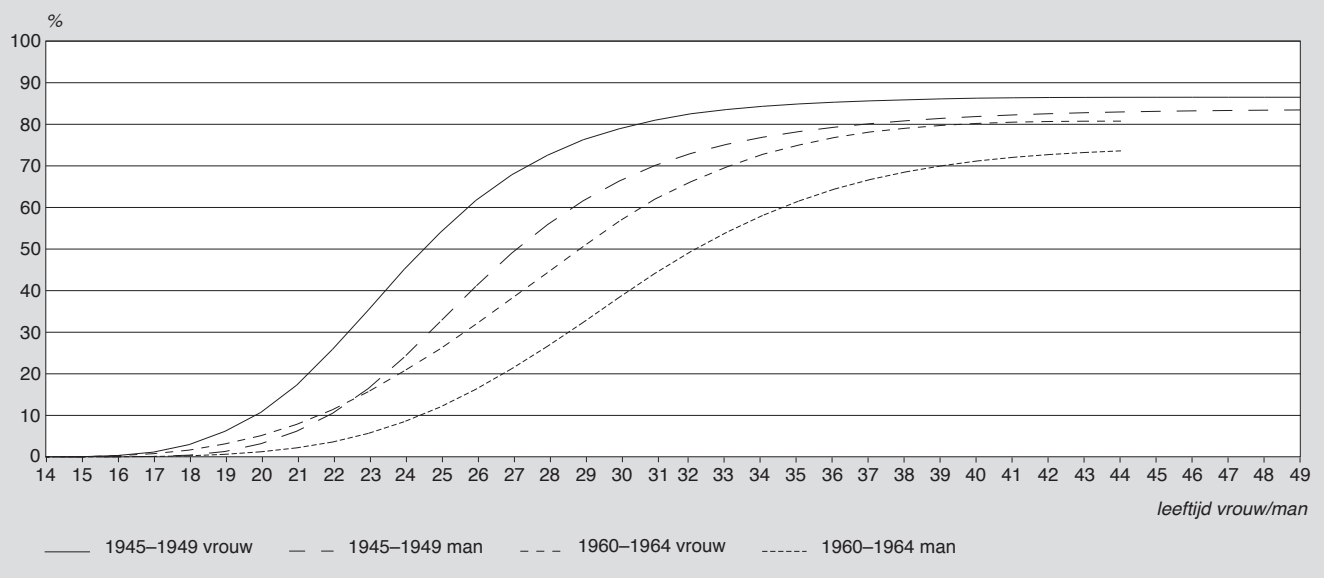

nomen (Van Agtmaal-Wobma en Van Huis, 2008). Dit verschil in inhaalgedrag is goed te zien in *grafiek 7.* De curve van vrouwen uit 1960–1964 verloopt veel steiler dan die van de mannen uit die generatie, terwijl het uiteindelijke aandeel moeders minder verschilt met dat onder vrouwen uit 1945–1949 dan dat de aandelen vaders tussen deze generaties verschillen.

3.4 Kindertal

Door het uitstel van ouderschap en de toename van kinderloosheid is het gemiddelde kindertal per man en vrouw in de loop van de generaties gedaald. De mannen uit cohort 1945–1949 kregen gemiddeld 1,93 kinderen, tegen 1,68 kinderen voor de mannen uit 1960–1964. In dit laatste cohort kan het kindertal nog iets stijgen, omdat de vruchtbaarheid voor deze generatie mannen waarschijnlijk nog niet helemaal is voltooid.
Ook bij vrouwen is het gemiddelde kindertal in de loop der generaties afgenomen, maar minder snel dan bij mannen.
Het gemiddelde kindertal van mannen ligt voor alle generaties iets lager dan dat van vrouwen (*grafiek 8*). Omdat ieder kind een vader en een moeder heeft, zou een gelijk kindertal bij mannen en vrouwen te verwachten zijn. Verschillen kunnen onder meer ontstaan doordat mannen uit een bepaald cohort met vrouwen uit een jonger cohort kinderen krijgen.

8. Gemiddeld kindertal per man en vrouw

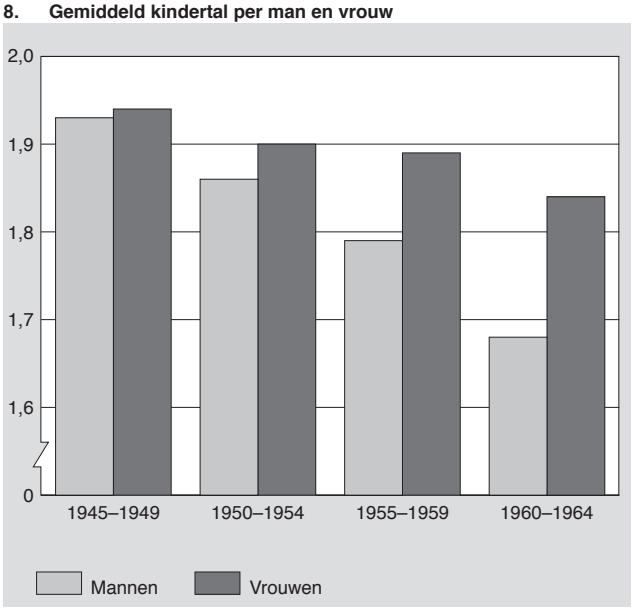

Als alleen naar het gemiddelde kindertal van vaders en moeders wordt gekeken, blijkt dat vaders meer kinderen krijgen dan moeders. De generatie 1960–1964 vormt hierop een uitzondering (*grafiek 9*). Het kindertal van vaders uit dit jongste cohort kan nog wat stijgen. Het gemiddelde kindertal van vaders ligt voor alle generaties rond de 2,3 kinderen. Een deel van de vaders heeft waarschijnlijk kinderen bij twee vrouwen. Uit onderzoek is bekend dat het hebben van kinderen van meer dan één partner bij zowel mannen als vrouwen voorkomt. Het gaat hierbij om ongeveer 3 tot 4 procent van de mannen of vrouwen (Beets, 2008).

9. Gemiddeld kindertal per vader en moeder naar geboortecohort

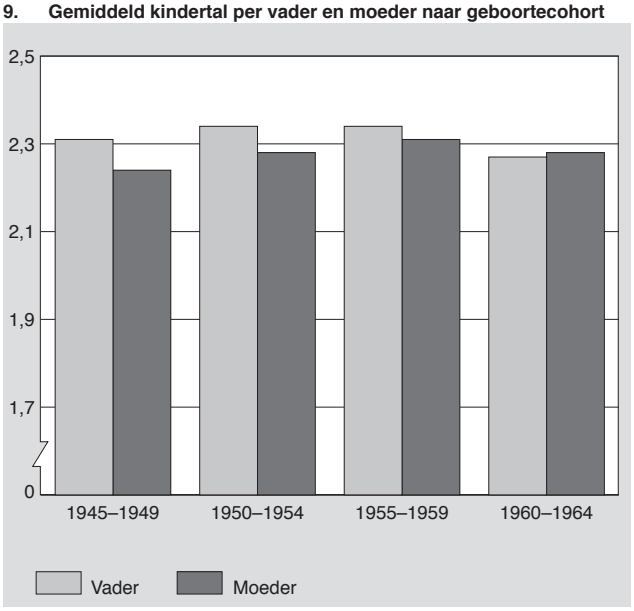

Vaders hebben een grotere kans op een tweede kind dan moeders. Deze pariteitsverhogingskans is voor alle generaties vaders hoger dan voor moeders. Ook zijn de aandelen mannen die een derde en een vierde kind krijgen hoger dan

Staat
Pariteitsverhogingskansen van mannen en vrouwen

Geboortecohort	Man	Vrouw	Verschil man-vrouw
	van één naar twee kinderen		
1945–1949	0,854	0,834	0,020
1950–1954	0,852	0,836	0,017
1955–1959	0,852	0,841	0,011
1960–1964	0,830	0,833	–0,003
	van twee naar drie kinderen		
1945–1949	0,349	0,324	0,025
1950–1954	0,384	0,356	0,028
1955–1959	0,397	0,387	0,009
1960–1964	0,373	0,375	–0,002
	van drie naar vier kinderen		
1945–1949	0,307	0,284	0,023
1950–1954	0,300	0,293	0,007
1955–1959	0,291	0,287	0,005
1960–1964	0,281	0,277	0,004

voor vrouwen. Dit heeft te maken met het feit dat mannen gedurende een veel langere periode vruchtbaar zijn. Opnieuw vormt de generatie 1960–1964, van wie de vruchtbaarheid nog niet voltooid is, hier de uitzondering.

4. Conclusies

De ontwikkelingen in de cohortvruchtbaarheid van mannen kenmerken zich door uitstel van het ouderschap en een gedeeltelijke inhaal op hogere leeftijden. Beide ontwikkelingen leiden tot een lagere gerealiseerde vruchtbaarheid en een hoger aandeel kinderloze mannen. In grote lijnen zijn dit dezelfde ontwikkelingen die bij vrouwen zijn waargenomen. Er zijn echter verschillen in de omvang en het tempo waarin

deze veranderingen over de generaties hebben plaatsgevonden. Zo is het aandeel kinderloze mannen sterker gestegen dan het aandeel kinderloze vrouwen. Dit komt deels doordat het uitstel van ouderschap door de jongere generaties vrouwen op hogere leeftijd sterker is ingehaald dan door mannen. Hoewel meer mannen dan vrouwen kinderloos blijven, krijgen mannen die vader worden juist gemiddeld meer kinderen dan vrouwen die moeder worden. Het aandeel vaders dat een tweede kind krijgt is hoger dan het aandeel moeders.

Literatuur

Agtmaal-Wobma E. van, M. van Huis, 2008, De relatie tussen vruchtbaarheid en opleidingsniveau van de vrouw. Bevolkingstrends 56 (2), blz. 32–41.

Beets, G.C.N., 2008, Tweede leg in een tweede nest; onderzoek haalt stereotypen onderuit. Demos, bulletin over bevolking en samenleving 24 (6), blz. 4–5.

Garssen, J. en Nicolaas, 2006, Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen. Bevolkingstrends 54 (1), blz. 15–31.

Graaf, A. de, S. Loozen, 2006, Wonen zonder partner. Bevolkingstrends 54 (2), blz. 28–32.
Graaf, A. de, 2008, Vruchtbaarheid in de twintigste eeuw. Bevolkingstrends 56 (1), blz. 14–22.

Huis, M. van, 2009, Ouder worden. In: Garssen J., A. de Graaf, J. Apperloo (red.) Relatie en gezin aan het begin van de 21e eeuw, CBS Den Haag, 2009, blz. 45–52.

Kravdal, ø, and R. Rindfuss, 2008, Changing Relationships between Education and Fertility: A Study of Women and Men Born 1940 to 1964. American Sociological Review, 2008, Vol. 73, pp. 854–873.

Lappegård, T., M. Rønsen, and K. Skrede, 2008, Educational differences in childlessness and multipartnered fertility among men. Paper prepared for the European Population Conference (EPC), Barcelona July 9–12, 2008.

Office for National Statistics, 2009, Patterns of fatherhood in England and Wales, 1964–2007. Population trends (136), pp. 103–107.

Statistics Norway, 2008, Fertility is high and stable. Published 9 April 2008 at www.ssb.no.

Stijging aantal asielzoekers in Nederland iets groter dan in EU

Arno Sprangers en Han Nicolaas

In 2009 zijn in Nederland bijna 15 duizend eerste asielverzoeken ingediend. Dit is 11 procent meer dan in 2008. Ruim de helft van de asielzoekers was afkomstig uit Irak of Somalië. In de 27 landen van de Europese Unie nam het aantal asielverzoeken in 2009 met 1,5 procent toe tot 261 duizend.

Vooral meer asielzoekers uit Afghanistan en Somalië

In 2009 zijn in Nederland 16,2 duizend asielverzoeken ingediend. Bij 14,9 duizend daarvan ging het om een eerste aanvraag. Dit is een stijging van 11 procent ten opzichte van het voorafgaande jaar. De overige 1,3 duizend asielverzoeken waren volgende verzoeken van mensen die al eerder een asielverzoek hadden ingediend. Zij konden een volgend verzoek indienen omdat er bij de beoordeling van hun aanvraag sprake was van nieuwe feiten of omdat bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van veilige herkomstlanden was gewijzigd.
De stijging van het aantal asielzoekers in Nederland in 2009 is vooral toe te schrijven aan asielzoekers uit Afghanistan en Somalië (*staat 1*). De toename van Somalische asielzoekers hield verband met de categoriale bescherming van asielzoekers uit Centraal- en Zuid-Somalië (*kader*). Hoewel deze categoriale bescherming in mei 2009 is afgeschaft, begon het aantal asielzoekers uit Somalië pas in het laatste kwartaal van 2009 te dalen.

Asielprocedure

Voor een asielaanvraag moet een asielzoeker zich melden in één van de drie Nederlandse aanmeldcentra, in Ter Apel, Zevenaar of op Schiphol. In het aanmeldcentrum vindt het zogenoemde eerste gehoor plaats door de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Tijdens dit gehoor worden vragen gesteld over onder meer de identiteit en nationaliteit van de asielzoeker en over de gevolgde reisroute. In het zogenoemde nader gehoor gaat de IND vervolgens – met behulp van een tolk – na wat de reden is van het asielverzoek. De procedure in het aanmeldcentrum mag maximaal 48 procesuren duren.
Als de IND meer tijd nodig heeft om een beslissing te nemen over het asielverzoek, dan wordt de asielzoeker opgevangen in een asielzoekerscentrum. Het Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers (COA) is verantwoordelijk voor de opvang van asielzoekers in deze centra. De verdere behandeling van de asielaanvraag vindt plaats in een zogenoemd behandelkantoor van de IND.
Een asielvergunning wordt verleend als de asielzoeker gegronde redenen heeft te vrezen voor vervolging wegens ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een sociale groep (bij bijvoorbeeld homoseksualiteit) of politieke overtuiging. Een vergunning kan ook worden verleend wanneer de asielzoeker bij terugkeer naar zijn land het risico loopt om te worden gemarteld, of als terugkeer niet kan worden verlangd vanwege bepaalde (traumatische) gebeurtenissen die in het land van herkomst hebben plaatsgevonden.

Sinds de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 zijn er twee asielvergunningen te onderscheiden: de vergunning voor bepaalde tijd en de vergunning voor onbepaalde tijd. Na vijf jaar kan een houder van een vergunning voor bepaalde tijd in aanmerking komen voor een vergunning voor onbepaalde tijd. Aan asielzoekers worden in bepaalde gevallen ook asielgerelateerde reguliere verblijfsvergunningen verleend. Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv'ers, voorheen ama's) bijvoorbeeld kunnen in aanmerking komen voor zo'n asielgerelateerde reguliere vergunning.
Het afwijzen van een aanvraag gaat met een meeromvattende beschikking, die inhoudt dat de asielzoeker verplicht is Nederland binnen een bepaalde termijn te verlaten en dat het recht op opvang vervalt.
Vóór de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 konden asielzoekers bezwaar aantekenen tegen een afwijzende beschikking. Deze bezwaarfase is in de Vreemdelingenwet 2000 komen te vervallen. Voordat een asielverzoek wordt afgewezen wordt de asielzoeker wel in staat gesteld te reageren op het voornemen de aanvraag af te wijzen door een zogenoemde zienswijze in te dienen.
Tegen een afwijzing van de aanvraag, die in principe binnen zes maanden moet plaatsvinden, staat beroep open bij de Vreemdelingenkamer van de rechtbank in Den Haag en de nevenzittingsplaatsen bij andere rechtbanken. Tegen een uitspraak van de rechtbank kunnen asielzoekers hoger beroep aantekenen bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State. Asielzoekers mogen de beslissing over hun beroep in Nederland afwachten, tenzij de asielaanvraag in het aanmeldcentrum is afgewezen.

Categoriaal beschermingsbeleid
Onder uitzonderlijke omstandigheden kan het kabinet een categoriaal beschermingsbeleid instellen voor asielzoekers uit een bepaald land, een bepaalde regio of een bepaalde bevolkingsgroep. Reden voor een categoriaal beschermingsbeleid kan zijn dat de veiligheids- en mensenrechtensituatie in een bepaald gebied of voor een bepaalde groep zeer zorgwekkend is en terugkeer daarom niet verantwoord zou zijn. Bij de invoering van een categoriaal beschermingsbeleid wordt ook gekeken naar het beleid van andere Europese landen ten aanzien van de betreffende groep asielzoekers.
Wanneer een categoriaal beschermingsbeleid van kracht is, kijkt de IND in eerste instantie of de aanvrager op individuele gronden recht heeft op een verblijfsvergunning. Is dit niet het geval, dan krijgt hij op grond van het categoriale beschermingsbeleid toch een tijdelijke verblijfsvergunning, op voorwaarde dat er geen contra-indicaties zijn, zoals crimineel gedrag. Wanneer de veiligheid in het land van herkomst of voor de specifieke groep is verbeterd, wordt het categoriale beschermingsbeleid opgeheven en worden ook de tijdelijke verblijfsvergunningen

van de bewuste groep asielzoekers ingetrokken. Daarna moeten asielzoekers die niet op individuele gronden recht hebben op een verblijfsstatus, Nederland alsnog verlaten.
Op dit moment bestaat er een categoriaal beschermingsbeleid voor asielzoekers uit Ivoorkust en niet-Arabische bevolkingsgroepen uit Darfur. De categoriale bescherming voor asielzoekers uit Centraal-Irak is in november 2008 beëindigd. Sinds mei 2009 wordt ook geen categoriale bescherming meer geboden aan asielzoekers uit Centraal- en Zuid-Somalië.

Internationale cijfers over asiel
De cijfers over asielverzoeken in de andere landen van de Europese Unie in dit artikel zijn afkomstig van Eurostat. Een vergelijking van aantallen asielzoekers in verschillende landen is aan beperkingen onderhevig. Zo kunnen asielzoekers soms meerdere asielverzoeken indienen. Een zogenoemd volgend verzoek kan worden ingediend als er bij de beoordeling van de aanvraag sprake is van nieuwe feiten of als bijvoorbeeld het beleid ten aanzien van veilige herkomstlanden is gewijzigd. In de cijfers voor sommige landen zijn behalve eerste asielaanvragen mogelijk ook vervolgaanvragen opgenomen. Personen worden dan dus meerdere keren geteld. Het is niet precies aan te geven hoe groot het aantal vervolgaanvragen in andere landen is. Dit bemoeilijkt de vergelijkbaarheid van de cijfers tussen de landen. Bovendien kunnen in internationaal verband dubbeltellingen optreden als iemand in meerdere landen een asielverzoek indient. In de Dublin-overeenkomst is vastgelegd dat het land waar de asielzoeker zijn eerste verzoek heeft ingediend of had moeten indienen, verantwoordelijk is voor de afhandeling van het verzoek.
Ook voor Nederland is niet voor alle jaren aan te geven hoe groot het aantal volgende aanvragen is geweest. Sinds augustus 2006 kan de Immigratie- en Naturalisatiedienst eerste en volgende aanvragen afzonderlijk onderscheiden; voor eerdere jaren is dit niet mogelijk. Om de leesbaarheid te vergroten, worden in dit artikel de termen ‘asielzoekers’ en ‘asielverzoeken’ desondanks door elkaar gebruikt. Omdat een asielzoeker meerdere asielverzoeken kan indienen, moet strikt genomen ‘asielverzoeken’ worden gelezen.

Staat 1
Eerste asielverzoeken in Nederland naar nationaliteit

	2007	2008	2009
	x 1 000		
Irak	2,0	5,0	2,0
Somalië	1,9	3,8	5,9
China	0,2	0,6	0,3
Afghanistan	0,1	0,4	1,3
Iran	0,2	0,3	0,5
Eritrea	0,2	0,2	0,5
Georgië	0,1	0,1	0,4
Armenië	0,2	0,2	0,3
Guinee	0,2	0,2	0,2
SriLanka	0,1	0,2	0,2
Overige landen	1,9	2,4	3,3
Totaal	7,1	13,4	14,9

Bron: IND.

Het aantal Irakese asielzoekers, in 2008 nog de grootste groep asielzoekers in Nederland, daalde in 2009 sterk. Dit hield verband met de beëindiging van de categoriale bescherming van asielzoekers uit Centraal-Irak in november 2008. In 2009 kwam het aantal Irakese asielzoekers weer terug op het niveau van 2007 (*staat 1*).

1. Eerste asielverzoeken van Irakezen en Somaliërs

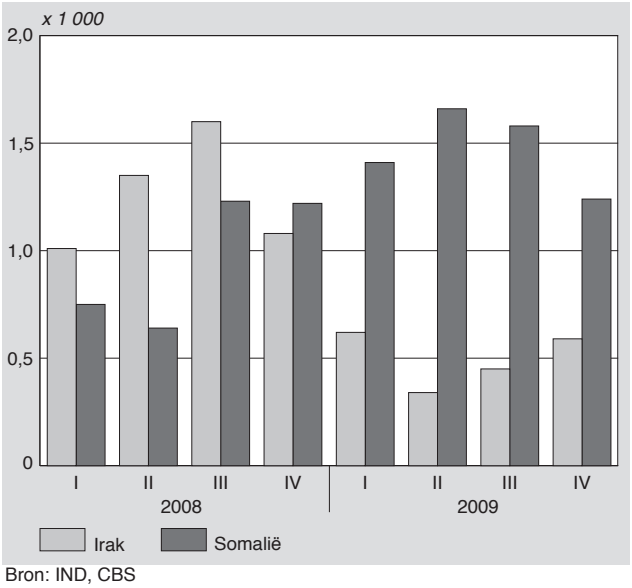

Bron: IND, CBS

Europese Unie: 1,5 procent meer asielverzoeken

In de 27 landen van de Europese Unie (EU) werden in 2009 volgens Eurostat 261 duizend asielverzoeken ingediend. Dit is 1,5 procent meer dan in 2008. In zowel Nederland als de EU lag het aantal asielverzoeken in 2009 wel veel lager dan rond de eeuwwisseling.

Evenals in 2008 kwamen verreweg de meeste asielzoekers naar Frankrijk (*grafiek 2*). Het aantal asielzoekers nam daar toe van 41,8 duizend in 2008 naar 47,6 duizend in 2009. Ook in de periode 2004–2006 ontving Frankrijk de meeste asielzoekers.
In Duitsland en België nam het aantal asielverzoeken in 2009 eveneens sterk toe. In Italië daalde het aantal asielzoekers juist fors, van 30,1 naar 17,5 duizend.

In verhouding tot hun inwonertal telden de kleine landen Malta en Cyprus, evenals in 2008, het grootste aantal asielzoekers: 5,8 respectievelijk 3,3 per duizend inwoners (*grafiek 3*). Frankrijk, waar absoluut gezien de meeste verzoeken werden gedaan, bevond zich met 0,7 asielverzoeken per duizend inwoners iets boven het EU-gemiddelde van 0,5. Met 1,0 verzoeken per duizend inwoners lag ook het Nederlandse aandeel hoger dan gemiddeld. Grote landen als Duitsland, Italië en Spanje ontvingen juist een kleiner aandeel asielzoekers dan gemiddeld.

Scherpe pieken en dalen sinds eind vorige eeuw

In de eerste helft van de jaren negentig nam het aantal asielzoekers sterk toe, onder andere in verband met de val van de Muur in 1989 en de oorlog in het voormalige Joego-

2. Asielverzoeken in de Europese Unie, 2008 en 2009

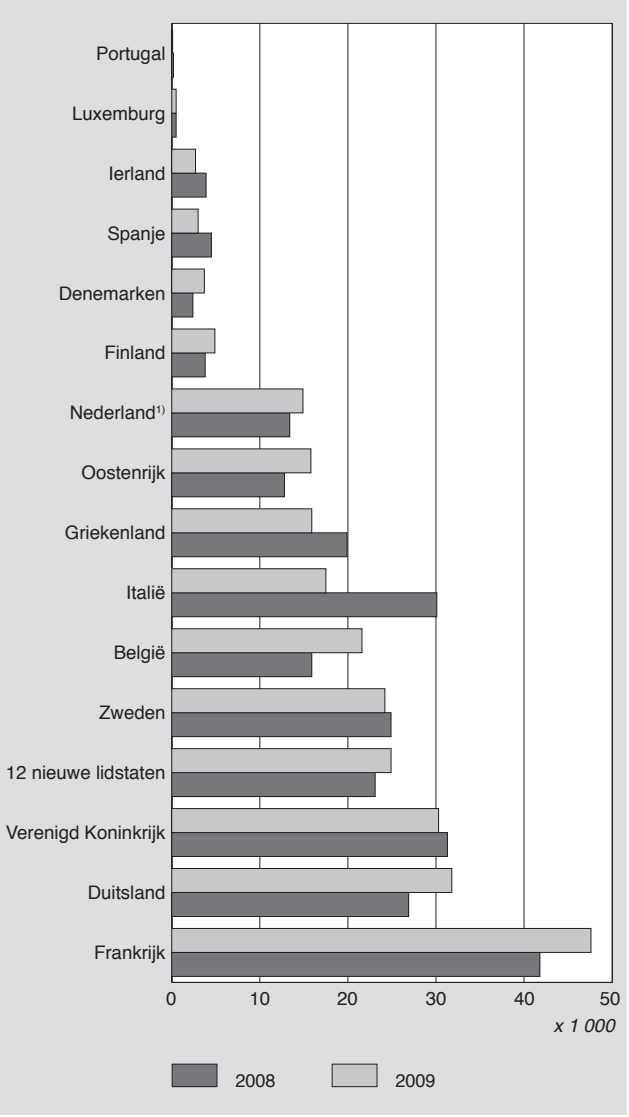

1) Alleen eerste aanvraag.

Bron: Eurostat.

3. Asielverzoeken in de Europese Unie per duizend inwoners, 2009

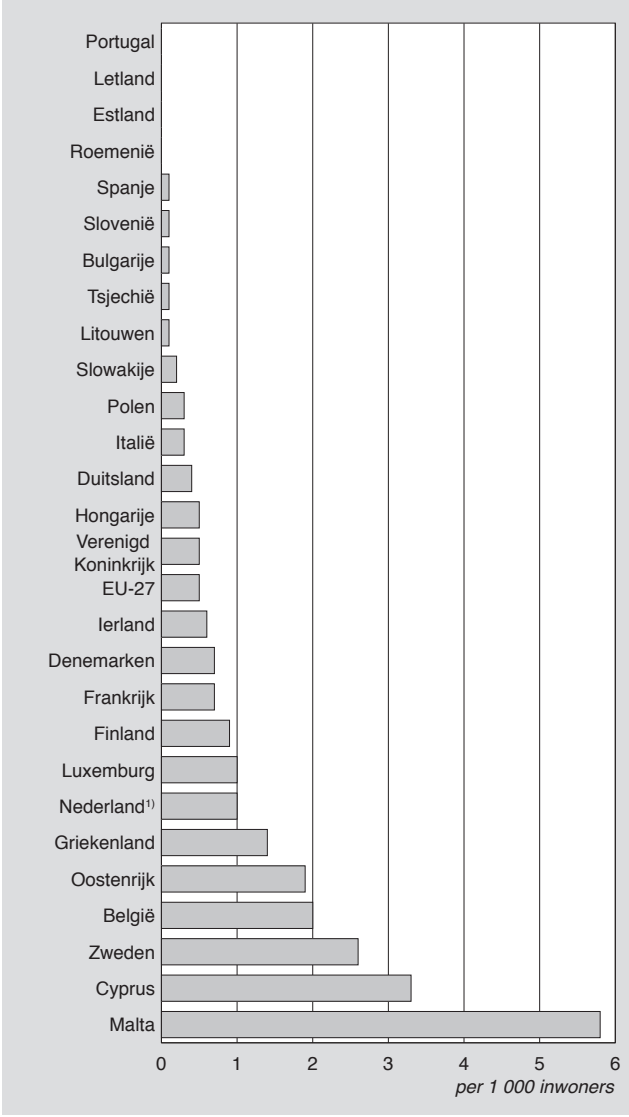

1) Alleen eerste aanvraag.

Bron: Eurostat.

slavië. In eerste instantie gingen veel van deze asielzoekers naar Duitsland. In 1992 ontving dit land 438 duizend asielzoekers. Medio 1993 werd in Duitsland het asielbeleid aangescherpt: asielverzoeken van mensen die via EU-landen of andere veilige landen naar Duitsland waren gekomen, werden meteen afgewezen. Hierdoor kwamen minder asielzoekers naar Duitsland en begon het aantal asielverzoeken in Nederland sterk te stijgen, tot 52,6 duizend in 1994 (*grafiek 4*). In de jaren negentig was een groot deel van de asielzoekers in Nederland afkomstig uit voormalig Joegoslavië, Afghanistan, Irak, Somalië, Iran en de voormalige Sovjet-Unie. De asielzoekers uit het voormalige Joegoslavië waren in eerste instantie vooral afkomstig uit Bosnië.

Vanaf het midden van de jaren negentig vertoonde het aantal asielzoekers scherpe pieken en dalen. Dit heeft voor een deel te maken met de situatie in herkomstlanden en het toelatingsbeleid van bestemmingslanden. Zo introduceerde Nederland in 1994 de zogenoemde aanmeldcentra. Doel hiervan was een snellere beoordeling van asielaanvragen.

4. Asielverzoeken in Nederland1) en de Europese Unie

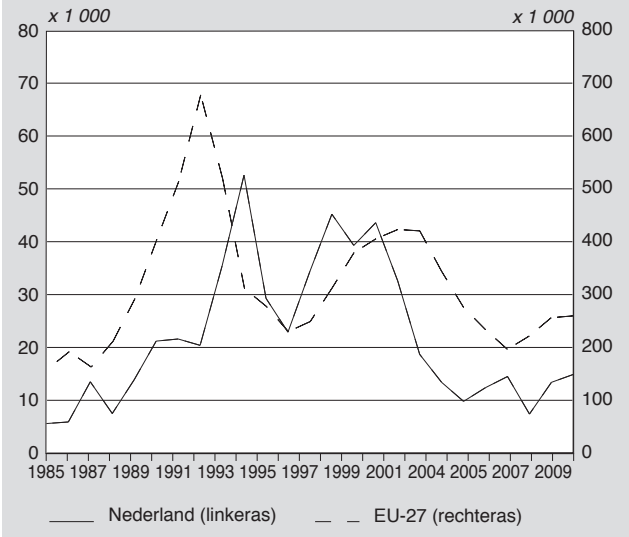

1) Alleen eerste aanvraag.

Bron: UNHCR, Eurostat.

Na 1994 liep het aantal asielzoekers in Nederland in eerste instantie terug. Deze afname was echter van korte duur, want na 1996 trad weer een stijging op. Deze hield verband met de onrust in Afghanistan en Irak en de oorlog in Kosovo. Aan het eind van de jaren negentig kwamen naar verhouding meer Serviërs dan Bosniërs naar Nederland. Het ging daarbij voor een belangrijk deel om asielzoekers uit Kosovo.

Na de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 op 1 april 2001 daalde het aantal asielzoekers weer. Dit kwam onder andere doordat het aantal asielzoekers uit Afghanistan en voormalig Joegoslavië sterk afnam. De laatste jaren schommelt het jaarlijkse aantal asielzoekers in Nederland rond de 10 duizend.

Literatuur

Eurostat, Luxemburg: http://epp.eurostat.ec.europa.eu.

Informatie over de asielprocedure: www.ind.nl, www.wodc.nl.

Aantal adoptiekinderen afgenomen

Arno Sprangers, Arie Eilbracht en Han Nicolaas

De laatste jaren worden in Nederland minder kinderen geadopteerd dan begin deze eeuw. Tussen 2004 en 2008 is het aantal adoptiekinderen bijna gehalveerd. Vooral het aantal adoptiekinderen uit China is afgenomen.

1. Gewone adopties en stiefouderadopties

Terwijl adoptie in veel westerse landen al in de 19e eeuw juridisch mogelijk was, werd adoptie in Nederland pas in 1956 wettelijk geregeld (Sprangers, De Jong en Van Zee, 2006). Daarvoor konden kinderen wel in een pleeggezin worden opgenomen, maar niet in juridische zin worden geadopteerd. De rechtspositie van pleegouders en pleegkinderen was hierdoor niet sterk: de biologische ouders konden het kind weer opeisen en de pleegouders hadden geen zorgplicht (Bronsema en Moors, 1992). Sinds 1956 kunnen pleegkinderen ook in familierechtelijke zin wettig kind worden van de pleegouders, zodat er sprake is van adoptie.
Adopties vallen uiteen in twee categorieën: 'gewone' adopties en stiefouderadopties. Bij een gewone adoptie is geen van de adoptieouders de biologische ouder van het te adopteren kind. Bij de in 1979 geïntroduceerde stiefouderadopties adopteert de (nieuwe) partner van één van de ouders het kind. De juridische band met de andere oorspronkelijke ouder wordt daarbij verbroken. In feite betreft het hier dus een vorm van adoptie door één persoon.
Sinds de invoering van de adoptiewet zijn in Nederland ongeveer 65 duizend kinderen geadopteerd. In verreweg de meeste gevallen – 55 duizend – betrof het een gewone adoptie. Dit artikel gaat in op deze 'gewone' adopties; stiefouderadopties blijven buiten beschouwing.
Strikt genomen kan het bij een adoptie om meerdere kinderen gaan. Waar in dit artikel om de leesbaarheid te vergroten over adopties wordt gesproken, gaat het om het aantal adoptiekinderen.

2. Nieuwe adoptiestatistiek op basis van de GBA

Tot op heden was de adoptiestatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek in de eerste plaats gebaseerd op een enquête onder rechtbanken. Dat leverde problemen op, want niet alle adopties lopen via een Nederlandse rechtbank. Sinds 1998 kunnen buitenlandse kinderen in Nederland ook worden geadopteerd via het Haags Adoptieverdrag. Als Nederlandse ouders een kind adopteren uit een land dat dit verdrag heeft geratificeerd, wordt de in dat land uitgesproken adoptie volledig in Nederland erkend zonder tussenkomst van een Nederlandse rechtbank. Omdat China, sinds 1998 verreweg het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen, het Haags Adoptieverdrag in 2006 heeft geratificeerd, zullen naar verwachting uiteindelijk de meeste buitenlandse adopties buiten de Nederlandse rechtbanken om worden afgehandeld. De nieuwe adoptiestatistiek is daarom gebaseerd op gegevens van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). In dit artikel wordt op basis daarvan een beeld geschetst van het jaarlijkse aantal geadopteerde kinderen sinds 1995, het jaar waarin de GBA werd ingevoerd.
In eerste instantie is per jaar van vestiging uitgegaan van de niet-Nederlandse kinderen die naar Nederland zijn gekomen met adoptie als migratiemotief. De gegevens over het migratiemotief zijn afkomstig van de IND. Aangezien de IND alleen van niet-Nederlanders het verblijfsdoel registreert en niet alle adoptiekinderen een niet-Nederlandse nationaliteit hebben, is vervolgens per jaar van vestiging vastgesteld voor hoeveel kinderen de datum van ingang van de familierechtelijke betrekking met beide ouders later lag dan de geboortedatum. Een kenmerk van een 'gewone' adoptie is immers dat de juridische band tussen ouders en kind pas na de geboorte is ontstaan.
Bij de laatste stap zijn nog enkele correcties uitgevoerd. Zo is het verkregen bestand met informatie over adoptiekinderen vergeleken met het bestand met migratiemotieven van de IND. Daarbij is gecorrigeerd voor kinderen die op grond van de GBA-gegevens als adoptiekind waren bestempeld maar met een ander motief, zoals asiel of gezinshereniging, zijn binnengekomen.

Adoptieprocedure

Adoptie van een buitenlands kind
De regels voor buitenlandse adopties zijn vastgelegd in de Wet opneming Buitenlandse Kinderen ter Adoptie. De adoptieprocedure begint met het indienen van een aanvraag om beginseltoestemming te krijgen en in aanmerking te komen voor het adopteren van een buitenlands kind.

Aanvragers moeten aan verschillende voorwaarden voldoen. Zo mogen ze maximaal 41 jaar oud zijn, tenzij er bijzondere omstandigheden zijn. Verder zijn aspirant-adoptieouders verplicht voorbereidingsbijeenkomsten te volgen bij de Stichting Adoptievoorzieningen. Daarnaast moeten ze zich medisch laten keuren en de medische verklaring overleggen aan de raadsonderzoeker van de Kinderbescherming die een gezinsonderzoek uitvoert. Het ministerie van Justitie besluit uiteindelijk op basis van het advies van de Raad voor de Kinderbescherming tot het verlenen van een beginseltoestemming. De beginseltoestemming is vier jaar geldig en kan op verzoek, na een aanvullend gezinsonderzoek, voor vier jaar worden verlengd.

Zowel gehuwden als samenwonenden en individuele aanvragers kunnen in aanmerking komen om een kind te adopteren. Dit geldt sinds 1 januari 2009 ook voor paren van gelijk geslacht, maar voorwaarde is dan wel dat het land van herkomst adoptie door zulke paren toestaat. Is dit niet het geval, maar staat het land van herkomst adoptie door één persoon wel toe, dan kan één van partners het kind adopteren. Nadat de partners het kind minimaal één jaar gezamenlijk hebben verzorgd en opgevoed kan de partner van de adoptieouder het kind vervolgens ook adopteren,

Naast de regels en voorwaarden in Nederland hebben adoptieouders ook te maken met de regels van het land waaruit ze een kind willen adopteren. Zo moeten de autoriteiten in het land van herkomst ermee instemmen dat het kind het land verlaat. Daarnaast staan veel landen adoptie door één persoon niet toe en worden er vaak andere leeftijdsgrenzen gehanteerd dan de bovengrens van zes jaar die in Nederland geldt.

Nadat aspirant-adoptieouders een beginseltoestemming hebben verkregen, begint de bemiddelingsfase waarin contact tot stand komt met bevoegde instanties in het buitenland. In deze fase zoekt één van de vijf vergunninghouders die toestemming hebben tot bemiddelen van het ministerie van Justitie naar de meest geschikte ouders voor een kind dat voor adoptie in aanmerking komt. De bemiddeling kan volledig door een vergunninghouder worden uitgevoerd, maar aspirant-adoptieouders kunnen de basis voor een adoptie ook via een eigen contact in het buitenland leggen. In dat geval is er sprake van deelbemiddeling. De taak van de vergunninghouder is dan beperkt tot het onderzoeken van de zuiverheid en zorgvuldigheid van organisaties en personen die bij de adoptieprocedure betrokken zijn.

Adoptie van een Nederlands kind
Adoptie van een Nederlands kind is alleen mogelijk als het kind niets meer te verwachten heeft van de oorspronkelijke ouders. De rechter bepaalt of zij hun rol niet meer kunnen vervullen.
Daarnaast moeten zowel de ouders als het kind aan bepaalde voorwaarden voldoen. Zo moeten adoptieouders minimaal 18 jaar ouder zijn dan het kind en moet het kind op de dag van het verzoek minderjarig zijn. Verder kunnen aspirant-adoptieouders een Nederlands kind alleen adopteren wanneer zij minimaal drie jaar samenleven en zij het kind minimaal een jaar verzorgen en opvoeden.

Bronnen: Rijksoverheid.nl en Stichting Adoptievoorzieningen.

1. Aantal buitenlandse en Nederlandse adoptiekinderen

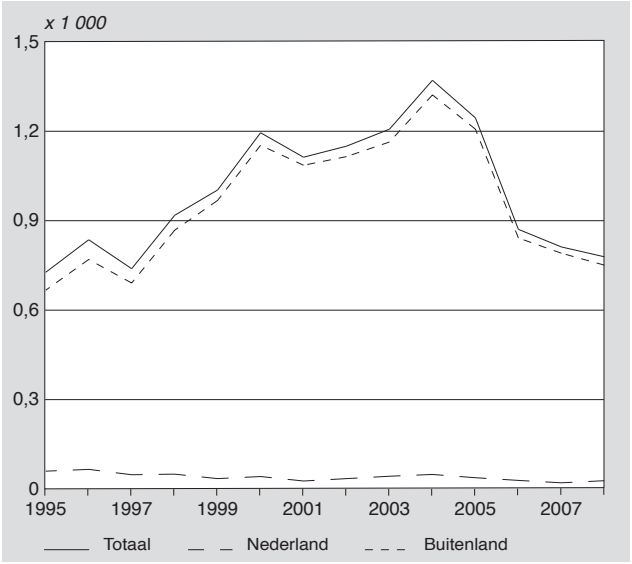

Bron: CBS.

3. Vooral Chinese kinderen

In 1995 werden in Nederland ruim 700 kinderen geadopteerd. In de daaropvolgende jaren steeg het aantal adoptiekinderen, tot 1370 in 2004. Daarna nam hun aantal af. In 2008 was het aantal adopties met 780 weer terug op het niveau van halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw.
Vrijwel alle in Nederland geadopteerde kinderen komen uit het buitenland. In 2008 werden 30 kinderen geadopteerd die in Nederland waren geboren *(grafiek 1).*

Van 1995 tot en met 1997 was Colombia het belangrijkste herkomstland van adoptiekinderen. In 1998 nam China deze positie over. In het recordjaar 2004 werden ongeveer 800 Chinese kinderen geadopteerd; daarmee was bijna 60 procent van de buitenlandse adoptiekinderen van Chinese afkomst *(grafiek 2).* De adoptie van Chinese kinderen hangt samen met het Chinese één-kindbeleid, dat voorschrijft dat ouders in principe slechts één kind mogen hebben. Dit

2. Aandeel adoptiekinderen uit de belangrijkste herkomstlanden

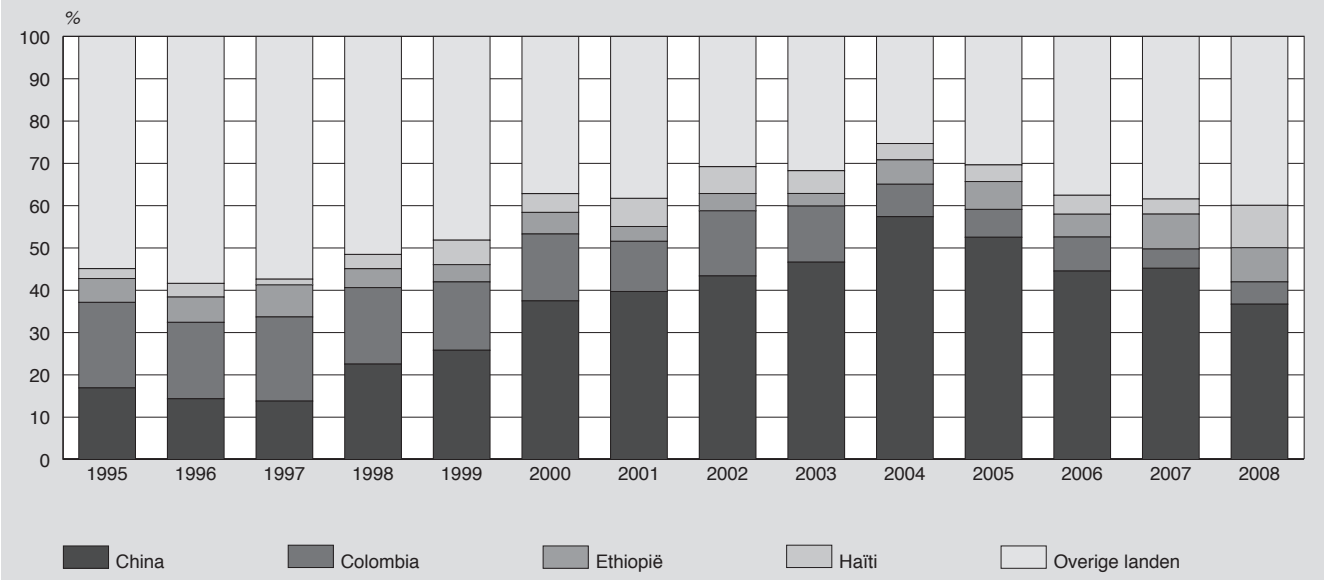

beleid kent diverse uitzonderingen. Gezinnen op het platteland mogen bijvoorbeeld twee kinderen hebben als het eerste kind een meisje is. Het één-kindbeleid heeft onder meer gedwongen abortus en sterilisatie tot gevolg gehad.
Omdat Chinese ouders veelal de voorkeur geven aan een zoon boven een dochter, werden pasgeboren meisjes vaak te vondeling gelegd. De meerderheid van de kinderen in Chinese kindertehuizen bestaat daardoor uit meisjes. Hierdoor was tot een paar jaar geleden het aantal geadopteerde meisjes vele malen groter dan het aantal geadopteerde jongens.

Sinds 2004 daalt het aantal adoptiekinderen uit China *(grafiek 3)*. Deze afname hangt samen met de relatief gunstige economische ontwikkeling in China en de toename van het aantal adoptieverzoeken uit andere landen. Ook worden steeds meer Chinese kinderen in het eigen land geadopteerd. Daarnaast kan de daling van het aantal verzoeken tot verkrijging van een beginseltoestemming, van ruim 3 duizend in 2005 en 2006 naar minder dan duizend in 2008, een rol spelen.
De daling van het aantal Chinese adoptiekinderen doet zich alleen voor bij meisjes. Het aantal jongetjes is nog licht gestegen, waardoor hun aandeel onder Chinese adoptiekinderen is toegenomen van 5 procent in 2000 naar 38 procent in 2008.

3. Aantal adoptiekinderen uit China

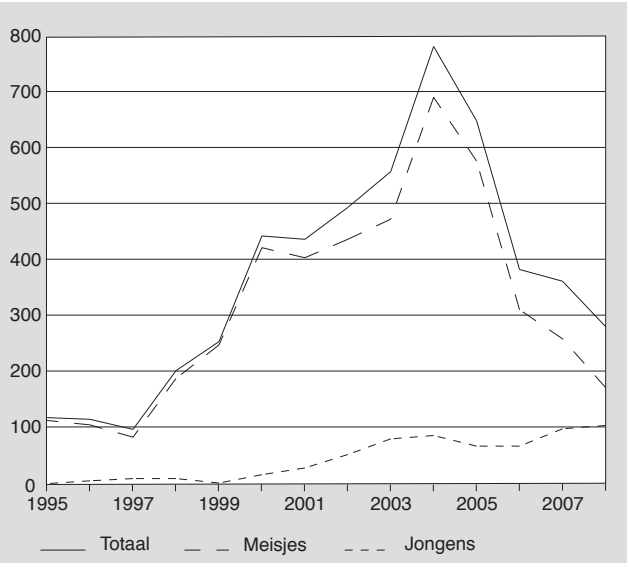

Bron: CBS.

In 2008 was bijna één op de vijf adoptiekinderen nul jaar op het moment van opname in het adoptiegezin, ofwel de datum van inschrijving in de GBA. Dit is beduidend minder dan rond de eeuwwisseling, toen ruim vier op de tien adoptiekinderen nog geen jaar waren. Deze verschuiving is vooral toe te schrijven aan een verandering in de leeftijdsverdeling van adoptiekinderen uit China. Van de Chinese kinderen die in 2000 naar Nederland kwamen was bijna de helft nul jaar; in 2008 ging het om nog geen 5 procent.(*grafiek 4)*. Deze afname hangt mogelijk samen met de gewijzigde adoptiepraktijk in China en met het grotere aandeel zogenoemde *special needs*-kinderen, die een beperking hebben en daardoor wellicht langer in een kindertehuis verblijven. Na het uitbreken van de SARS-epidemie in 2003 werden kinderen uit China bovendien met vertraging in Nederlandse gezinnen opgenomen.

4. Adoptiekinderen naar leeftijd bij opname in het gezin

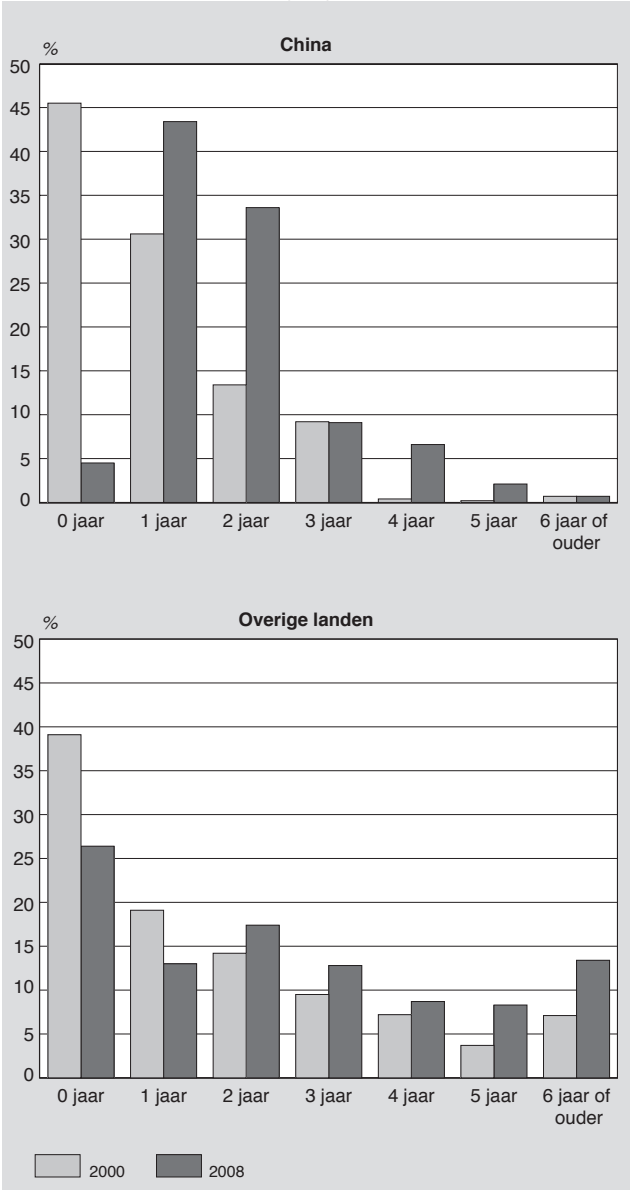

Literatuur

Bronsema, H. en H. Moors, 1992, Adoptie in Nederland. Demos 8 (10). NIDI, Den Haag.

Ministerie van Justitie, 2009, Adoptie. Trends en cijfers. Statistisch overzicht interlandelijke adoptie over de jaren 2004 tot en met 2008.

Sprangers, A.H., J. de Jong en M. van Zee, 2006, Halve eeuw adopties in Nederland. Demos 22 (10).

Informatie over de adoptieprocedure:
Rijksoverheid.nl: http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/adoptie.
Stichting Adoptievoorzieningen: http://www.adoptie.nl.

Aantallen adopties naar land van geboorte: http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/veiligheid-recht/cijfers/extra/mappingworld-2-adoptie.htm.

Onzekerheidsmarges voor de sterfteprognose van het CBS

Nathaly Carolina en Coen van Duin

Om gebruikers inzicht te geven in de verwachte trefzekerheid publiceert het Centraal Bureau voor de Statistiek onzekerheidsmarges voor zijn sterfteprognose. Deze worden berekend met een stochastisch prognosemodel. Als input daarvoor zijn veronderstellingen nodig over de levensverwachting. Voor de prognose van 2008 zijn verschillende analyses uitgevoerd om tot een herschatting van de onzekerheid in de levensverwachting te komen. Daarbij is gekeken naar fouten in sterfteprognoses uit het verleden en de variabiliteit in de in het verleden waargenomen trend voor de levensverwachting. Op basis van deze analyses en soortgelijke analyses uit de literatuur is gekozen voor een symmetrisch 95%-onzekerheidsinterval met een breedte van 10 jaar in 2050. Voor mannen en vrouwen wordt hetzelfde interval aangehouden.

1. Inleiding

De prognoses van het CBS over de demografische toekomst van Nederland beschrijven de meest waarschijnlijke ontwikkelingen, gebaseerd op de kennis die aanwezig is wanneer ze worden gemaakt. Vergeleken met de werkelijke ontwikkelingen zitten prognoses er echter altijd in meerdere of mindere mate naast.
Voor gebruikers kan het nuttig zijn een maat voor de prognoseonzekerheid te hebben, zodat ze weten met wat voor afwijkingen ze rekening moeten houden. Het CBS levert zo'n maat door marges rond de prognosecijfers te publiceren. Daarbij gaat het om 95%- en 67%-intervallen rond de prognosewaarden. Het CBS verwacht dat de te realiseren cijfers met een waarschijnlijkheid van 95 respectievelijk 67 procent binnen deze intervallen zullen liggen. Het model dat het CBS voor de sterfteprognose gebruikt (Van der Meulen, 2009) is gebaseerd op onder andere inhoudelijke veronderstellingen over ontwikkelingen in de sterfte per doodsoorzaak en leent zich niet voor een stochastische prognose. Daarom worden veronderstellingen gemaakt over de onzekerheidsmarges rond de levensverwachting bij geboorte, waaruit vervolgens kansverdelingen voor sterfterisico's worden afgeleid.
Dit artikel beschrijft de manier waarop de onzekerheidsmarges voor de levensverwachting zijn vastgesteld. Paragraaf 2 bespreekt het model voor de stochastische prognose, dat wordt gebruikt om marges voor prognosegrootheden te berekenen. Er wordt met name ingegaan op het modelleren van de onzekerheid in de sterfteontwikkelingen. Paragrafen 3 en 4 beschrijven analyses waarin een schatting wordt gemaakt van de onzekerheid in prognoses van de levensverwachting (Carolina en Kuijvenhoven, 2009). In paragraaf 3 wordt gekeken naar fouten in eerdere CBS-prognoses; in paragraaf 4 worden, met behulp van stochastische extrapolatiemodellen, onzekerheidsmarges voor prognoses van de levensverwachting geschat uit de variatie in de trend in de levensverwachting in het verleden. Op basis van deze analyses worden in paragraaf 5 veronderstellingen gedaan over de boven- en ondergrenzen voor de levensverwachting in 2050.

2. De stochastische bevolkingsprognose

De bevolkingsprognose wordt berekend aan de hand van veronderstellingen over het aantal immigranten, de vruchtbaarheidscijfers en de sterfte- en emigratiekansen per prognosejaar. Op grond van deze veronderstellingen en de waargenomen bevolking aan het begin van de prognoseperiode wordt de bevolking in latere jaren uitgerekend.
Voor de stochastische bevolkingsprognose worden veronderstellingen gedaan over kansverdelingen voor de vruchtbaarheidscijfers, immigratie-aantallen en emigratie- en sterftekansen. Op basis van deze kansverdelingen wordt een groot aantal tijdpaden berekend voor de vruchtbaarheid, migratie en sterfte. Met behulp van deze tijdpaden worden vervolgens varianten van de prognose berekend. Elke variant staat voor een mogelijke toekomstige ontwikkeling van de Nederlandse bevolking. Voor elke gewenste grootheid kunnen vervolgens onzekerheidsintervallen worden berekend uit de verdeling van de waarden ervan over de prognosevarianten (De Beer, 1999).
Als startpunt voor de stochastische sterfteprognose worden veronderstellingen gemaakt voor de breedte van het onzekerheidsinterval rond de levensverwachting aan het eind van de prognoseperiode (B_{2050}). De analyses in paragraaf 3 en 4 hebben tot doel een realistische schatting van B_{2050} te geven. In de bijlage wordt beschreven hoe de tijdpaden voor de sterftekansen in de verschillende prognosevarianten worden berekend op basis van B_{2050}.

3. Analyse van fouten in eerdere prognoses

Door de fouten uit eerdere prognoses te analyseren kan een beeld worden gevormd van de kwaliteit van de huidige voorspellingen. Uit een studie van Keilman (2008) blijkt dat de nauwkeurigheid van prognoses de afgelopen decennia redelijk constant is gebleven, ondanks verdergaande verfijning van de modellen. Keilman concludeert dat onzekerheid inherent is aan prognoses en dat het niet waarschijnlijk is dat verbetering van de modellen tot een aanmerkelijke reductie van de onzekerheidsmarges zal leiden. Dit suggereert dat fouten in eerdere prognoses een beeld kunnen geven van de omvang van in de toekomst te verwachten fouten, ook al verschillen de modellen waarmee ze zijn gemaakt van de huidige.
Data over empirische fouten in CBS-prognoses van de levensverwachting bij geboorte zijn beschikbaar voor prognoses uit de periode 1950–2008. Hierbij is de prognosefout gedefinieerd als de waargenomen waarde minus de prognosewaarde. Positieve waarden wijzen dus op onderschatting en negatieve op overschatting.
In het verleden was het gebruikelijk om in prognoses vanaf een bepaald jaar een constante levensverwachting te veronderstellen. Het CBS deed dit voor zijn prognoses met startjaren van 1950 tot 1996. Omdat de waargenomen levensverwachting steeds verder toenam en -neemt, liepen de fouten in deze prognoses gestaag op vanaf het jaar waarin het maximum voor de levensverwachting volgens de prognose bereikt zou zijn. Zo veronderstelde de prognose

uit 1950 een constante levensverwachting van 69,4 jaar voor mannen en 71,5 jaar voor vrouwen, terwijl de waargenomen levensverwachting in het eindjaar 1979 was gestegen tot 72,5 jaar voor mannen en 78,9 jaar voor vrouwen.
Tegenwoordig wordt algemeen verondersteld dat de levensverwachting ook op de lange termijn zal blijven stijgen. Ook de CBS-prognoses gaan uit van een stijgende levensverwachting over de hele prognoseperiode. Daarom zijn in deze analyse de prognosereeksen afgekapt vanaf het jaar waarop de levensverwachting constant wordt. De reeksen met startjaren 1950–1987 zijn daardoor ingekort. Latere reeksen veronderstellen geen constant eindniveau meer, of gaan ervan uit dat dit niveau pas na 2007 wordt bereikt.
Voor het analyseren van de fouten in oude prognoses wordt gebruik gemaakt van vier nauwkeurigheidsmaten: de gemiddelde waarde van de fouten, de standaarddeviatie, de wortel van het gemiddelde van de gekwadrateerde fouten (rmse, ofwel root mean square error) en het gemiddelde van de absolute fout.

Zoals te verwachten valt, is een toenemende groei in onnauwkeurigheid te zien voor een toenemende voorspellingsduur (*grafiek 1*). De gemiddelde absolute fout neemt toe met 0,08 jaar per waarneemjaar. Grafiek 1 toont ook dat de gemiddelde fout steeds positief is. Dit betekent dat de levensverwachting doorgaans onderschat is. Gemiddeld genomen is de levensverwachting in prognoses met een horizon van 10 jaar 0,3 jaar te laag geschat en in prognoses met een horizon van 20 jaar 1,5 jaar te laag. Worden ook de staarten van de prognosereeksen waarin de levensverwachting constant is verondersteld meegenomen, dan bedraagt de onderschatting bij prognoses voor 20 jaar 2 jaar. Keilman en Pham (2004) vonden voor die duur een onderschatting van zo'n 3 jaar in 14 Europese landen.
In grafiek 1 zijn ook de standaarddeviatie en de rmse afgebeeld. De empirische standaarddeviatie laat een onzekerheid in toekomstige prognoses op de juiste wijze zien als de levensverwachting correct wordt voorspeld. De rmse maakt deze assumptie overbodig en omvat ook de vertekening. De lijn van de standaarddeviatie laat een opwaartse trend zien die afvlakt voor prognoseduren langer dan 10 jaar. Ook de lijn van de rmse laat een opwaartse trend zien en ligt voor alle voorspellingsduren boven die van de standaarddeviatie. Dit verschil wordt bovendien groter naarmate de voorspellingsduur toeneemt. Dat de rmse altijd groter is dan de standaarddeviatie, wijst op een vertekening in de voorspellingen.

Door te veronderstellen dat de toekomstige verdeling van prognosefouten gelijk is aan de historische kunnen de waargenomen fouten worden gebruikt om de waarschijnlijkheid van voorspellingsintervallen van toekomstige prognoses te berekenen. Een probleem daarbij is dat voor lange duren de recente prognoses niet kunnen worden gebruikt, en er dus maar weinig waarnemingen zijn.
Toekomstige prognosefouten zijn te schatten door waargenomen fouten met tijdreeksmodellen te extrapoleren. Alders en De Beer (2005) modelleren de tijdreeks van prognosefouten als een random-walk-model zonder drift (RW-model). Zij vinden een 95%-interval met een breedte van zo'n 8 jaar. Voor de data uit dit onderzoek leidt deze extrapolatie tot een 95%-onzekerheidsinterval met een breedte van 6,7 jaar voor de levensverwachting in het prognosejaar 2050, gecombineerd voor mannen en vrouwen. Voor een duur van 50 jaar komt de breedte op 7,2 jaar. Dit interval is iets smaller dan het interval dat Alders en De Beer met dezelfde methode vonden op basis van data tot 2000. Dit verschil lijkt vooral veroorzaakt te worden doordat de prognosereeksen in dit onderzoek zijn afgekapt vanaf het tijdstip waarop een constant niveau voor de levensverwachting wordt verondersteld.

Voor prognoseduren langer dan 10 jaar onderschat de rmse uit het RW-model structureel de waargenomen rmse. Dit geeft aan dat het RW-model de tijdreeksen van prognosefouten niet heel goed beschrijft. De aanname dat de reeksen gegenereerd zijn door een RW-model zonder drift kan worden versoepeld door te veronderstellen dat de rmse zich alleen voor langere duren ontwikkelt als die van een RW-model en toeneemt met de wortel van de prognoseduur. Wordt de rsme direct aan een verloop met de wortel van de prognoseduur gefit, dan bedraagt de rsme voor beide geslachten gecombineerd 2,2 jaar bij een prognoseduur van 42 jaar en 2,4 jaar bij een duur van 50 jaar. Onder de veronderstelling dat de prognosefout symmetrisch en normaal verdeeld is geeft dit 95%-intervallen van 8,6 en 9,2 jaar bij een prognosehorizon van 42 en 50 jaar. Voor het fitten van het tijdsverloop is de kleinstekwadratenmethode gebruikt, waarbij is gewogen met de wortel van het aantal waarnemingen bij een gegeven duur.

1. Verschillende maten voor de historische prognosenauwkeurigheid naar prognoseduur

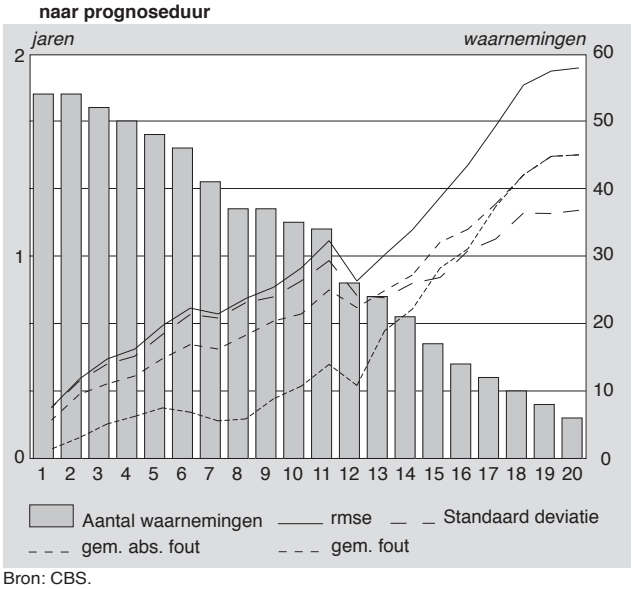

Bron: CBS.

4. Stochastische extrapolatiemodellen voor de levensverwachting

Schattingen van onzekerheidsintervallen rondom de voorspellingen voor de levensverwachting kunnen ook worden gemaakt door de in het verleden waargenomen trend voor de levensverwachting door te trekken. Hierbij worden niet de schattingsfouten doorgetrokken, maar de waargenomen waarden voor de levensverwachting in het verleden geëxtrapoleerd. Dit levert een projectie voor de levensverwachting op. Deze wijkt weliswaar af van de CBS-prognose die met een gecompliceerder model is berekend, maar het voordeel is dat er zowel puntprojecties als onzekerheidsin-

tervallen mee kunnen worden berekend. De volatiliteit in de waargenomen tijdreeks van de levensverwachting leidt tot onzekerheid in de extrapolatie. Die onzekerheid is te kwantificeren, waardoor intervallen rond de projectie kunnen worden berekend. De breedten van deze intervallen zijn op te vatten als een schatting van de breedte van het interval rond de prognose. Net als bij de in paragraaf 3 beschreven methode wordt er daarbij van uitgegaan dat de mate van onzekerheid niet sterk van de gebruikte prognosemethode afhangt.

De onzekerheidsintervallen zijn afgeleid met behulp van een niet-parametrische bootstrapmethode (Davison en Hinkley, 2007). Terwijl de standaard voorspellingstechnieken voor autoregressive integrated moving average-modellen (Box Jenkins, 1976) veronderstellen dat de fouttermen of de residuen normaal verdeeld zijn en dat de parameters van het model bekend zijn, worden er bij de bootstrapmethode geen aannames gedaan over de verdelingen van de parameters. Bovendien wordt rekening gehouden met de onzekerheid die toe te schrijven is aan de parameterschattingen. Om de reeks van waargenomen levensverwachtingen te modelleren en toekomstige ontwikkelingen te voorspellen, wordt gebruik gemaakt van het random-walk-model met drift (RWD-model), dat wordt beschreven in de bijlage.

Grafiek 2 toont de 95%-onzekerheidsintervallen die met het RWD-model zijn verkregen. Er is geëxtrapoleerd vanuit de waarnemingsperioden 1950–2000, 1950–2007, 1960–2000, 1960–2007, 1970–2000 en 1970–2007. Voor analyses die gebaseerd zijn op data vanaf 1950 is het RWD-model gefit op de reeks van verschillen in de eerste orde, aangezien de reeks pas in de tweede orde stationair is.
Afhankelijk van de gekozen waarneemperiode lopen de breedtes van de onzekerheidsintervallen na 50 jaar ongeveer een jaar uiteen. Bij mannen variëren de intervallen bij een duur van 42 jaar van 8,1 tot 9,4 jaar en bij een duur van 50 jaar van 9,5 tot 10,3 jaar. Bij vrouwen lopen ze bij een duur van 42 jaar uiteen van 7,3 tot 8,4 jaar en bij 50 jaar van 8,7 tot 9,6 jaar.
Wanneer wordt geëxtrapoleerd op basis van waarnemingen vanaf 1950, komen de onzekerheidsintervallen iets breder uit dan wanneer waarnemingen vanaf 1960 of 1970 worden gebruikt. Dit komt doordat de levensverwachting voor mannen en vrouwen in de jaren ’50 een andere trend volgde dan in latere decennia.
Wanneer waarnemingen tot en met 2007 worden gebruikt, is het interval wat smaller dan wanneer alleen data tot en met 2000 worden meegenomen. Sinds de eeuwwisseling is er een versnelde stijging van de levensverwachting die ervoor zorgt dat de tijdreeks voor de levensverwachting over langere tijd bezien een meer lineair verloop heeft gekregen. Daarom leidt het meenemen van de recente waarnemingen in de berekening tot een wat minder breed onzekerheidsinterval.

2. Breedte van 95% onzekerheidsinterval rond de prognose van de levensverwachting op basis van RWD model naar waarneemperiode

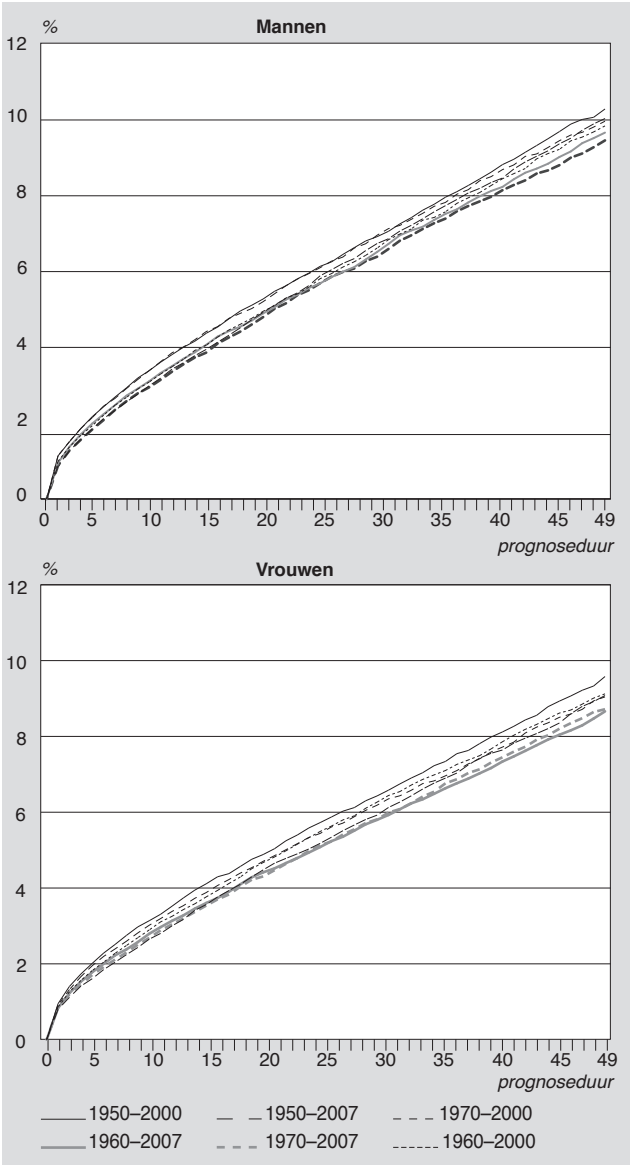

5. Conclusie

Intervallen met een breedte van 7 tot 10 jaar lijken voor 2050 een goede indicatie te geven van de onzekerheid in voorspellingen van de levensverwachting van Nederlandse mannen en vrouwen. Ook eerdere modelmatige empirische analyses gaven prognose-intervallen van deze orde van grootte. Keilman en Pham (2004) verkregen intervallen met breedtes van 9 jaar voor mannen en 10 jaar voor vrouwen voor de Nederlandse levensverwachting, op basis van een stochastisch extrapolatiemodel uitgaand van de waarneemperiode 1900–2000. Voor andere Europese landen vonden zij intervallen van 4 tot en met 14 jaar. Op basis van soortgelijke analyses als die uit dit artikel kwamen Alders en De Beer (2005) tot onzekerheidsintervallen van 8 tot en met 12 jaar voor prognoses van de levensverwachting voor 50 jaar vooruit. Alders, Keilman en Cruijsen (2007) veronderstellen voor verschillende Europese landen intervallen variërend van 11 tot 18 jaar bij een prognosehorizon van 50 jaar. Bij dit onderzoek werden ook de verwachtingen van experts over de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting meegewogen. Op basis van die verwachtingen werden de intervallen zo’n 50 procent wijder verondersteld dan op basis van de extrapolatiemodellen. Voor Nederland werd een interval van 14 jaar voor mannen en 13 jaar voor vrouwen verondersteld. Sherbov, Mamolo en Lutz (2008) veronderstellen voor Nederland intervallen met een breedte van 7 jaar in 2050, gebaseerd op de lage en hoge varianten van de EUROPOP-prognose uit 2004.

Voor de stochastische prognose 2008–2050 is besloten om net als bij de voorgaande prognoses te werken met een symmetrisch interval met een gelijke breedte voor mannen en vrouwen. Hoewel de modelmatige schattingen voor de marges bij mannen en vrouwen verschillen, is er geen sterke inhoudelijke reden om een grotere onzekerheid in de toekomstige ontwikkeling van de levensverwachting bij één van beide geslachten te verwachten. Bovendien geven de uiteenlopende schattingen in de literatuur voor de onzekerheidsmarges aan dat ten hoogste kan worden gestreefd naar een aanduiding van de orde van grootte van de onzekerheid. Verschillende marges voor mannen en vrouwen suggereren dan meer precisie dan gerechtvaardigd is.

Er is gekozen om te werken met een intervalbreedte van 10 jaar in 2050. Op basis van de analyses in dit artikel en de waarden uit de literatuur lijkt deze een goed beeld te geven van de mate van onzekerheid in de sterfteprognose. In de prognoses 2004–2050 en 2006–2050 werd nog gewerkt met een intervalbreedte van 14 jaar. Gezien de uitkomsten van de analyses lijkt dit, voor een prognose die 'slechts' 42 jaar vooruit kijkt, aan de hoge kant.

Lee en Tuljarpurkar (1994) vergeleken verschillende bevolkingsprognoses voor de Verenigde Staten en ontdekten dat de onzekerheidsmarges van veel prognoses elkaar uitsloten. "It is surprising that the best forecasts of informed professionals should so often be viewed by colleagues as falling entirely outside the range of plausibility (as defined by 95% confidence intervals)", merken zij op. In het licht hiervan lijkt het goed om na te gaan hoe de stochastische prognose van het CBS zich verhoudt tot andere prognoses van de levensverwachting voor Nederland en voor omringende landen. In *grafiek 3* is voor tien recente prognoses van de levensverwachting aangegeven hoe waarschijnlijk het is, op basis van de CBS-prognose uit 2008 en het bijbehorende onzekerheidsinterval, dat de gerealiseerde levensverwachting in Nederland in 2050 minder dan een jaar verschilt van de prognosewaarde voor dat jaar. Voor zowel mannen als vrouwen vallen alle prognosewaarden binnen het 95%-interval. De CBS-prognose uit 2008 (Van der Meulen, 2009) krijgt de hoogste waarschijnlijkheid, omdat het onzekerheidsinterval rond deze prognosewaarde gecentreerd is. De kans dat de werkelijke levensverwachting binnen een jaar van deze prognosewaarde zullen liggen wordt op zo'n 30 procent geschat. De CBS-prognoses uit 2004 (De Jong, 2005) en 2006 (Van Duin, 2006) krijgen een waarschijnlijkheid van rond de 15 en rond de 25 procent. De Europese prognose uit 2004 voor de Nederlandse levensverwachting krijgt een waarschijnlijkheid van rond de 20 procent en die uit 2008 een waarschijnlijkheid van rond de 25 procent. De prognose die onlangs werd gebruikt in de volksgezondheidstoekomstverkenningen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (Janssen en Kunst, 2010) krijgt ook een waarschijnlijkheid van zo'n 25 procent. De prognose van het Actuarieel Genootschap uit 2006 komt in de buurt van de 30 procent. Recente prognoses voor de Nederlandse levensverwachting worden dus, met de gekozen breedte voor het betrouwbaarheidsinterval, alle gekwalificeerd als plausibel.

Er is ook vergeleken met de prognoses voor 2050 voor België (Federaal Planbureau, 2008), Duitsland (Statistisches Bundesamt, 2006) en het Verenigd Koninkrijk (Office of National Statistics, 2009). Voor mannen worden deze prognoses, geïnterpreteerd als prognoses voor de Nederlandse levensverwachting, als niet veel minder waarschijnlijk gekwalificeerd dan de CBS-prognose uit 2008. Bij vrouwen liggen de prognoses van de buurlanden 2 tot 4 jaar hoger dan de CBS-prognose. Dit hangt ermee samen dat de levensverwachting voor vrouwen in Nederland de afgelopen decennia minder snel is gestegen dan in de buurlanden. Dit verschil werkt ook door in de prognoses. De CBS-prognose gaat er van uit dat een belangrijke achterliggende oorzaak voor dit verschil, een hoger percentage rokende vrouwen, ondanks veronderstelde positieve ontwikkelingen de stijging van de levensverwachting nog langere tijd zal afremmen. De kans dat de prognose voor de levensverwachting van vrouwen in België, plus of min een jaar, in Nederland zal worden gerealiseerd, wordt op iets minder dan 10 procent geschat. De kans dat vrouwen uitkomen op een levensverwachting in de buurt van de lagere prognoses voor het Verenigd Koninkrijk en Duitsland wordt op 15 respectievelijk 20 procent geschat.

3. Kans dat de gerealiseerde levensverwachting voor Nederland in 2050 minder dan 1 jaar verschilt van de voorspelde waarde voor verschillende prognoses

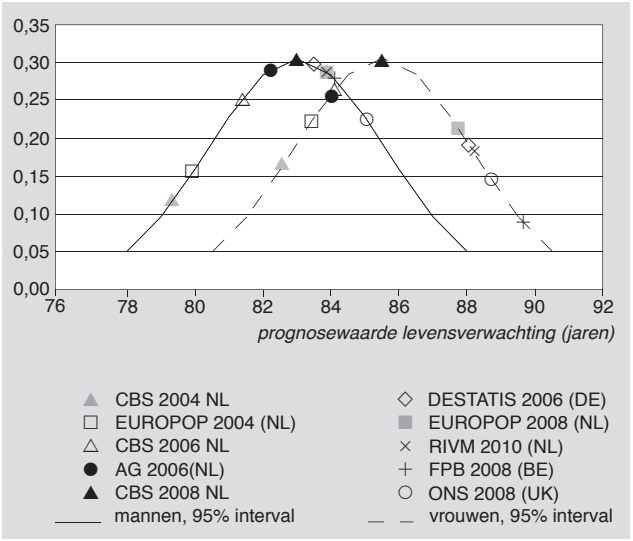

Literatuur

Alders, M. en J. De Beer, 2005, An expert knowledge approach to stochastic mortality forecasting in the Netherlands, Perspectives on Mortality Forecasting. II Probabilistic Models, 2, 39–60.

Alders, M. N. Keilman en H. Cruijssen, 2007, Assumptions for long-term stochastic population forecasts in 18 European countries, European Journal of Population (23), blz. 33–69.

Beer, J. de, en M. Alders, 1999, Stochastische bevolkingsprognose, Maandstatistiek van de bevolking 47 (10), blz. 10–17.

Box, G.E.P en G.M. Jenkins, 1976, Time series analysis: Forecasting and control, San Francisco: Holden Day.

Carolina, T. en L. Kuijvenhoven, 2009, Stochastic Population Forecasting: Assessing the empirical and predicted errors in Dutch mortality forecasts, CBS report, concept.

Davison, A. C. en D.V Hinkley, 1997, Bootstrap methods and their application. Cambridge University Press: Cambridge.

Duin, C. van, A. van der Meulen en J. Garssen, 2006, Model en veronderstellingen betreffende sterfte in de bevolkingsprognose 2006–2050. Bevolkingstrends 54 (4), blz. 62–77.

EUROPOP 2008- Convergence scenario, national level, Statistics Database op website Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu.

Federaal Planbureau, 2008, Bevolkingsvooruitzichten 2007–2060, Planning paper 105.

Janssen F., en Kunst, A., 2010, Levensverwachting. Van Gezond naar beter-deelrapport Tijd en toekomst, RIVM.

Jong, A. de, en A. van der Meulen, 2005, Prognose van sterfte naar doodsoorzaken: model en veronderstellingen. Bevolkingstrends 53 (2), blz. 50–62.

Keilman, N. en Pham, D.Q, 2004, Empirical errors and predicted errors in fertility, mortality and migration forecasts in the European Economic Area, Discussion Papers No. 386, Statistics Norway, Social and Demographic Research.

Keilman, N., 2008, European demographic forecasts have not become more accurate during the past 25 years, Population and Development Review 34 (1), blz. 137–153.

Lee, R. en Tuljapurkar, S., 1994, Stochastic population forecasts for the United States: beyond high, medium, and low, Journal of the American Statistical Association, 89, 1175–1189.

Meulen, A. van der, C. van Duin en J. Garssen, 2009, Bevolkingsprognose 2008–2050: veronderstellingen betreffende de sterfte. Bevolkingstrends 57 (1), blz. 41–53.

Office of National Statistics, 2009, 2008-based National Population Projections.

Sherbov, S., M. Mamolo, en W.Lutz , 2008, Probabilistic Population Projections for the 27 EU Member Countries Based on Eurostat Projections, European Demographic Research Papers 2 (2008), Vienna Institute of Demography.

Statistisches Bundesamt, 2006, Bevölkerung Deutschlands bis 2050, 11. koordinierte Bevölkerungsvorausberechnung.

Bijlage

1. Modellering onzekerheid in de sterfte in de stochastische prognose

In de stochastische prognose wordt het tijdpad van de levensverwachting gemodelleerd als een random walk met drift. De drift-term wordt ontleend aan het verloop van de levensverwachting volgens de deterministische prognose en is niet constant in de tijd:

$$e_{0,i}(g,j+1) = e_{0,i}(g,j) + D(g,j) + \varepsilon_i(j), \quad (1)$$

waarbij

$$D(g,j) = e_0(g,j+1) - e_0(j). \quad (2)$$

Hierin is $e_{0,i}(g,j)$ de levensverwachting in tijdpad *i*, voor geslacht *g*, in jaar *j*; $e_0(j)$ is de prognosewaarde voor de levensverwachting. De ruisterm $\varepsilon_i(j)$ wordt getrokken uit een symmetrische normaalverdeling met een vaste breedte. Merk op dat $\varepsilon_i(j)$ niet van het geslacht afhangt. Er wordt dus aangenomen dat de afwijking ten opzichte van het prognosepad van de levensverwachting voor mannen en vrouwen volledig gecorreleerd is. Dit voorkomt dat onrealistische tijdpaden worden geconstrueerd waarin de levensverwachtingen van mannen en vrouwen elkaar kruisen.

De gemiddelde kwadratische afwijking van de levensverwachting in het tijdpad ten opzichte van de prognosewaarde ontwikkelt zich onder (2) als voor een random walk zonder drift

$$\frac{1}{N_{paden}}\sum_i \left(e_{0,i}(g,j) - e_0(g,j)\right)^2 = (j - j_0)\sigma^2 \text{; voor } N_{paden} >> 1, \quad (3)$$

waarin σ de standaarddeviatie van de normaalverdeling is waaruit $\varepsilon_i(j)$ is getrokken. Vergelijking (3) kan worden gebruikt om σ te berekenen uit de veronderstelde breedte van het 95%-interval voor de levensverwachting in het laatste prognosejaar (2050).

$$\sigma = \frac{B_{2050}}{2 \cdot 1{,}96\sqrt{2050 - j_0}}. \quad (4)$$

In de stochastische prognose wordt de relatieve leeftijdsverdeling van de sterftekansen voor alle tijdpaden gelijk gehouden aan die in de prognose. De sterftekansen in verschillende paden verschillen dus met een leeftijdsonafhankelijke factor, die wel van het kalenderjaar en het geslacht afhangt. De sterftekans voor pad *i* kan worden geschreven als

$$q_{x,i}(g,j) = f_i(g,j)q_x(g,j), \quad (5)$$

Uit de tijdpaden voor de levensverwachting worden tijdpaden voor de sterftekansen afgeleid. Dit wordt gedaan door de schalingsfactoren f_i zo in te stellen dat de levensverwachting berekend uit de herschaalde sterftekansen $q_{x,i}$ overeenkomen met de veronderstelde levensverwachtingen $e_{0,i}$ voor dat pad.

2. Tijdreeksmodellen voor extrapolatie van levensverwachting bij geboorte

Het random-walk-met-drift-model (RWD) dat in paragraaf 4 wordt gebruikt om de levensverwachting te extrapoleren wordt gegeven door:

$e_t = \mu + e_{t-1} + \varepsilon_t$.

Hierin is e_t de geobserveerde levensverwachting op tijdstip *t* en staat μ voor de driftterm; ε_t beschrijft ruis in de data. De driftterm is gelijk aan het rekenkundige gemiddelde van de reeks van eerste verschillen, $e_t - e_{t-1}$ dat wil zeggen de gemiddelde verandering in de levensverwachting van

één periode op de volgende. Er wordt aangenomen dat de ruisterm ongecorreleerd is tussen verschillende tijdstippen en dat het gemiddelde nul is.

Het random-walk-model (RW) dat wordt gebruikt voor het extrapoleren van prognosefouten (paragraaf 3) wordt gegeven door

$$y_t = y_{t-1} + \varepsilon_t ,$$

waarbij

$$y_t = e_t - \hat{e}_t .$$

Hierin is e_t de geobserveerde levensverwachting op tijdstip t en $\hat{e}_t$ is de prognosewaarde.

Geslachtsvoorkeuren bij het krijgen van kinderen: veranderingen over geboortecohorten

Matthijs Kalmijn [1] en Anouk van Steensel [2]

Nederlandse ouders hebben een duidelijke voorkeur voor een gezin met tenminste één zoon en tenminste één dochter. Voorkeuren voor jongens of meisjes zijn niet duidelijk aanwezig; alleen ouders met één kind hebben een lichte voorkeur voor meisjes. De voorkeur voor een gemengde gezinssamenstelling is in jongere cohorten zwakker dan in oudere.

1. Inleiding

Hebben mensen die kinderen krijgen een voorkeur voor een jongen of een meisje? In minder ontwikkelde (agrarische) samenlevingen waarin kinderen een inkomensvoorziening zijn voor de oude dag en zonen de nalatenschap van de familie ontvangen bestaat doorgaans een voorkeur voor jongens (Larsen, Chung en Das Gupta, 1998; Arnold, Kim Choe en Roy, 1998; Poston, 2002). Ook Turkse ouders in Nederland hebben deze voorkeur (De Jong, 2003). In meer ontwikkelde samenlevingen bestaat een dergelijke voorkeur vrijwel niet en lijken ouders eerder tenminste één kind van elk geslacht te willen hebben (Clare en Kiser, 1951; Williamson, 1976; Yamaguchi en Ferguson, 1995; Pollard en Morgan, 2002; Kippen, Evans en Gray, 2006; Mills en Begall 2010).
Hoe zit dit in Nederland? En hoe is dit in de afgelopen decennia veranderd? In dit artikel worden deze vragen beantwoord aan de hand van retrospectieve gegevens over vrouwen die geboren zijn in de periode 1923–1958.

De verwachting is dat Nederlandse vrouwen, net als vrouwen in andere ontwikkelde samenlevingen, een voorkeur hebben voor (twee) kinderen van een verschillend geslacht. Tegelijkertijd zijn er redenen om aan te nemen dat de voorkeuren over de tijd zijn veranderd. Een voorkeur voor jongens zou in de oudste cohorten nog wel kunnen bestaan, mogelijk als overblijfsel van de voorkeuren uit premoderne tijden.

In de meest recente cohorten zou de voorkeur voor een gemengd geslacht kunnen zijn afgenomen. De sociale en culturele verschillen tussen mannen en vrouwen zijn de laatste decennia vervaagd en de gedachte dat het geslacht van belang zou moeten of mogen zijn voor allerlei uitkomsten in het leven heeft aan betekenis ingeboet (Pollard en Morgan, 2002; Van den Brink, Brinkgreve en Heerma van Voss, 2001). Sekse is een categorisering die niet zou passen in de postmoderne samenleving (Beck en Beck-Gernsheim, 2002). Op grond daarvan is wellicht te verwachten dat ouders een steeds minder sterke voorkeur hebben voor het geslacht van hun kinderen en meer belang hechten aan persoonlijke eigenschappen als intelligentie en sociale vaardigheden en een goede mentale en fysieke gezondheid. Dit zou een verschuiving inhouden van een nadruk op groepskenmerken naar een nadruk op individuele kenmerken en betekenen dat de geslachtsvoorkeur bij het krijgen van kinderen er minder toe doet in landen waar de verschillen in waarde tussen mannen en vrouwen klein zijn (Mills en Begall, 2010).

Eén van de manieren om de voorkeur voor het geslacht van een kind te meten is door aanstaande ouders daar direct naar te vragen. Dergelijk onderzoek is in de jaren zeventig van de vorige eeuw gedaan in westerse samenlevingen en wordt ook nu nog uitgevoerd in niet-westerse samenlevingen (Williamson, 1976; Varma en Babu, 2007; Hortaçsu et al., 2001). Een nadeel van deze methode is dat de antwoorden beïnvloed kunnen zijn door sociale wenselijkheid. Door te zeggen dat ze liever een zoon willen, kunnen aanstaande ouders de indruk wekken jongens belangrijker of waardevoller te vinden dan meisjes. Een tweede nadeel is dat directe vragen geen onderscheid maken tussen een neutrale voorkeur en een voorkeur voor 'van allebei één', terwijl geslacht er in het tweede geval wel toe doet.

Tegenwoordig gebruiken onderzoekers veelal een alternatieve methode voor het meten van geslachtsvoorkeuren, waarbij ze niet direct naar voorkeur vragen maar deze afmeten aan het gedrag. Ze vergelijken bijvoorbeeld ouders met een zoon en ouders met een dochter. Als ouders met één zoon eerder of vaker een volgend kind krijgen dan ouders met één dochter, bestaat er in de bevolking een voorkeur voor meisjes – en andersom. De voorkeuren worden zo niet op individueel niveau gemeten, maar op het niveau van de bevolking als geheel.

Ook de voorkeur voor kinderen van gemengd geslacht kan met deze methode worden gemeten, namelijk door ouders met twee zonen of twee dochters te vergelijken met ouders die één zoon en één dochter hebben. Krijgt de eerste groep vaker een derde kind, dan is er sprake van een voorkeur voor een gemengd geslacht. Deze voorkeur kan niet worden gemeten bij paren met slechts één kind.
De voorkeuren voor een eerste, tweede, derde, vierde of volgend kind worden ook door allerlei andere factoren beïnvloed. Deze spelen echter geen verstorende rol bij de vergelijking tussen groepen. Zo heeft het opleidingsniveau van de vrouw een negatieve invloed op het krijgen van kinderen (Liefbroer en Dykstra, 2000). Omdat het opleidingsniveau echter niet correleert met de sekse van de eerdere kinderen, zal dit het verschil tussen ouders met bijvoorbeeld alleen zonen en ouders met kinderen van gemengd geslacht niet beïnvloeden. Soortgelijke redeneringen gelden voor andere bekende determinanten van het krijgen van kinderen.

---

[1] Prof. dr. Matthijs Kalmijn is verbonden aan de Universiteit van Tilburg.

[2] Anouk van Steensel studeerde met de masterscriptie waarop dit artikel is gebaseerd af in de sociologie aan de Universiteit van Tilburg. De gebruikte NKPS-data zijn gefinancierd door het NWO, het NIDI, de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit van Tilburg.
N.B. De in dit artikel weergegeven opvattingen zijn die van de auteurs en komen niet noodzakelijk overeen met die van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

2. Methode

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de zogeheten vruchtbaarheidsgeschiedenissen uit de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS; Dykstra, Kalmijn, Knijn, Komter, Liefbroer en Mulder, 2004). De NKPS is een grootschalige face-to-face survey onder mannen en vrouwen in Nederland en werd voor het eerst gehouden in 2002–2003. De analyses van dit materiaal richten zich op vrouwen van 45 jaar en ouder, grotendeels vrouwen dus die hun vruchtbaarheidscarrière hebben afgerond. Van ieder van hun kinderen is bekend wanneer het is geboren en welk geslacht het heeft.

De analyse-eenheden zijn geboortetransities. Per vrouw worden zowel alle eerder meegemaakte transities als de niet gemaakte transitie vanuit het kindertal op het moment van survey bekeken. Een vrouw met drie kinderen bijvoorbeeld is met drie transities in de gegevens opgenomen: van één naar twee kinderen, van twee naar drie kinderen, en met de niet gemaakte transitie van drie naar vier kinderen. Omdat vrouwen met meerdere transities in de gegevens zitten, zijn de eenheden gecorreleerd. Dit probleem is opgelost door de standaardfouten in de logistische regressie te corrigeren voor clustering. De transitie van één naar twee kinderen wordt apart van de latere transities bekeken. Alleen voor latere transities is immers de voorkeur voor tenminste één kind van elk geslacht te onderzoeken.

De voorkeuren worden gemeten door de effecten van twee variabelen op de kans op een volgend kind na te gaan. De eerste variabele geeft aan of de eerdere kinderen van gelijk of verschillend geslacht zijn. Naar verwachting is er een grotere kans op een volgend kind als de eerdere kinderen gelijk in plaats van verschillend van geslacht zijn. De tweede variabele geeft aan of ouders alleen dochters hebben. Omdat al wordt gecontroleerd voor het hebben van kinderen van gelijk dan wel verschillend geslacht, geeft deze variabele het verschil aan tussen ouders met alleen dochters en ouders met alleen zonen. Omdat de variabele die aangeeft of de eerdere kinderen van gelijk of verschillend geslacht zijn niet van toepassing is bij de overgang van het eerste naar het tweede kind, wordt in deze analyse slechts de variabele 'één meisje' gebruikt.

Ook wordt nagegaan of de effecten van deze variabelen nog variëren met het aantal eerdere kinderen (indien van toepassing) en – via lineaire interacties – met de leeftijd waarop de moeder haar eerste kind krijgt. Wanneer ouders al meerdere kinderen hebben, is het immers waarschijnlijk dat hun geslachtsvoorkeur zwakker wordt vanwege de toenemende kosten om die voorkeur te verwezenlijken met een volgend kind. Krijgt een moeder haar eerste kind op een latere leeftijd, dan zal dit ook leiden tot minder tijd en kansen om de geslachtvoorkeur verwezenlijken. Door biologische beperkingen in vruchtbaarheid worden de kosten om een voorkeur te verwezenlijken immers hoger.

De regressieresultaten worden afzonderlijk bekeken voor drie geboortecohorten: vrouwen geboren in 1923–1934, 1935–1946 en 1947–1958. Liefbroer en Dykstra (2000) hebben vastgesteld dat het gemiddelde kindertal van Nederlandse vrouwen geboren tussen 1923 en 1958 lineair is afgenomen van 1,7 in 1923 naar 1,5 in 1985.

De resultaten worden per cohort gepresenteerd. De verschillen in de effecten worden getoetst en grafisch weergegeven.

Staat 1
Geslachtsverdeling van vrouwen naar kindertal met de verwachte verdeling tussen haakjes

Gerealiseerde kindertal	Verschillend geslacht	Alleen jongens	Alleen meisjes	Totaal
	%			
1		50,5 (50,0)	49,5 (50,0)	100
2	52,0 (50,0)	24,6 (25,0)	23,4 (25,0)	100
3	72,8 (75,0)	14,1 (12,5)	13,1 (12,5)	100
4	86,6 (87,5)	6,7 (6,3)	6,7 (6,3)	100
5	88,7 (93,8)	4,5 (3,1)	6,8 (3,1)	100
6	88,9 (96,9)	5,5 (1,6)	5,6 (1,6)	100
7	88,0 (98,4)	8,0 (0,8)	4,0 (0,8)	100
8	92,9 (99,2)	7,1 (0,4)	0,0 (0,4)	100
9	100,0 (99,6)	0,0 (0,2)	0,0 (0,2)	100

Bron: NKPS 2002-04.

3. Resultaten

Voor een vrouw met drie kinderen is de kans 72,8 procent dat haar kinderen van verschillende geslachten zijn, 14,1 procent dat het drie jongens zijn en 13,1 procent dat het drie meisjes zijn (*staat 1*). Dit komt redelijk overeen met de berekende verwachte percentages van respectievelijk 75 procent, 12,5 procent en 12,5 procent.

Van de 3016 vrouwen met één kind gaat 87,2 procent door naar een volgend kind (*staat 2*). Van de vrouwen met twee kinderen krijgt 43,1 procent een derde kind. Verder blijkt dat 368 vrouwen het bij één kind houden en dat 23 vrouwen na hun zevende kind nog een kind krijgen.

Staat 2
Wel of geen volgend kind naar kindertal

Gerealiseerde kindertal	Geen volgend kind	Volgend kind	Totaal
	absoluut		
1	386	2 630	3 016
2	1 496	1 134	2 630
3	731	403	1 134
4	270	133	403
5	79	54	133
6	29	25	54
7	16	23	39
Totaal	3 007	4 402	7 409
	%		
1	12,8	87,2	100
2	56,9	43,1	100
3	64,5	35,5	100
4	67,0	33,0	100
5	59,7	40,6	100
6	53,7	46,3	100
7	41,0	59,0	100
Totaal	40,6	59,4	100

Bron: NKPS 2002-04.

Wat zijn nu de geslachtsvoorkeuren bij het krijgen van kinderen? De *odds* (of kansverhouding) op een tweede kind is 17,3 procent kleiner wanneer het eerste kind een meisje is dan wanneer het een jongen is (B=0,827, P<0,1). Bij een

eerste kind bestaat er dus een lichte voorkeur voor een meisje (*staat 3*).
In het moderne en egalitaire Zweden is de voorkeur voor een dochter boven een zoon ook al gevonden (Andersson, Hank en Vikat, 2007). Volgens deze onderzoekers zou modernisatie hebben geleid tot een verhoogde arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. In combinatie met de vergrijzing zou deze verhoogde participatie de waarde van vrouwen – en dus van dochters – doen toenemen door hun dubbelrol als kostverdiener en verzorger.
Het effect van een meisje wordt echter kleiner over de cohorten. In het oudste cohort is de odds op een tweede kind na een dochter 55,5 procent kleiner; in het jongste cohort bedraagt dit verschil nog maar 15,5 procent. Uit een toets voor significantie voor de verschillen in de gevonden effecten blijkt het verschil in effect tussen het oudste en jongste cohort niet significant (B= 0,353), maar het verschil tussen het oudste en middelste cohort is op 10 procent significant (B= 0,558, P< 0,10).

Hoe zit het nu met de voorkeur voor kinderen van gemengd geslacht? Worden alle cohorten bij elkaar gevoegd, dan blijkt de odds op een volgend kind 42,1 procent groter te zijn wanneer de voorafgaande kinderen van gelijk geslacht zijn dan wanneer deze van verschillend geslacht zijn (*staat 4*). De verwachting dat de kans op een volgend kind groter is als de eerdere kinderen van gelijk geslacht zijn komt dus uit.

Een voorkeur voor dochters in plaats van zonen wordt in de groep ouders met twee of meer kinderen niet gevonden: de variabele die aangeeft dat ouders alleen dochters hebben blijkt geen significant effect te hebben op de kans op een volgend kind.

1. Effect van de seksesamenstelling van het gerealiseerde kindertal op de geboortetransities per cohort

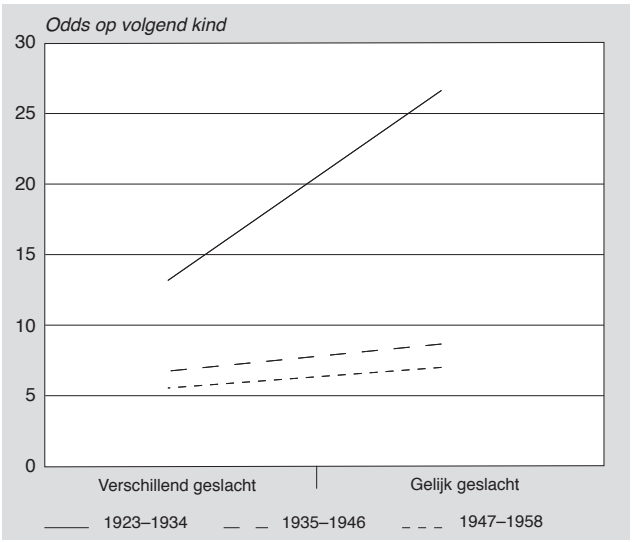

Bron: NKPS 2002-04.

Wanneer deze resultaten afzonderlijk worden bekeken voor de drie geboortecohorten, blijkt de verwachting dat de kans op een volgend kind groter is als de eerdere kinderen van gelijk geslacht zijn overeind te blijven voor elk cohort. Wel blijkt dat hoe jonger het cohort is, hoe kleiner dit effect wordt. Voor het oudste cohort bedraagt het effect 92,2 procent, voor het middelste 31,8 procent en voor het jongste 27,1 procent. De voorkeur voor het hebben van kinderen van een verschillend geslacht wordt over de cohorten dus minder sterk.

Staat 3
Multivariate logistische regressies[1)] van de eerste geboortetransitie per cohort (odds ratio's)

Geboortetransitie naar 2e kind	Alle cohorten		1923–1934		1935–1946		1947–1958	
	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.
Eén meisje (versus één jongen)	0,827*	0,093	0,545**	0,16	0,974	0,2	0,845	0,131
1935–1946	0,793	0,133						
1947–1958	0,671**	0,105						
Leeftijd moeder bij 1e kind	0,874***	0,01	0,838***	0,028	0,839***	0,019	0,895***	0,012

Bron: NKPS 2002-04.

1) Gecontroleerd voor leeftijd moeder bij geboorte 1e kind.

Significantie niveau: * p< 0,1 ** p< 0,05 *** p< 0,01 (tweezijdig).
N = 3016 transities van 3016 vrouwen.

Staat 4
Multivariate logistische regressies[1)] van alle geboortetransities vanaf kindertal 2 per cohort (odds ratio's)

Geboortetransities	Alle cohorten		1923–1934		1935–1946		1947–1958	
	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.	Exp (B)	S.E.
Gelijk geslacht	1,421***	0,121	1,929***	0,376	1,318**	0,176	1,271*	0,171
Alleen meisjes	0,911	0,091	0,946	0,213	0,862	0,140	0,925	0,147
1935–1946	0,435***	0,037						
1947–1958	0,362***	0,030						
Aantal eerdere kinderen	0,844***	0,044	0,767***	0,656	0,902	0,077	0,907	0,086
Leeftijd moeder bij 1e kind	0,922***	0,008	0,901***	0,015	0,911***	0,017	0,934***	0,010

Bron: NKPS 2002-04.

1) Gecontroleerd voor het aantal kinderen en leeftijd moeder bij geboorte 1e kind.

Significantie niveau: * p< 0,1 ** p< 0,05 *** p< 0,01 (tweezijdig).
N = 4393 transities van 2662 vrouwen.

Uit een toets voor significantie voor de verschillen in de gevonden effecten van de drie geboortecohorten blijkt dat de interactie van gelijk geslacht met zowel het middelste als het jongste cohort negatief en significant is (respectievelijk B= –0,45, P< 0,05 en B= –0,47, P< 0,05, *figuur 1*).

De gevonden voorkeur voor (twee) kinderen van verschillend geslacht komt duidelijk naar voren in figuur 1. De kans op een volgend (derde of vierde) kind is immers groter wanneer de voorafgaande kinderen van gelijk geslacht zijn: de drie lijnen vertonen elk een stijging. Interessanter nog is dat deze voorkeur over de tijd blijkt te zijn afgenomen. De lijnen van het jongste en het middelste cohort zijn immers vlakker dan die van het oudste cohort. Ook ligt de lijn van het jongste cohort lager dan die van de andere cohorten, wat weergeeft dat mensen minder kinderen krijgen.
Wordt het effect van meisjes tussen de cohorten vergeleken, dan blijkt dit op het middelste en het jongste cohort – in overeenstemming met staat 4 – niet significant. Een voorkeur voor zonen boven dochters of vice versa is dus wederom niet gevonden.

Om na te gaan of het effect van 'gelijk geslacht' varieert met het aantal eerdere kinderen en de leeftijd waarop de moeder haar eerste kind kreeg zijn lineaire interacties met deze twee variabelen aan de analyse toegevoegd (*staat 5*). Het interactie-effect van het aantal voorafgaande kinderen en de seksesamenstelling blijkt niet significant (B= –0,094).
Het interactie-effect van de leeftijd van de moeder bij de geboorte van haar eerste kind met de seksesamenstelling blijkt wel marginaal significant (P= 0,07 en B= –0,312). De voorkeur voor kinderen van een verschillend verslacht neemt dus af wanneer de moeder op een latere leeftijd met kinderen krijgen begint. Kennelijk weegt het hebben van een gezin met minimaal één jongen en één meisje niet op tegen het (biologisch gezien nog) kunnen krijgen van een (gezond) kind op latere leeftijd.

4. Conclusies

Nederlandse ouders hebben een zeer duidelijke voorkeur voor een gezin met twee kinderen van verschillend geslacht. Ouders krijgen vaker een derde of zelfs vierde kind als hun eerdere kinderen van hetzelfde geslacht zijn. De eerder gesuggereerde voorkeur voor meisjes, het spiegelbeeld van de voorkeuren in traditionele samenlevingen (Andersson, Hank, Rønsen en Vikat, 2006), is niet gevonden. Alleen bij de overgang van het eerste naar het tweede kind is er een lichte voorkeur voor meisjes: ouders houden het vaker bij één kind als dat een dochter is.

Over de tijd blijken de voorkeuren voor geslacht te zijn afgenomen. Voor vrouwen geboren tussen 1947 en 1958 maakt het minder uit wat het geslacht van hun kinderen is dan voor oudere vrouwen. De voorkeur voor één kind van elk geslacht wordt zwakker over de tijd. Dit is in overeenstemming met ideeën over individualisering: mensen zouden steeds meer letten op individuele eigenschappen van kinderen en minder op de groep of sociale categorie waartoe zij behoren.

Literatuur

Andersson, G, K. Hank, M. Rønsen en A. Vikat, 2006. Gendering family composition: Sex preferences for children and childbearing behavior in the Nordic countries. Demography 43, blz. 255–267.

Andersson, G, K. Hank en A. Vikat, 2007. Understanding parental gender preferences in advanced societies: Lessons from Sweden and Finland. Demographic Research 17, blz. 135–156.

Arnold, F, M. Kim Choe en T. Roy, 1998. Son preference, the family-building process and child mortality in India. Population Studies 52, blz. 301–315.

Beck, U. en E. Beck-Gernsheim, 2002. Individualization: institutionalized individualism and its social and political consequences. Thousand Oaks, CA and New Delhi: Sage, Londen.

Brink, G. van den, C. Brinkgreve en L. Heerma van Voss, 2001. Verworven gelijkheid en gevoelde verschillen. In: Eijl, C. van, e.a. (red). Sociaal Nederland: Contouren van de twintigste eeuw. Aksant, Amsterdam.

Staat 5
Multivariate logistische regressies van de geboortetransities vanaf kindertal 2 met interacties (effecten op de log odds)

Geboortetransities	B	S.E.
Intercept	0,358	0,186
Gelijk geslacht	0,982 ***	0,319
Alleen meisjes	–0,103	0,104
1935–1946	–0,630 ***	0,109
1947–1958	–0,826 ***	0,107
Aantal eerdere kinderen	–0,140 **	0,580
Leeftijd [1)] moeder bij 1e kind	–0,700 ***	0,110
Gelijk geslacht X voorafgaande kinderen	–0,094	0,120
Gelijk geslacht X leeftijd [1)] moeder bij 1e kind	–0,312 *	0,173
Gelijk geslacht X cohort 1935–1946	0,573 ***	0,175
Gelijk geslacht X cohort 1947–1958	–0,541 ***	0,173

Bron: NKPS 2002-04.

[1)] Leeftijd is hier geoperationaliseerd als: per 10 jaar en gecentreerd naar het gemiddelde om het intercept kleiner te maken en de resultaten makkelijker interpreteerbaar.

Significantie niveau: * p< 0,1 ** p< 0,05 *** p< 0,01 (tweezijdig).
N = 4 393 transities van 2 662 vrouwen.

Clare, J.E. en C.V. Kiser, 1951. Preference for children of given sex in relation to fertility. Milbank Memorial Fund Quarterly 29, blz. 440–492.

Dykstra, P.A., M. Kalmijn, T.C.M. Knijn, A.E. Komter, A.C. Liefbroer en C.H. Mulder, 2004. The Netherlands Kinship Panel Study, 2002–2003. Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut, Den Haag.

Hortaçsu, N, S.S. Bastug en O.B. Muhammetberdiev, 2001. Desire for children in Turkmenistan and Azerbaijan: son preference and perceived instrumentality for value satisfaction. Journal of Cross-Cultural Psychology 32, blz. 309–321.

Jong, A. de, 2003. Effect van seksevoorkeur op gezinsvorming. Bevolkingstrends (51)4, blz. 44–45. CBS, Voorburg/ Heerlen.

Kippen, R, A. Evans en E. Gray, 2006. Parental preference for sons and daughters in a western industrial setting: Evidence and implications. Journal of Biosocial Science 39, blz. 83–597.

Larsen, U, W.C. Chung en M. Das Gupta, 1998. Fertility and son preference in Korea. Population Studies 52, blz. 317–325.

Liefbroer, A.C. en P.A. Dykstra, 2000. Levenslopen in verandering: een studie naar ontwikkelingen in de levenslopen van Nederlanders geboren tussen 1900 en 1970, WRR serie Voorstudies en achtergronden V 107. Sdu Uitgevers, Den Haag.

Mills, M. en K. Begall, 2010. Preferences for the sex-composition of children in Europe: A multilevel examination of its effect on progression to a third child. Population Studies 64, blz. 77–95.

Pollard, M. en S. Morgan, 2002. Emerging parental gender indifference? Sex composition of children and the third birth. American Sociological Review 67, blz. 600–613.

Poston, D., 2002. Son preference and fertility in China. Journal of Biosocial Science 34, blz. 333–347.

Varma, G.R. en B.V. Babu, 2007. Son preference and desired family size in a rural community of West Godavari district, Andhra Pradesh, India. Journal of Social Sciences 15, blz. 59–64.

Williamson, N.E., 1976. Sons or daughters: a cross-cultural survey of parental preferences. Sage Publications, Beverly Hills.

Yamaguchi, K. en L. Ferguson, 1995. The stopping and spacing of childbirths and their birth-history predictors: rational- choice theory and event-history analysis. American Sociological Review 60, blz. 272–298.

Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw

Rianne Kloosterman en Hans Schmeets

De meerderheid van de Nederlandse bevolking heeft vertrouwen in elkaar en in veel nationale en internationale instellingen en organisaties. Vooral hoogopgeleiden, frequente kerkbezoekers, studenten en mensen met een betaalde baan hebben over het algemeen veel sociaal en institutioneel vertrouwen. In de periode 2002–2008 is het vertrouwen in instellingen en organisaties toegenomen; voor het onderlinge vertrouwen geldt dit minder sterk.

1. Inleiding

Een sterke sociale samenhang in de samenleving draagt bij aan positieve ontwikkelingen op het terrein van veiligheid (De Hart et al., 2002), gezondheid (Wilkinson en Marmot, 2003) en economische productiviteit en groei (Putnam et al., 1993; Knack en Keefer, 1997; Ritzen et al. 2000; Coté en Healy, 2001; Ruiter, 2008). Het bevorderen van de sociale samenhang is daarom een speerpunt van lokaal en nationaal beleid. Onmisbare voorwaarden voor sociale samenhang zijn vertrouwen tussen burgers, ofwel sociaal vertrouwen, en vertrouwen van burgers in politieke en maatschappelijke organisaties, ofwel institutioneel vertrouwen.

Vertrouwen binnen en vooral ook tussen bevolkingsgroepen wordt gezien als het cement van de samenleving. Vertrouwensbanden tussen burgers vergroten hun bereidheid om te handelen in het belang van de groep of gemeenschap (Fukuyama, 1995; Putnam et al. 1993). Zo worden collectieve goederen als een grotere veiligheid en sociale controle in de buurt gegenereerd (Coleman, 1988; Coleman, 1990). Institutioneel vertrouwen leidt tot meer participatie in organisaties en de politiek, waardoor een samenleving efficiënter kan functioneren (Hudson, 2006). Tegelijkertijd vergroot deelname aan de maatschappij het vertrouwen in anderen en in (politieke) organisaties (Brehm en Rahn, 1997; Schmeets, 2008; Schmeets en Coumans, 2009).

Terwijl voldoende sociaal en institutioneel vertrouwen dus belangrijk zijn voor een samenleving, wordt vaak gesteld dat de Nederlandse bevolking een gebrekkig en afnemend vertrouwen heeft in elkaar en in de traditionele instituties (Dekker, 2006; Wijnberg, 2009; SER, 2009). Zo zegt Meurs (2008) dat Nederland in betrekkelijk korte tijd is veranderd van een *high trust*-samenleving in een *low trust*-samenleving.
De veronderstelde erosie van het vertrouwen wordt echter nauwelijks met cijfers onderbouwd. Er is wel empirisch onderzoek verricht naar de mate waarin het vertrouwen in het parlement en in de overheid is veranderd, maar daaruit blijkt juist dat dit vertrouwen sinds 2004 weer een stijgende lijn vertoont (Eurobarometer, 2007).

In dit artikel wordt met behulp van de European Social Survey (ESS) onderzocht hoe het sociale vertrouwen en het vertrouwen in zeven politieke en maatschappelijke instituties in Nederland zijn veranderd in de periode 2002–2008. Daarnaast wordt nagegaan welke individuele kenmerken van invloed zijn op het sociale en het institutionele vertrouwen.

2. Theorie en hypothesen over voorspellers van sociaal en institutioneel vertrouwen

2.1 Sociaal vertrouwen

Welke individuele kenmerken bepalen of mensen veel of weinig vertrouwen hebben in hun medeburgers? Diverse studies stellen dat vooral het behaalde opleidingsniveau samenhangt met de mate waarin burgers elkaar vertrouwen (Alesina en La Ferrara, 2002; Putnam, 1995; Schmeets en Huynen, 2010). Dankzij hun kennis, vaardigheden en hulpbronnen zouden mensen met een hoog opleidingsniveau beter in staat zijn bruggen te slaan tussen de eigen groep en andere groepen dan laagopgeleiden. Doordat hoogopgeleiden meer 'open-minded' zijn, ontstaan opleidingsverschillen in sociaal vertrouwen. Ook verschillen in maatschappelijk succes zouden ertoe kunnen leiden dat hoogopgeleiden meer vertrouwen in de medemens hebben dan laagopgeleiden (Newton, 2001). Succesvolle mensen hebben naar verwachting minder reden om anderen te wantrouwen dan mensen die het minder voor de wind gaat.
Daarnaast is de mate van religiositeit mogelijk een belangrijke voorspeller van sociaal vertrouwen (Alesina en La Ferrara, 2002; Schmeets en Coumans, 2009). In het geloof wordt naastenliefde zeer gewaardeerd. Het klaarstaan voor de medemens en het verantwoordelijk voelen voor zijn welzijn worden door veel gelovigen als belangrijke leefregels gezien.
Ook factoren als leeftijd, burgerlijke staat en maatschappelijke positie kunnen een rol spelen. Daarbij wordt verondersteld dat naarmate mensen vaker oneerlijk en onredelijk behandeld zijn, de kans groter is dat zij het vertrouwen in de medemens verliezen (Wijckmans et al., 2009). Alesina en La Ferrara (2002) stellen dat negatieve of traumatische ervaringen zoals een echtscheiding, het verlies van de partner en werkloos raken van invloed zijn op de mate waarin mensen elkaar vertrouwen. Deze gebeurtenissen kunnen ervoor zorgen dat mensen zich gekwetst en in de steek gelaten voelen en zo leiden tot een verlies van sociaal vertrouwen.
De relatie tussen vertrouwen en leeftijd is moeilijker in te schatten. Enerzijds is het aannemelijk dat ouderen vaker negatieve sociale ervaringen hebben dan jongeren, waardoor een negatieve relatie tussen leeftijd en sociaal vertrouwen ontstaat. In het Nationaal Kiezersonderzoek rond de verkiezingen van 2006 werd zo'n verband inderdaad gevonden. Ouder worden kan echter ook gepaard gaan met veel positieve sociale ervaringen, waardoor ouderen juist meer sociaal vertrouwen zouden moeten hebben dan jongeren.
Ook het belang van geslacht is moeilijk te voorspellen. Mogelijk bevinden vrouwen zich vaker in een achtergestelde positie dan mannen, wat hun sociale vertrouwen negatief beïnvloedt.

2.2 Institutioneel vertrouwen

Volgens Hudson (2006) hangt het vertrouwen in een instituut sterk af van de kennis over en de ervaring met het betreffende instituut. Naarmate mensen meer weten over een bepaald instituut is de kans groter dat zij het vertrouwen.

De meest voor de hand liggende indicator van kennis is het bereikte opleidingsniveau. Daarnaast speelt leeftijd mogelijk een rol, aangezien mensen kennis opdoen gedurende hun levensloop. Het is dus te verwachten dat hoger opgeleiden en oudere mensen meer vertrouwen hebben in (politieke) instituties dan lager opgeleiden en jongere mensen.

Ook positieve en negatieve ervaringen met een instituut bepalen de mate van het vertrouwen. Wanneer mensen vinden dat ze niet fatsoenlijk zijn geholpen door bijvoorbeeld de politie of de overheid, kan hun vertrouwen in deze instituties afnemen. Mensen die gaan scheiden kunnen het rechtssysteem en de regering de schuld geven van de in hun ogen oneerlijke scheidingsregeling en werklozen en langdurig zieken kunnen de overheid verantwoordelijk stellen voor de situatie waarin zij zich bevinden. Zo hebben tegenslagen volgens Hudson vaak een negatieve invloed op het institutionele vertrouwen. Daar staat tegenover dat een goede, snelle afhandeling van problemen door instituties een positieve invloed op dit vertrouwen kan hebben.

Op basis van de inzichten uit de vorige paragrafen zijn de volgende hypothesen geformuleerd:

1. Het sociaal en het institutioneel vertrouwen in Nederland is afgenomen in de periode 2002–2008.
2. Vrouwen onderscheiden zich niet van mannen in het sociaal en het institutioneel vertrouwen.
3. Ouderen onderscheiden zich niet van jongeren in het sociaal vertrouwen.
4. Ouderen hebben meer institutioneel vertrouwen dan jongeren.
5. Hoger opgeleiden hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan lager opgeleiden.
6. Religieuze mensen hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan niet-religieuze mensen.
7. Gehuwden en ongehuwden hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan gescheiden en verweduwde personen.
8. Personen met betaald werk hebben meer sociaal en institutioneel vertrouwen dan werklozen, zieken en gehandicapten.

Data

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van gegevens uit de European Social Survey (ESS). De ESS wordt om de twee jaar uitgevoerd met als doel het in kaart brengen en verklaren van de relatie tussen enerzijds de veranderende instituties in Europa en anderzijds de houdingen, gedragingen en meningen van haar inwoners. In dit onderzoek worden de Nederlandse ESS-data van vier opeenvolgende metingen geanalyseerd: 2002 (N = 2364); 2004 (N = 1881); 2006 (N = 1889); 2008 (N = 1778).

Vraagstellingen

Het sociale vertrouwen is bepaald met de vraag*:* 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?'. De antwoordschaal loopt van 0–10, waarbij 0 betekent dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn en 10 dat de meeste mensen te vertrouwen zijn.

Om het *institutionele vertrouwen* van mensen vast te stellen is aan mensen gevraagd hoe veel vertrouwen ze hebben in verschillende politieke en maatschappelijke instituties, te weten het Nederlandse parlement, het rechtsstelsel, de politie, politici, politieke partijen, het Europese Parlement en de Verenigde Naties. Ook hier loopt de antwoordschaal van 0–10, waarbij de score 0 staat voor helemaal geen vertrouwen en de score 10 voor volledig vertrouwen in het desbetreffende instituut. De vraag naar de mate van vertrouwen in politieke partijen is voor de eerste keer gesteld in de meting van 2004, waardoor in het jaar 2002 hier geen informatie over is.

Het *bereikte opleidingsniveau* bestaat uit de volgende onderwijscategorieën: (1) lager onderwijs, (2) lbo of mavo, (3) havo, vwo of mbo, (4) hbo, en (5) universiteit. De mate van religiositeit is vastgesteld aan de hand van de *frequentie van de kerkgang*. Gevraagd is hoe vaak men naar religieuze diensten gaat, afgezien van speciale gelegenheden zoals huwelijken en begrafenissen. De volgende categorieën zijn onderscheiden van (1) nooit, (2) bijna nooit, (3) 1 keer in de maand of vaker, en (4) 1 keer in de week of vaker.

De *maatschappelijke positie* is gemeten door de vraag naar de belangrijkste dagelijkse bezigheid, met als antwoordmogelijkheden betaalde arbeid, werkloos, gepensioneerd, ziek, studerend en werkzaam in het huishouden.

De *burgerlijke staat* van de respondent bestaat uit vier categorieën: getrouwd, gescheiden, verweduwd en alleenstaand.

Aan de hand van het geboortejaar is de *leeftijd* van respondenten vastgesteld.

Geslacht geeft weer of de respondent een (0) man, of (1) een vrouw is.

3. Ontwikkelingen in sociaal en institutioneel vertrouwen

In de periode 2002–2008 zijn het sociale en het institutionele vertrouwen van de Nederlandse bevolking licht toegenomen *(grafiek 1)*. De toename van het sociale vertrouwen geeft aan dat mensen minder het gevoel hebben dat ze voorzichtig moeten zijn in de omgang met anderen; de stijging van het institutionele vertrouwen impliceert dat hun tevredenheid over de prestaties van instituties en de manier waarop deze hun taken uitvoeren is toegenomen.

1. Personen van 15 jaar of ouder naar sociaal en institutioneel vertrouwen

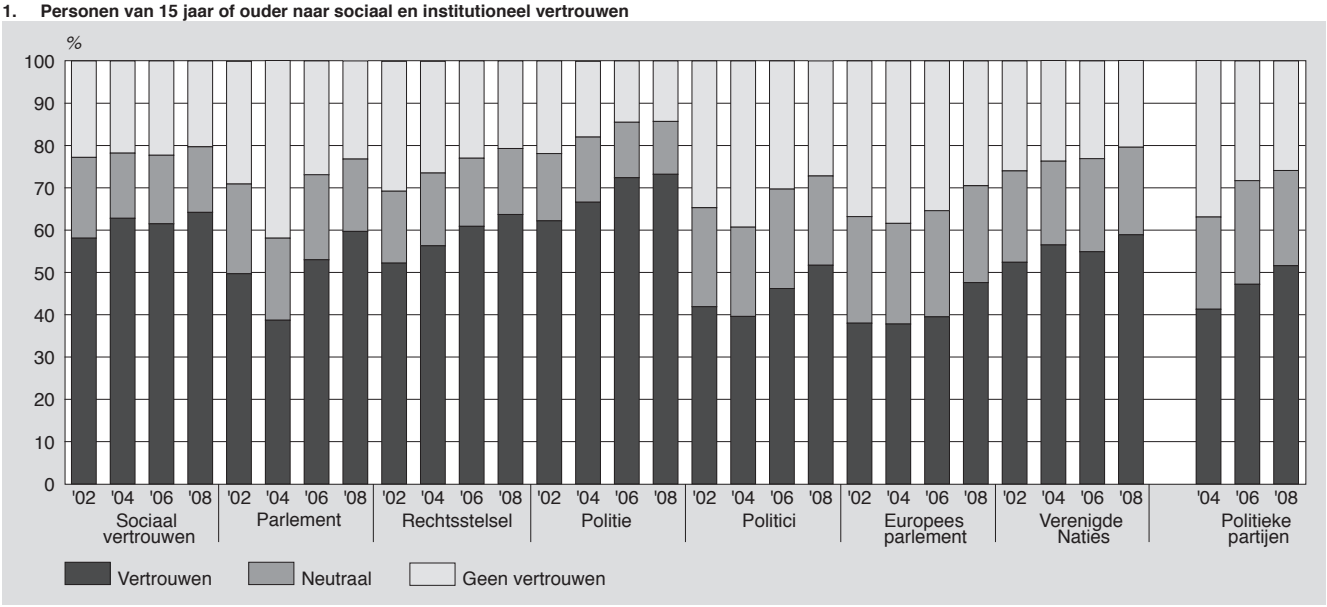

Bij het vaststellen van de mate van het sociale en het institutionele vertrouwen is een driedeling gehanteerd: personen met een score van 0 tot en met 4 zijn gerekend tot de groep met overwegend weinig of geen vertrouwen, personen met een score van 5 vormen de neutrale groep en personen met een score van 6 tot en met 10 hebben overwegend veel vertrouwen.
Het aandeel met een score van 6 of hoger op sociaal vertrouwen is gegroeid van 58 procent in 2002 tot 64 procent in 2008. Het aandeel met een score van 5 of lager – en dus weinig vertrouwen – nam juist met 4 procentpunt af.

Het institutionele vertrouwen nam in de periode 2002–2008 sterker toe dan het sociale vertrouwen. Dit geldt met een groei van ongeveer 11 procent vooral voor het vertrouwen in het rechtsstelsel en in de politie. Het vertrouwen in de Verenigde Naties is met 6 procent relatief weinig toegenomen. Opvallend is dat het vertrouwen in politieke instellingen – en met name in het parlement – tussen 2002 en 2004 afnam en daarna sterk toenam. Dit is in lijn met de bevindingen uit de Eurobarometer 2007. Zowel de dip in het politieke vertrouwen na de eeuwwisseling als het herstel daarvan zijn ook in andere westerse landen zichtbaar (Verbeet, 2009).

Grafiek 1 laat ook de grote verschillen in vertrouwen zien tussen de diverse instituties. In 2008 genoot de politie het meeste vertrouwen: 73 procent gaf aan hier vertrouwen in te hebben. Tegenover politieke instellingen is er beduidend meer wantrouwen, vooral als het gaat om het Europese parlement. In 2008 had slechts 48 procent vertrouwen in deze organisatie. Ook de politieke partijen en politici scoren met zo'n 52 procent relatief slecht. Deze resultaten veranderen niet wanneer de gemiddelde scores worden vergeleken in plaats van de driedeling geen vertrouwen-neutraal-wel vertrouwen. De lichte stijging van het sociale vertrouwen en de duidelijke toename van het vertrouwen in diverse maatschappelijke instellingen en organisaties zijn niet conform de hypothesen. Voor de vermeende afbrokkeling van het sociaal en institutioneel vertrouwen in de periode 2002–2008 is dus geen bevestiging gevonden.

4. Determinanten van sociaal en institutioneel vertrouwen

4.1 Sociaal en institutioneel vertrouwen naar individuele kenmerken

Mannen hebben meer vertrouwen in andere mensen en in de meeste instituties dan vrouwen (*staat 1*). Dit spoort niet met de tweede hypothese, waarin geen verschil tussen mannen en vrouwen werd verondersteld.
Leeftijd is niet duidelijk gerelateerd aan de mate van sociaal vertrouwen: het aandeel met vertrouwen in anderen varieert van 60 procent bij de 55- tot 65-jarigen tot 64 procent bij de 45- tot 55-jarigen. Een uitzondering hierop vormen de 75-plussers, die met 56 procent het minste vertrouwen hebben in de medemens. Daarmee wordt in grote lijnen de derde hypothese bevestigd.
Wel verschillen de leeftijdsgroepen in hun institutionele vertrouwen. Jongeren hebben duidelijk meer institutioneel vertrouwen dan ouderen. Het lijkt erop dat mensen na hun 35e levensjaar sceptischer tegenover instituties komen te staan, mogelijk doordat ze hier meer mee in aanraking zijn gekomen. Een uitzondering vormt het vertrouwen in de politie. Van de 75-plussers heeft 74 procent vertrouwen in dit instituut, terwijl dit aandeel bij de andere leeftijdsgroepen varieert van 67 tot 69 procent. Deze resultaten sporen grotendeels met de verwachting in de vierde hypothese.
Zoals verwacht hebben hoger opgeleiden vaker vertrouwen in de medemens dan lager opgeleiden. Personen met alleen lager onderwijs hebben met 50 procent het minste sociale vertrouwen, waarna dit gestaag oploopt tot 77 procent bij personen met een afgeronde universitaire opleiding. Ook tussen opleidingsniveau en institutioneel vertrouwen is een duidelijk positief verband zichtbaar. Deze bevindingen stroken met de vijfde hypothese.
Ook de frequentie van kerkgang hangt samen met het sociaal vertrouwen. Mensen die nooit religieuze diensten bezoeken hebben duidelijk minder vertrouwen in hun medeburgers dan mensen die dit vaak of soms doen. Wel hebben de meest frequente kerkbezoekers, die één keer per week

of vaker een religieuze dienst bezoeken, minder sociaal vertrouwen dan mensen die één keer per maand of vaker naar religieuze instellingen gaan. In instituties hebben frequente kerkgangers meer vertrouwen dan niet-frequente kerkgangers. Met deze bevindingen vindt de zesde hypothese ondersteuning. Het lijkt erop dat mensen met een sterke verbondenheid met religie ook sterk betrokken zijn bij de maatschappij. Dit spoort met de bevindingen uit diverse onderzoeken naar de relatie tussen religie en sociale samenhang (Schmeets, 2009a).

De burgerlijke staat is, conform de zevende hypothese, gerelateerd aan de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen. Het vertrouwen in medeburgers en instituties is duidelijk minder bij verweduwde en gescheiden mensen dan bij gehuwden en ongehuwden. Vooral ongehuwden geven aan veel sociaal en institutioneel vertrouwen te hebben.
Ook de achtste hypothese vindt steun in de resultaten. Mensen met betaald werk en studenten hebben over het algemeen veel vertrouwen in anderen en in instituties. Verder blijkt dat werklozen, permanent zieken en gehandicapten meer wantrouwig zijn tegenover medemensen en instituties. Ook mensen die voornamelijk in het huishouden werkzaam zijn, hebben weinig sociaal en institutioneel vertrouwen.

4.2 Multipele regressie-analyse

De invloed van de individuele kenmerken op de twee vormen van vertrouwen is ook onderzocht met behulp van multipele regressie-analyse (*staat 2)*. Omdat deze techniek rekening houdt met de onderlinge samenhang van de persoonskenmerken, kan ermee worden nagegaan of de waargenomen verschillen in vertrouwen blijven bestaan na controle voor de overige individuele kenmerken.
Uit de multipele regressie-analyse blijkt dat het sociale vertrouwen licht is gestegen in de periode 2002–2008. Dit komt overeen met de bivariate samenhangen, waaruit bleek dat de groep met een score van 6 of hoger in deze periode is gegroeid met circa 6 procentpunten. Ook het vertrouwen in politieke en maatschappelijke instituties is in deze periode toegenomen. Uitzondering was het vertrouwen in de Verenigde Naties.
Twee individuele kenmerken hangen duidelijk samen met de mate van sociaal en institutioneel vertrouwen. Dit zijn het opleidingsniveau en de frequentie van de kerkgang (staat 2; hoe hoger de bèta's, hoe meer samenhang). Naarmate mensen hoger zijn opgeleid, hebben ze meer vertrouwen in de medemens en in instituties. Dit geldt ook voor de frequentie van kerkgang: mensen die vaker religieuze diensten bijwonen, hebben meer sociaal en institutioneel

Staat 1
Personen van 15 jaar of ouder naar sociaal en institutioneel vertrouwen [1] en achtergrondkenmerken

	Sociaal vertrouwen	Institutioneel vertrouwen						
		Parlement	Rechts-stelsel	Politie	Politici	Europees parlement	Verenigde Naties	Politieke partijen
	%							
Geslacht								
Man	63,7	55,1	62,0	68,2	47,5	39,2	58,0	48,9
Vrouw	59,4	45,8	54,3	68,1	42,1	41,7	53,1	44,6
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	60,9	53,5	67,0	66,6	49,6	61,9	65,8	57,7
25 tot 35 jaar	61,4	52,7	58,2	69,0	47,0	45,1	60,0	46,8
35 tot 45 jaar	62,5	48,9	56,0	68,3	42,6	36,9	53,5	45,3
45 tot 55 jaar	63,9	48,5	58,5	68,5	43,1	35,2	52,4	44,0
55 tot 65 jaar	59,5	50,0	57,6	66,5	42,4	35,4	53,0	43,9
65 tot 75 jaar	60,5	49,6	50,6	66,9	45,5	36,1	51,7	46,4
75 jaar of ouder	56,4	48,5	55,2	74,2	45,5	38,3	53,7	45,7
Opleidingsniveau								
Lager onderwijs	50,1	39,4	47,0	61,9	36,5	39,9	46,5	39,6
Lbo, mavo	52,7	40,4	44,7	60,0	37,2	33,9	46,8	38,5
Havo, vwo, mbo	63,6	51,9	59,7	69,9	45,9	41,7	57,9	48,5
Hbo	73,2	61,7	73,0	76,5	54,9	47,4	65,8	55,7
Universiteit	76,5	69,3	82,8	81,7	56,8	45,9	65,9	57,1
Kerkgang								
1x per week of vaker	62,6	59,8	59,0	74,0	54,7	41,6	55,5	52,6
1x per maand	67,6	57,6	65,6	76,5	52,6	47,5	60,6	54,1
Bijna nooit	62,2	54,0	59,3	68,1	46,3	44,9	57,4	50,8
Nooit	59,6	44,2	55,5	65,2	39,7	36,6	53,4	41,5
Burgerlijke staat								
Gehuwd	62,4	50,7	56,1	68,9	44,3	37,1	53,4	45,1
Gescheiden	57,1	42,0	56,4	64,7	37,8	37,6	49,0	41,1
Verweduwd	55,2	42,6	49,1	66,2	41,4	34,5	46,7	40,7
Ongehuwd	61,8	52,7	64,9	67,9	48,2	51,2	64,0	53,7
Maatschappelijke positie								
Betaald werk	64,5	53,6	61,5	70,6	46,5	39,6	57,2	48,6
Student	68,0	56,3	74,8	72,3	53,5	66,6	70,0	60,9
Werkloos	50,6	40,0	50,0	54,1	35,7	36,9	51,3	37,7
Ziek of gehandicapt	47,4	34,2	50,8	58,0	31,8	35,4	48,3	32,5
Pensioen	60,6	50,2	55,8	69,9	45,4	37,1	53,4	45,8
Huishouden	55,9	42,6	46,7	64,7	39,5	36,7	49,2	40,7
Anders	51,6	49,3	44,5	57,5	42,3	33,5	46,1	37,5
Totaal	61,4	50,1	57,9	68,1	44,6	40,5	55,4	46,6

Bron: ESS (2002, 2004, 2006, 2008).

[1] In deze staat zijn de cijfers van 2002, 2004, 2006 en 2008 samengevoegd met uitzondering van het vertrouwen in de politieke partijen. In 2002 is deze vraag niet gesteld.

vertrouwen dan mensen die dit minder vaak of nooit doen. Verder blijken studenten meer vertrouwen te hebben in anderen en in instituten dan mensen die betaalde arbeid verrichten. Werklozen, permanent zieken of gehandicapten en mensen met als voornaamste bezigheid huishoudelijk werk hebben beduidend minder sociaal en institutioneel vertrouwen.
Ook de burgerlijke staat is van invloed op het vertrouwen dat mensen in anderen en in instituties hebben, zij het in mindere mate. Gescheiden personen hebben minder sociaal en institutioneel vertrouwen dan gehuwden. Daarnaast hebben ongehuwden meer vertrouwen in instituties dan gehuwden, vooral als het gaat om internationale instellingen als het Europese parlement en de Verenigde Naties.
De effecten van leeftijd en geslacht zijn minder eenduidig. Bij vrouwen verdwijnt het verband met sociaal vertrouwen na controle voor de overige individuele kenmerken. Vrouwen blijken wel minder vertrouwen te hebben in het parlement en het rechtsstelsel dan mannen, maar voor het vertrouwen in het Europese parlement geldt het omgekeerde.
De gecorrigeerde leeftijdseffecten duiden erop dat ouder worden gepaard gaat met meer intermenselijk vertrouwen. Dit betekent dat de derde hypothese niet wordt bevestigd, terwijl dat met de bivariate bevindingen wel het geval was.
Ouder worden gaat ook gepaard met meer vertrouwen in de politie, het parlement, het rechtsstelsel en de medemens. Oudere mensen blijken echter minder vertrouwen te hebben in het Europese parlement dan jongere. Hoewel individuele kenmerken duidelijk bijdragen aan verschillen tussen burgers in sociaal en institutioneel vertrouwen, is de verklaarde variantie gering. Wellicht spelen vooral andere – niet in het onderzoek betrokken – sociaal-psychologische kenmerken een rol in de twee vormen van vertrouwen.

5. Conclusies

De meerderheid van de Nederlandse bevolking heeft vertrouwen in de medemens en in nationale en internationale instituties, en dan met name in gezaghebbende instellingen. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, is het institutionele vertrouwen van burgers in de periode 2002–2008 niet af-, maar juist toegenomen. Dit is een positieve ontwikkeling aangezien vertrouwen een belangrijke indicator is van sociale samenhang (Te Riele en Roest, 2009; Schmeets, 2009b). Bij het sociale vertrouwen is deze ontwikkeling minder duidelijk. In de periode 2002–2008 is het aandeel dat vertrouwen heeft in de medemens met 6 procentpunt gegroeid. Deze toename is niet geleidelijk verlopen: op een toename tussen 2002 en 2004 volgde een lichte daling in 2006, waarna het sociale vertrouwen weer toenam.
De bevindingen uit dit onderzoek staan haaks op de geluiden over een afbrokkeling van het vertrouwen en de constatering dat Nederland van een *high trust*-samenleving is veranderd in een *low trust*-samenleving. Bovendien toont een vergelijking met andere landen op basis van zowel de Eurobarometer als de ESS aan dat Nederland voorop loopt wat betreft sociaal vertrouwen, samen met Finland, Zweden, Denemarken, het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk (Dekker et al., 2007).
Individuele kenmerken zijn van invloed op de mate van vertrouwen van burgers. Hoger opgeleiden, frequente bezoekers van religieuze diensten, studenten en mensen met een betaalde baan hebben over het algemeen veel vertrouwen in anderen en in instituties. Het vertrouwen in de medemens en in instituties ligt duidelijk lager onder lager opgeleiden, niet-frequente kerkbezoekers, werklozen, permanent zieken of gehandicapten, mensen met als voornaamste bezigheid huishoudelijk werk en gescheiden personen. Verder hebben ongehuwden meer institutioneel vertrouwen dan gehuwden.
Mensen uit middelbare leeftijdsgroepen, en dan vooral de 45- tot 55-jarigen, hebben vaker vertrouwen in anderen dan degenen uit jongere en oudere leeftijdsgroepen.
Al met al komt naar voren dat kennis, maatschappelijk succes en religieuze betrokkenheid een positieve invloed uitoefenen op vertrouwen, terwijl negatieve ervaringen in de meeste gevallen tot een verlies in vertrouwen leiden.

Literatuur

Alesina, A. en E. la Ferrara, 2002, Who trusts others? Journal of Public Economics, (85), blz. 207–234.

Brehm, J. en W. Rahn, 1997, Individuel-level evidence for the causes and consequences of social capital. American Journal of Political Science, (41) 3, blz. 999–1023.

Coleman, J.S., 1988, Social capital in the creation of human capital. American Journal of Sociology, (94), blz. 95–120.

Coleman, J.S., 1990, Foundations of social theory. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press.

Coté, S. en T. Healy, 2001, The well-being of nations. The role of human and social capital. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Dekker, P., 2006, Democratie en burgerschap – Politiek vertrouwen. Opiniestuk voor het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Dekker, P., S. Ederveen, H. de Groot, A. van der Horst, A. Lejour, B. Straathof, H. Vinken en C. Wennekers, 2007, Divers Europa. Bijlage bij Staat van de Europese Unie 2007. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Planbureau.

Eurobarometer, 2007, Eurobarometer 67 – De publieke opinie in de Europese Unie.

Fukuyama, F., 1995, Trust. New York: Free Press.

Hart, J. de, F. Knol, C. Maas-de Waal. en T. Roes, 2002, Zekere banden: Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hudson, J., 2006, Institutional trust and subjective well-being across the EU. Kyklos, (59) 1, blz. 43–62.

Knack S. en P. Keefer, 1997, Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. Quarterly Journal of Economics, (112) 4, blz. 1251–1288.

Meurs, P., 2008, Sociaal vertrouwen: een kwestie van durf.

Staat 2
Regressieanalyse van sociaal en institutioneel vertrouwen [1] op achtergrondkenmerken van personen van 15 jaar of ouder en periode

	Sociaal vertrouwen			Parlement			Rechtsstelsel		
	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta
Intercept	4,23**	0,14		3,40**	0,14		3,33**	0,14	
Tijd (1–4)	0,04*	0,02	0,02	0,13**	0,02	0,07	0,15**	0,02	0,08
Vrouw	0,03	0,05	0,01	–0,21**	0,05	–0,05	–0,17**	0,05	–0,04
Opleidingsniveau (1–5)	0,37**	0,02	0,19	0,36**	0,02	0,20	0,51**	0,02	0,26
Leeftijd (15–95)	0,01**	0,00	0,06	0,00	0,00	0,03	0,01**	0,00	0,05
Kerkgang (1–4)	0,10**	0,02	0,05	0,26**	0,02	0,14	0,17**	0,02	0,08
Maatschappelijke positie									
Betaald werk (ref.)									
Studerend	0,62**	0,10	0,08	0,61**	0,10	0,08	1,05**	0,10	0,14
Werkloos	–0,51**	0,16	–0,04	–0,36*	0,15	–0,03	–0,45**	0,16	–0,03
Ziek	–0,58**	0,12	–0,05	–0,56**	0,12	–0,05	–0,35**	0,12	–0,03
Gepensioneerd	–0,21*	0,09	–0,04	–0,03	0,09	–0,01	–0,15	0,09	–0,02
Huishouden	–0,22**	0,07	–0,04	–0,15*	0,07	–0,03	–0,32**	0,07	–0,06
Anders	–0,28*	0,14	–0,02	–0,14	0,14	–0,01	–0,54**	0,14	–0,04
Burgerlijke staat									
Gehuwd (ref.)									
Gescheiden	–0,21*	0,10	–0,02	–0,30**	0,09	–0,04	–0,03	0,09	0,00
Weduwe	–0,20	0,11	–0,02	–0,25*	0,10	–0,03	–0,08	0,10	–0,01
Ongehuwd	–0,12	0,07	–0,03	0,07	0,07	0,02	0,17*	0,07	0,03
N	7 885			7 798			7 787		
R^2	0,05			0,08			0,11		

Bron: ESS (2002, 2004, 2006, 2008).

[1] In deze staat zijn de cijfers van 2002, 2004, 2006 en 2008 samengevoegd met uitzondering van het vertrouwen in de politieke partijen. In 2002 is deze vraag niet gesteld.

** p < .01; * p < .05.

In: SER/Verwey Jonker Instituut, Sociaal Vertrouwen. Eerste Verwey-Jonker/SER lezing, 3 september 2008, blz. 9–24.

Ministerie van Economische Zaken, 2009, Brief van 8 december 2009 betreffende 'Adviesaanvraag over het sociaal-economische beleid op middellange termijn' aan Sociaal-Economische Raad, kenmerk EP/AEP/9204765.

Newton, K., 2001, Trust, social capital, civil society and democracy. International Political Science Review, (22) 2, blz. 201–214.

Putnam, R., 1995, Tuning in, turning out: the strange disappearance of social capital in America. Political Science and Politics, (28), blz. 664–683.

Putnam, R., R. Leonardi en R.Y. Nanetti, 1993, Making democracy work. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Ruiter, S., 2008, Association in context and association as context. Causes and consequences of voluntary association involvement. Nijmegen: ICS.

Schmeets, J.J.G., 2008, Meer contacten, meer vertrouwen. In: I. Beckers, R. van der Bie, W. Goede, E. Janissen, en W. Van Nunspeet (ed.) De Nederlandse Samenleving 2008. blz 71–78. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G. en B. Huynen, 2010, Veel vertrouwen van hoger opgeleiden. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G., 2009a, Epiloog. In: J.J.G. Schmeets en R. van der Bie (ed.) Religie aan het begin van de 21ste eeuw. blz. 137–141. Den Haag/Heerlen: CBS.

Schmeets, J.J.G. 2009b, Vertrouwen in onderzoek naar verkiezingen. Enkele opmerkingen over kiezersonderzoek en het beoordelen van verkiezingen. Inaugurale rede uitgesproken op 6 maart 2009. Maastricht: Maastricht University.

Schmeets, J.J.G. en M. Coumans, 2009, Religie en vertrouwen. In: J.J.G. Schmeets en R. van der Bie (ed.) Religie aan het begin van de 21ste eeuw. blz. 109–115. Den Haag/Heerlen: CBS.

SER, 2009, Toespraak van A.H.G. Rinnooy Kan, voorzitter SER, tijdens de Algemene ledenvergadering van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen, 11 mei 2009, Kurhaus, Scheveningen.

Te Riele, S. en A. Roest, 2009, Sociale Samenhang: Raamwerk en Lacunes in de Informatievoorziening. CBS-rapport SAH-2009-H2. Den Haag/Heerlen: CBS.

Ritzen, J., W. Easterly, en M. Woolcock, 2000, On "good" politicians and "bad" policies: Social cohesion, institutions, and growth. New York: The World Bank.

Verbeet, G.A., 2009, Vertrouwen en zelfvertrouwen – Analyse en aanbevelingen. Parlementaire Enquête, Tweede Kamer der Staten Generaal, Den Haag.

Wijckmans, B, M. Jappens en J. van Bavel, 2009, Echtscheiding en sociaal kapitaal in Vlaanderen. Brussel: Interface Demography, Vrije Universiteit Brussel.

Wilkinson, R. en M. Marmot (ed.), 2003, Social determinants of health: the solid facts. 2nd edition. Copenhagen: World Health Organization Europe.

Politie			Politici			Europees Parlement			Verenigde Naties			Politieke partijen		
b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta	b	se	beta
4,32**	0,13		3,50**	0,13		4,09**	0,14		4,53**	0,14		3,42**	0,17	
0,16**	0,02	0,09	0,11**	0,02	0,07	0,11**	0,02	0,07	0,05*	0,02	0,03	0,18**	0,03	0,08
0,07	0,05	0,02	–0,02	0,05	–0,01	0,25**	0,05	0,06	–0,08	0,05	–0,02	–0,01	0,05	0,00
0,27**	0,02	0,15	0,28**	0,02	0,16	0,20**	0,02	0,11	0,27**	0,02	0,15	0,25**	0,02	0,15
0,01**	0,00	0,07	0,00	0,00	–0,01	–0,01**	0,00	–0,12	0,00	0,00	–0,03	0,00	0,00	0,00
0,15**	0,02	0,08	0,25**	0,02	0,14	0,14**	0,02	0,08	0,09**	0,02	0,05	0,20**	0,02	0,12
0,59**	0,10	0,08	0,67**	0,09	0,10	0,97**	0,10	0,13	0,63**	0,10	0,09	0,68**	0,11	0,10
–0,45**	0,15	–0,03	–0,41**	0,14	–0,03	–0,16	0,16	–0,01	–0,27	0,15	–0,02	–0,36*	0,15	–0,03
–0,45**	0,11	–0,05	–0,51**	0,11	–0,05	–0,21	0,12	–0,02	–0,36**	0,12	–0,04	–0,62**	0,13	–0,06
–0,15	0,08	–0,03	0,04	0,08	0,01	0,29**	0,09	0,05	0,01	0,09	0,00	0,00	0,09	0,00
–0,15*	0,06	–0,03	–0,09	0,06	–0,02	–0,01	0,07	0,00	–0,04	0,07	–0,01	–0,14	0,07	–0,03
–0,47**	0,13	–0,04	–0,25	0,13	–0,02	–0,16	0,14	–0,01	–0,44**	0,14	–0,04	–0,37*	0,16	–0,03
–0,20*	0,09	–0,03	–0,18*	0,09	–0,02	0,03	0,10	0,00	–0,13	0,09	–0,02	–0,14	0,10	–0,02
–0,01	0,10	0,00	–0,06	0,10	–0,01	–0,04	0,11	0,00	–0,15	0,10	–0,02	–0,07	0,11	–0,01
–0,09	0,06	–0,02	0,05	0,06	0,01	0,18**	0,07	0,04	0,27**	0,07	0,06	0,20**	0,07	0,05
7 857			7 791			7 290			7 495			5 472		
0,05			0,06			0,07			0,05			0,07		

De verdeling van arbeid en zorg tussen vaders en moeders

Marjolein Korvorst en Tanja Traag

Het krijgen van kinderen dwingt ouders keuzes te maken over de combinatie van arbeid en zorg. In de meeste gezinnen combineren beide ouders deze taken. Als een van hen niet kan of wil werken, speelt de zorg voor het gezin echter vooral bij moeders een rol in de afweging, en bijna niet bij vaders. Ook ligt het aandeel dat ouderschapsverlof opneemt om voor de kinderen te zorgen onder werkende vaders een stuk lager dan onder moeders. Wel is de periode waarin ouders verlof opnemen de afgelopen jaren ook onder vaders iets toegenomen.

1. Inleiding

In Nederland gaan veel vrouwen na de geboorte van hun eerste kind in deeltijd werken (Das, 2006; Mol, 2008). Het arbeidspatroon van vaders blijkt echter nauwelijks te veranderen na de geboorte van hun eerste kind of gedurende de latere levensfasen van hun kinderen (Leufkens, 2009). De aandacht voor de rol die vaders spelen in de combinatie van arbeid en zorg is tot nu toe echter beperkt: het overheidsbeleid richt zich vooral op het stimuleren van vrouwen om actief te blijven op de arbeidsmarkt.
Een op de drie werkende vaders geeft aan minder te willen werken of het werk anders in te willen delen om zo arbeid en zorg beter te kunnen combineren (SCP, 2009). Dit lukt echter niet altijd. De Taskforce DeeltijdPlus deed daarom recent een aantal aanbevelingen, waaronder het flexibel indelen van werktijden, om de combinatie van arbeid en zorg voor zowel vrouwen als mannen te verbeteren (Taskforce DeeltijdPlus, 2010).
Dit artikel beschrijft hoe ouders arbeid en zorg combineren en beantwoordt vragen als: hoe zijn de arbeidsuren verdeeld over de vader en de moeder en welke rol speelt de zorg voor het gezin in de arbeidsmarktparticipatie van paren? Spelen zaken als de leeftijd van de kinderen of het opleidingsniveau van de ouders een rol bij de combinatie van arbeid en zorg? En verschillen vaders en moeders in de mate waarin ze ouderschapsverlof opnemen?

2. De verdeling van arbeid en zorg

2.1 In de meeste gezinnen werken beide ouders

In de periode 2007–2009 telde Nederland jaarlijks gemiddeld ruim 1,6 miljoen (echt)paren met minstens één minderjarig kind. In 1 miljoen van deze gezinnen werkten beide ouders, maar de vader meer dan de moeder. In 310 duizend gezinnen werkte alleen de vader en in 208 duizend gezinnen werkten de vader en de moeder ongeveer evenveel. In dat geval vielen ze in dezelfde klasse van arbeidsduur: ze werkten beiden helemaal niet, minder dan 12 uur, 12 tot 20 uur, 20 tot 35 uur of 35 uur of meer per week.
Het aantal gezinnen waarin de moeder de meeste uren werkte was met 79 duizend beperkt. In 47 duizend van deze gezinnen werkte de vader helemaal niet; in de overige 32 duizend gezinnen werkten beide ouders, maar nam de moeder de meeste uren voor haar rekening. In ongeveer 43 duizend gezinnen werkte geen van beide ouders (*grafiek 1*).

1. Aantal tweeoudergezinnen met minderjarige kinderen naar verdeling van de arbeidsduur, 2007/2009

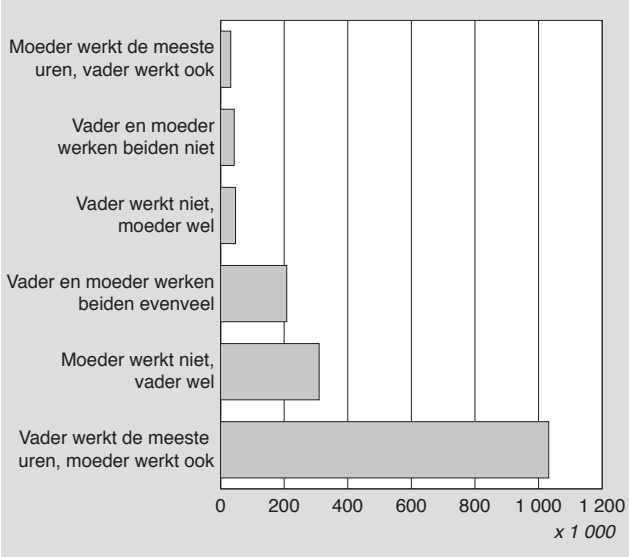

In gezinnen waarin de vader de meeste uren werkt, heeft ongeveer 86 procent van de moeders betaald werk voor minstens 12 uur of meer per week (*grafiek 2*). Deze moeders behoren tot de werkzame beroepsbevolking. Ongeveer 10 procent van de moeders in deze gezinnen maakt daar geen deel van uit. Zij werken minder dan 12 uur per week of kunnen of willen helemaal niet werken. De overige moeders zijn werkloos en zoeken actief naar werk.
Gezinnen waarin de moeder de meeste uren werkt laten een vergelijkbaar beeld zien. In deze gezinnen behoort ruim 82 procent van de vaders tot de werkzame beroepsbevolking en circa 10 procent tot de niet-beroepsbevolking. De rest is werkloos.

In gezinnen waarin alleen de vader werkt geeft 72 procent van de moeders aan niet te willen of kunnen werken. In gezinnen waarin alleen de moeder werkt geldt dat voor ongeveer de helft van de vaders. Werken geen van beide ouders, dan geeft bijna 58 procent van de vaders en ongeveer 73 procent van de moeders aan dat zij niet kunnen of willen werken.

2.2 Weinig vaders willen of kunnen niet werken vanwege zorg voor gezin

Er zijn meer moeders dan vaders die niet of weinig werken. In de periode 2007–2009 ging het om 360 duizend moeders en 53 duizend vaders. Hun redenen om niet of minder dan 12 uur per week te werken verschillen nogal. Van de moeders die niet tot de beroepsbevolking behoren, geeft 65 procent de zorg voor het gezin als reden (*grafiek 3*). Daarnaast noemt 19 procent ziekte of arbeidsongeschiktheid als belangrijkste reden, en 4 procent het volgen van een opleiding of studie.

2. Tweeoudergezinnen met minderjarige kinderen naar arbeidspositie en de verdeling van de arbeidsduur, 2007/2009

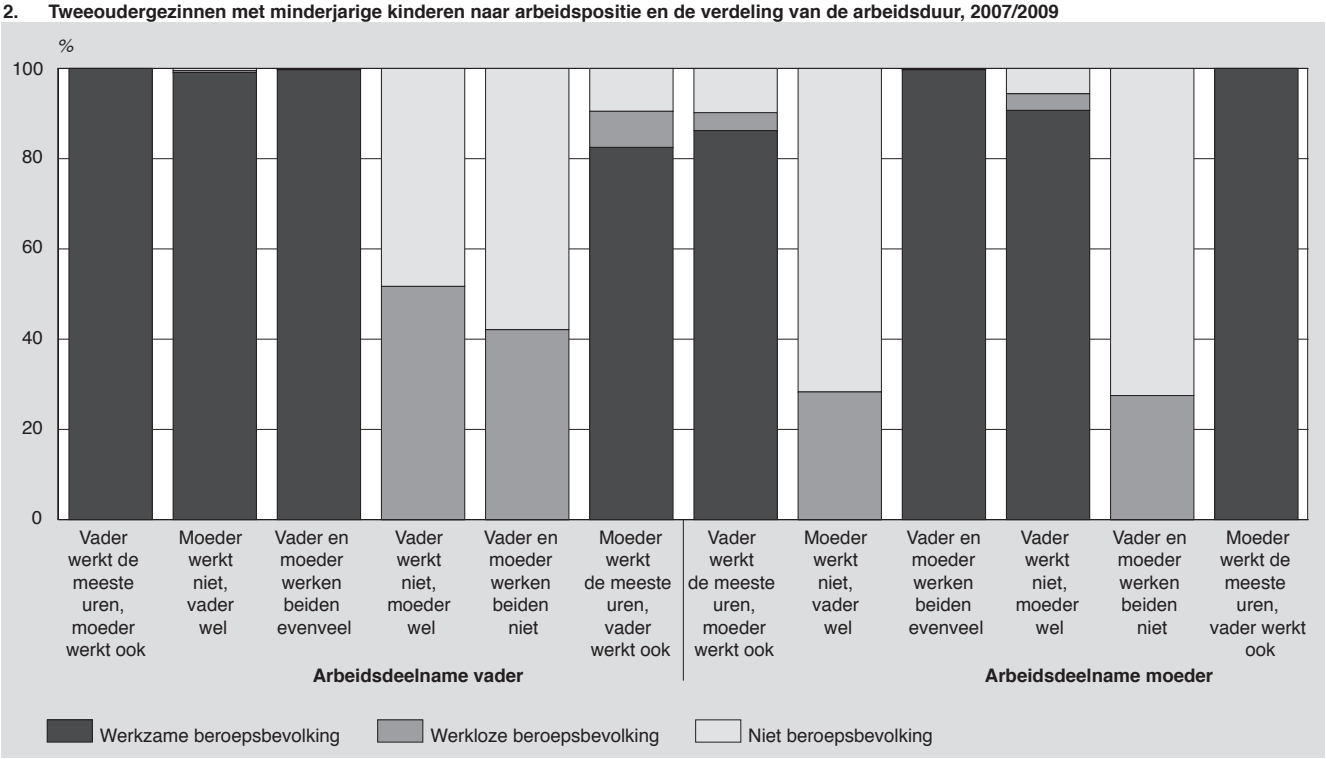

Bij vaders is de zorg voor het gezin veel minder vaak aanleiding om niet (meer) te werken. Slechts 6 procent van de vaders die niet kunnen of willen werken noemt de zorg voor het gezin als motief. Voor vaders van minderjarige kinderen is vooral ziekte of arbeidsongeschiktheid reden om niet te willen of kunnen werken. Van alle vaders in de niet-beroepsbevolking noemt 67 procent dit motief.

3. Redenen voor ouders met minderjarige kinderen om niet te kunnen of te willen werken (voor 12 uur of meer per week; niet-beroepsbevolking), 2007/2009

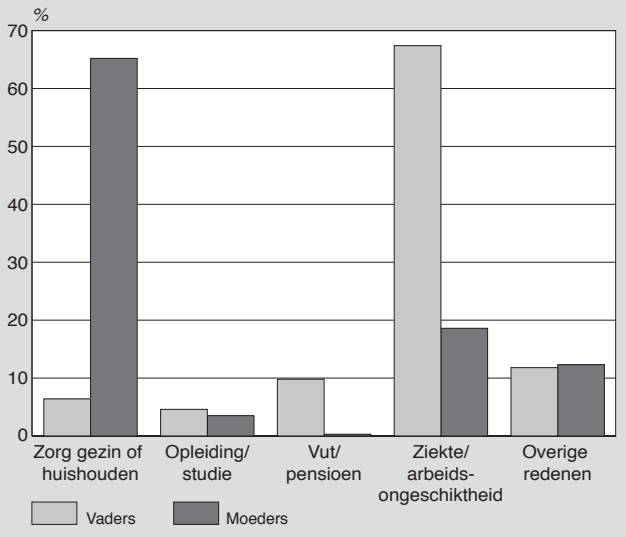

2.3 Vooral moeders zien zorg voor gezin als hun belangrijkste taak

Vaders en moeders verschillen duidelijk in hun belangrijkste tijdsbesteding (*grafiek 4*). Het merendeel van de vaders, 87 procent ofwel 1,4 miljoen mannen, geeft aan de meeste tijd te besteden aan betaald werk. Iets minder dan 10 procent besteedt het merendeel van zijn tijd aan de zorg voor het gezin. Bij moeders is dit juist omgekeerd: ruim 70 procent, ofwel bijna 1,2 miljoen vrouwen, geeft aan de meeste tijd kwijt te zijn aan zorg voor huishouden en gezin. Een kwart besteedt de meeste uren aan betaald werk.
Vooral in gezinnen waarin alleen de moeder werkt zeggen vaders voornamelijk voor het gezin te zorgen. Ongeveer 60 procent van de vaders in deze gezinnen – ofwel 28 duizend mannen – is in de eerste plaats huisvader. Dat is beduidend minder dan het aandeel huismoeders in gezinnen waarin de vader de enige kostwinner is. Van de moeders in deze gezinnen zegt 94 procent – ofwel ongeveer 289 duizend vrouwen – dat ze hoofdzakelijk zorgdragen voor hun gezin. Ook in gezinnen waarin beide ouders niet werken ligt het aandeel vaders dat hoofdzakelijk voor de kinderen zorgt met ongeveer 43 procent duidelijk lager dan onder moeders, met ruim 90 procent.

In gezinnen waarin beide ouders evenveel werken zijn de verschillen tussen vaders en moeders kleiner. In deze gezinnen geeft ongeveer een derde van de moeders aan in de eerste plaats de zorg voor haar gezin te dragen, tegenover 10 procent van de vaders. In gezinnen waarin de moeder de meeste uren werkt, zien vaders de zorg voor de kinderen ook vaker als hun hoofdtaak. In deze gezinnen is ruim 40 procent van de vaders in eerste instantie huisvader, terwijl nog geen kwart van de moeders in die gezinnen zichzelf hoofdzakelijk als huismoeder ziet.

2.4 Verdeling van de arbeidsduur tussen ouders hangt samen met opleidingsniveau

De verdeling van de arbeidsuren tussen ouders wordt ook beïnvloed door hun opleidingsniveau. Het hoogste aandeel hoger opgeleiden is te vinden in gezinnen waarin beide ouders evenveel werken: daarin heeft ruim 40 procent van de

4. Belangrijkste vorm van tijdbesteding van ouders met minderjarige kindereen, 2007/2009

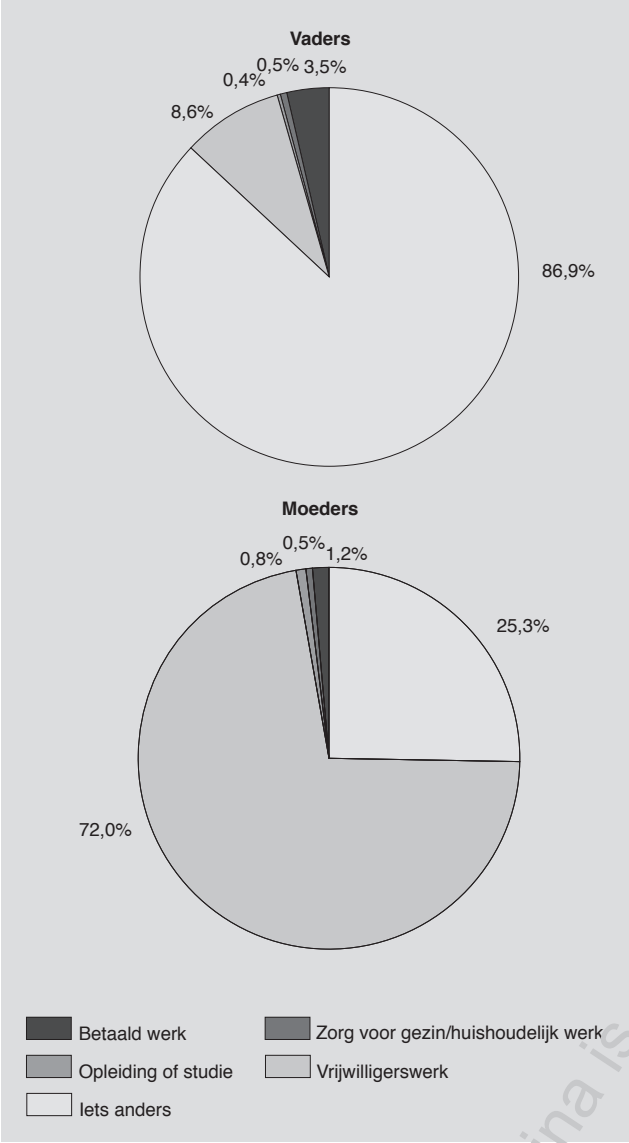

vaders en de helft van de moeders een opleiding afgerond op hbo- of wo-niveau. Dit geldt in gelijke mate voor gezinnen waarin de moeder de meeste uren werkt.

Het aandeel vaders en moeders met een laag opleidingsniveau is het hoogst in gezinnen waarin beide ouders niet werken: ruim de helft van de niet-werkende ouders heeft het basisonderwijs of het vmbo als hoogste afgeronde opleiding. In gezinnen waarin beide ouders werken ligt dit aandeel met circa 10 procent een stuk lager.

3. Ouderschapsverlof: tijdelijke combinatie van arbeid en zorg

3.1 Lang niet alle ouders benutten ouderschapsverlof

In veel gevallen kunnen ouders tijdelijk meer tijd aan hun gezin besteden door ouderschapsverlof op te nemen. Conform de Wet arbeid en zorg hebben werknemers in loondienst recht op ouderschapsverlof als zij voor een kind jonger dan acht jaar zorgen. Zij moeten dan wel minimaal één jaar bij hun werkgever in dienst zijn. In 2009 hadden 257 duizend werkenden recht op ouderschapsverlof, onder wie 133 duizend mannen en 124 duizend vrouwen (Kosters, L., 2009; Beckers en Siermann, 2005).

Hoe lang het ouderschapsverlof duurt, hangt af van het aantal uren dat een werknemer werkt. Voor ieder kind konden ouders tot en met 2008 maximaal 13 maal de wekelijkse arbeidsduur in uren aan ouderschapsverlof opnemen. Sinds 2009 is dit maximaal 26 maal de wekelijkse arbeidsduur.

In principe hoeven werkgevers ouderschapsverlofuren niet uit te betalen, maar in de periode 2007–2009 betaalde meer dan de helft van de werkgevers geheel of gedeeltelijk mee aan het ouderschapsverlof. Dit gold in gelijke mate voor werkende moeders en vaders.

Lang niet alle ouders die recht hebben op ouderschapsverlof maken er ook daadwerkelijk gebruik van. In de periode 2007–2009 hadden 244 duizend vaders en 194 duizend moeders recht op ouderschapsverlof. Van de vaders met recht op ouderschapsverlof gaven bijna 36 duizend aan de regeling al eens te hebben benut, tegenover 61 duizend moeders (*grafiek 5*). Naast het aantal is ook het aandeel vaders dat ouderschapsverlof had opgenomen kleiner, met ruim 15 tegen 30 procent.

5. Aantal werkende vaders en moeders met minderjarige kinderen dat wel of geen gebruik heeft gemaakt van ouderschapsverlof, 2007/2009

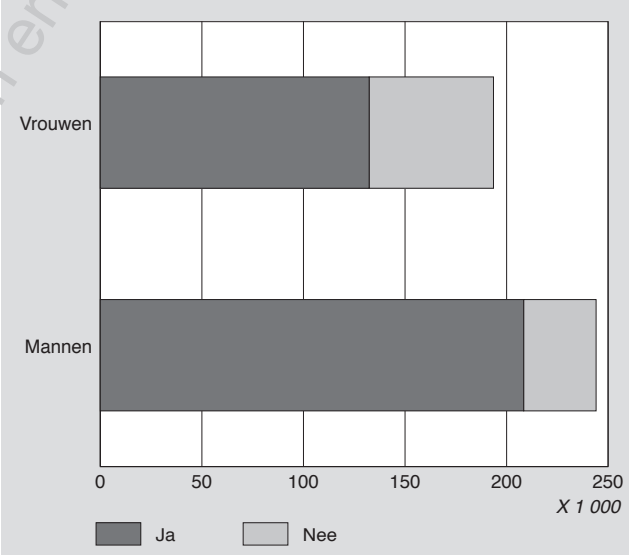

3.2 Forse verschillen per sector

De mate waarin werknemers ouderschapsverlof opnemen verschilt duidelijk per sector. Over het algemeen wordt bij de overheid meer gebruik gemaakt van de regeling dan in het bedrijfsleven. Dit geldt voor zowel vaders als moeders. In de periode 2007–2009 gaf ruim 40 procent van de moeders die bij de overheid werkten aan ouderschapsverlof te hebben opgenomen, tegen nog geen kwart van de moeders in het bedrijfsleven. Onder werkende vaders is dit verschil nog groter: van de vaders bij de overheid maakte iets minder dan 40 procent al eens gebruik van de regeling, tegen slechts 10 procent van de vaders in de marktsector.

Van deze pagina is een erratum uitgegeven

4. Belangrijkste vorm van tijdbesteding van ouders met minderjarige kindereen, 2007/2009

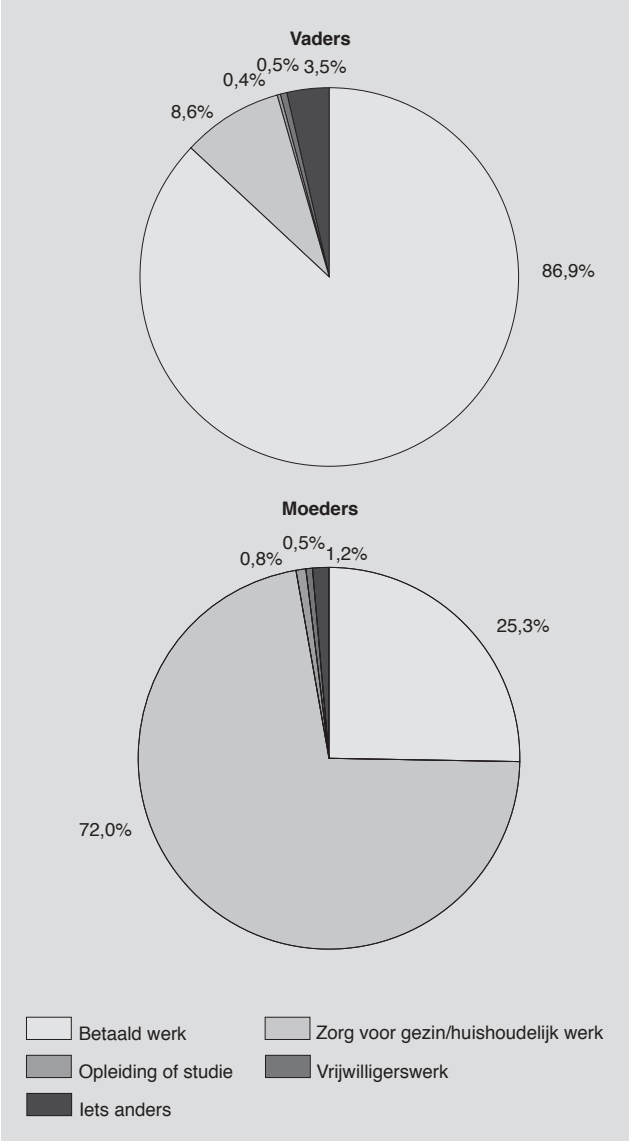

vaders en de helft van de moeders een opleiding afgerond op hbo- of wo-niveau. Dit geldt in gelijke mate voor gezinnen waarin de moeder de meeste uren werkt.

Het aandeel vaders en moeders met een laag opleidingsniveau is het hoogst in gezinnen waarin beide ouders niet werken: ruim de helft van de niet-werkende ouders heeft het basisonderwijs of het vmbo als hoogste afgeronde opleiding. In gezinnen waarin beide ouders werken ligt dit aandeel met circa 10 procent een stuk lager.

3. Ouderschapsverlof: tijdelijke combinatie van arbeid en zorg

3.1 Lang niet alle ouders benutten ouderschapsverlof

In veel gevallen kunnen ouders tijdelijk meer tijd aan hun gezin besteden door ouderschapsverlof op te nemen. Conform de Wet arbeid en zorg hebben werknemers in loondienst recht op ouderschapsverlof als zij voor een kind jonger dan acht jaar zorgen. Zij moeten dan wel minimaal één jaar bij hun werkgever in dienst zijn. In 2009 hadden 257 duizend werkenden recht op ouderschapsverlof, onder wie 133 duizend mannen en 124 duizend vrouwen (Kosters, L., 2009; Beckers en Siermann, 2005).

Hoe lang het ouderschapsverlof duurt, hangt af van het aantal uren dat een werknemer werkt. Voor ieder kind konden ouders tot en met 2008 maximaal 13 maal de wekelijkse arbeidsduur in uren aan ouderschapsverlof opnemen. Sinds 2009 is dit maximaal 26 maal de wekelijkse arbeidsduur.

In principe hoeven werkgevers ouderschapsverlofuren niet uit te betalen, maar in de periode 2007–2009 betaalde meer dan de helft van de werkgevers geheel of gedeeltelijk mee aan het ouderschapsverlof. Dit gold in gelijke mate voor werkende moeders en vaders.

Lang niet alle ouders die recht hebben op ouderschapsverlof maken er ook daadwerkelijk gebruik van. In de periode 2007–2009 hadden 244 duizend vaders en 194 duizend moeders recht op ouderschapsverlof. Van de vaders met recht op ouderschapsverlof gaven bijna 36 duizend aan de regeling al eens te hebben benut, tegenover 61 duizend moeders (*grafiek 5*). Naast het aantal is ook het aandeel vaders dat ouderschapsverlof had opgenomen kleiner, met ruim 15 tegen 30 procent.

5. Aantal werkende vaders en moeders met minderjarige kinderen dat wel of geen gebruik heeft gemaakt van ouderschapsverlof, 2007/2009

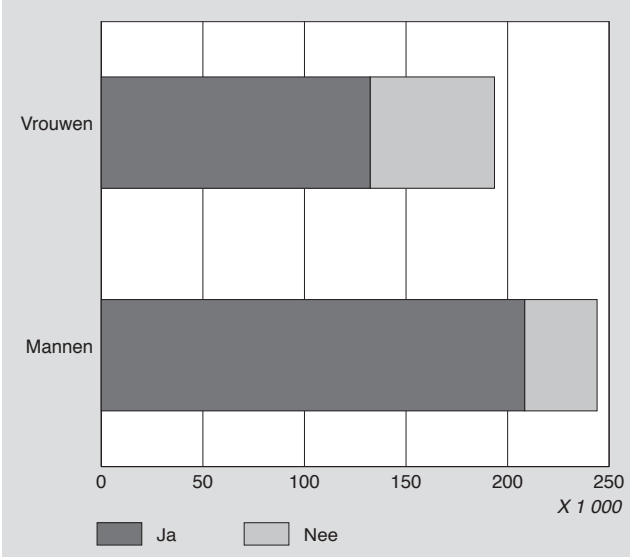

3.2 Forse verschillen per sector

De mate waarin werknemers ouderschapsverlof opnemen verschilt duidelijk per sector. Over het algemeen wordt bij de overheid meer gebruik gemaakt van de regeling dan in het bedrijfsleven. Dit geldt voor zowel vaders als moeders. In de periode 2007–2009 gaf ruim 40 procent van de moeders die bij de overheid werkten aan ouderschapsverlof te hebben opgenomen, tegen nog geen kwart van de moeders in het bedrijfsleven. Onder werkende vaders is dit verschil nog groter: van de vaders bij de overheid maakte iets minder dan 40 procent al eens gebruik van de regeling, tegen slechts 10 procent van de vaders in de marktsector.

Dat moeders vaker dan vaders in de overheidssector werken, met 50 tegen 18 procent, en dat werknemers binnen deze sector relatief vaker ouderschapsverlof opnemen, is een mogelijke verklaring voor het grote verschil in het benutten van ouderschapsverlof tussen vaders en moeders.

3.3 Langer ouderschapsverlof

Sinds 2009 is de ouderschapsverlofperiode voor werkende ouders verdubbeld naar 26 weken en is het mogelijk het verlof meer te spreiden en in gedeelten op te nemen. Daardoor is het aantal maanden ouderschapsverlof dat werknemers opnemen de afgelopen drie jaar onder zowel vaders als moeders toegenomen. Vaders namen in de periode 2007–2009 gemiddeld 3 maanden meer ouderschapsverlof op dan in de periode 2004–2006. Bij moeders werd de verlofperiode ongeveer 1 à 2 maanden langer.
Werkende moeders spreidden hun ouderschapsverlof in de periode 2007–2009 over gemiddeld 14 maanden uit. Deze periode was aanmerkelijk korter dan bij werkende vaders, die hun verlof verspreid over gemiddeld 20 maanden opnamen.
Het aantal verlofuren per week lag onder vrouwen hoger dan onder mannen. Werkende moeders namen per week gemiddeld 13 uur ouderschapsverlof op; werkende vaders gemiddeld 10 uur. Vaders genoten dus gedurende een langere periode ouderschapsverlof, maar voor minder uren per week.

3.4 Leeftijd kind(eren) speelt vooral bij moeders een rol

Ouders kunnen ouderschapsverlof opnemen tot hun kind de leeftijd van acht jaar heeft bereikt. Bij moeders is er een duidelijk verband met de leeftijd van het jongste kind: ze nemen vooral verlof op wanneer de kinderen jonger zijn. In gezinnen waarin het jongste kind jonger dan vijf jaar was, genoot 33 procent van de werkende moeders ouderschapsverlof.
Aangezien moeders het grootste gedeelte van hun ouderschapsverlof opnemen wanneer hun kinderen nog klein zijn, ligt het aandeel dat verlof opneemt voor oudere kinderen een stuk lager. Voor gezinnen waarin het jongste kind zeven jaar is geniet bijvoorbeeld nog slechts 25 procent van de werkende moeders ouderschapsverlof.
Voor werkende vaders is een dergelijk verband niet waarneembaar. Het aandeel vaders dat ouderschapsverlof opnam lag in de periode 2007–2009 rond de 15 procent, ongeacht de leeftijd van het jongste kind in het huishouden.

3.5 Evenveel werken betekent niet evenveel ouderschapsverlof

In gezinnen waarin beide ouders evenveel werken is het in de meeste gevallen de vrouw die ouderschapsverlof opneemt. In deze gezinnen gaf 40 procent van de moeders in de periode 2007–2009 aan ouderschapsverlof te hebben opgenomen, tegen 26 procent van de vaders (*grafiek 6*). Gezinnen waarin de vrouw het meeste werkt laten eenzelfde verdeling zien. In gezinnen waarin de vader de meeste arbeidsuren voor zijn rekening neemt geniet echter slechts 14 procent van de mannen nog ouderschapsverlof.
Ook gezinnen waarin één van de ouders niet werkt laten een scheve verdeling zien. In gezinnen waarin de vader niet werkt neemt 18 procent van de moeders ouderschapsverlof op, maar wanneer de moeder niet werkt maakt slechts 8 procent van de werkende vaders nog gebruik van ouderschapsverlof.

6. Tweeoudergezinnen met minderjarige kinderen naar verdeling van de arbeidsduur van werkende vaders en/of moeders en dat wel of geen gebruik heeft gemaakt van ouderschapsverlof, 2007/2009

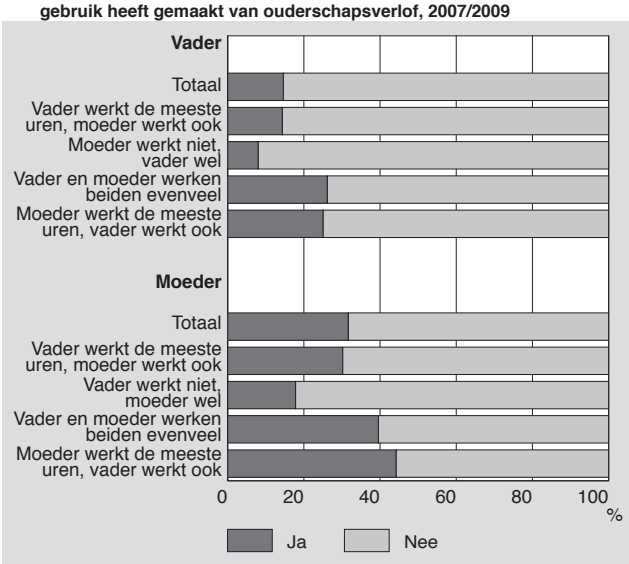

4. Conclusies

In de meeste gezinnen werken en zorgen beide ouders. De arbeidsmarktparticipatie van vaders hangt echter slechts beperkt samen met de zorg voor het gezin. Vooral moeders zien de zorg voor de kinderen als hun belangrijkste taak. Wel is er een duidelijk verband met het opleidingsniveau van ouders: naarmate ouders hoger opgeleid zijn, worden arbeid en zorg gelijkmatiger verdeeld.

Ouderschapsverlof wordt vooral genoten door werkende moeders; werkende vaders maken er ongeveer de helft minder gebruik van. Vaders nemen gedurende een langere periode ouderschapsverlof op dan moeders, maar voor minder uren per week. Wel is het aantal maanden ouderschapsverlof dat gemiddeld wordt opgenomen de afgelopen drie jaar onder zowel werkende moeders als vaders gestegen. Desondanks is het in de meeste gevallen nog steeds de vrouw die ouderschapsverlof opneemt, ook wanneer beide ouders evenveel werken.

Literatuur

Beckers, I. en C. Siermann, 2005, Steeds meer mannen nemen ouderschapsverlof. CBS-Webmagazine, 12 december 2005.

Das, M., 2006, Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie. In: Sociaal-economische trends, 3/2006: 13–17. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Kösters, L., 2009, Minder werknemers met ouderschapsverlof. CBS-Webmagazine, 27 juli 2009.

Langenberg, H. en H. Lautenbach, 2007, Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager. Sociaaleconomische trends, 1/2007: 36–45. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Leufkens, K., 2009, Steeds minder vrouwen gaan korter werken na geboorte eerste kind. CBS-Webmagazine, 31 augustus 2009.

Mol, M., 2008, Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders. Sociaaleconomische trends, 1/2008: 11–16. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Sociaal Cultureel Planbureau, 2009, Deeltijd (g)een probleem. Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijdbaan te vergroten, Saskia Keuzenkamp (red.), Den Haag, oktober 2009.

Taskforce DeeltijdPlus, 2010, De discussie voorbij. Eindrapport Taskforce DeeltijdPlus. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, maart 2010.

Valk, J. van der, 2005, Arbeidsdeelname van paren. Sociaal-economische trends, 3/2005: 27–31. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Valk, J. van der, 2008, Arbeid combineren met zorg: deeltijdwerk. In: Mol, M., H.J. Dirven en R. van der Bie (red.) Dynamiek in de sociale statistiek: Nieuwe cijfers over de sociaaleconomische levensloop. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Bijlage

Technische toelichting
Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking. Om voldoende uitsplitsingen te kunnen maken zijn de enquêtejaren 2007 tot en met 2009 samengevoegd voor de analyses: de cijfers die in dit artikel gepresenteerd worden zijn steeds het gemiddelde van die drie jaren.

Beroepsbevolking (nationaal)
Alle personen die:
– ten minste twaalf uur per week werken, of
– werk hebben aanvaard waardoor ze tenminste twaalf uur per week gaan werken, of
– verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooien om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

Onderwijsniveau
Het hoogstbehaalde opleidingsniveau is vastgesteld met behulp van de Standaard onderwijsindeling 2003 (voor de jaren 1996–1999) en de Standaard onderwijsindeling 2006 (voor de jaren 2000 en verder).

Lager onderwijs zijn opleidingen op niveau 1, 2 en 3 van de SOI. Dit omvat het gehele basisonderwijs en de eerste fase van het voortgezet onderwijs: lbo/ vbo/ vmbo, mulo/ mavo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo (en hun voorgangers) en het laagste niveau van het beroepsonderwijs, vergelijkbaar met de huidige assistentenopleiding (mbo kwalificatieniveau 1).
Middelbaar onderwijs zijn opleidingen op niveau 4 van de SOI, dat wil zeggen de tweede fase van het voortgezet onderwijs: bovenbouw havo/vwo en opleidingen vergelijkbaar met mbo 2, 3 en 4.
Hoger onderwijs zijn opleidingen op niveau 5, 6 en 7 van de SOI: hbo- en universitaire opleidingen en oudere en beroepsopleidingen die daarmee vergelijkbaar zijn.

Verdeling arbeidsuren
Voor de verdeling van de arbeidsuren tussen ouders is uitgegaan van het aantal uren dat zij doorgaans per week werken. Ouders die minstens één uur werken worden gezien als werkend. Alleen die ouders die aangeven nul uren te werken, worden gezien als niet werkend.

Werkloze beroepsbevolking
Personen zonder werk, of met werk voor minder dan twaalf uur per week, die actief op zoek zijn naar betaald werk voor twaalf uur of meer per week en die daarvoor direct beschikbaar zijn.

Werkzame beroepsbevolking
Personen die in Nederland wonen en betaald werk hebben van twaalf uur of meer per week.

Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit

Tanja Traag[1], Olivier Marie[2] en Rolf van der Velden[3]

Voortijdig schoolverlaters hebben ruim zes keer zo veel kans om in aanraking te komen met de politie dan jongeren die het onderwijs met een startkwalificatie verlaten. In dit onderzoek is nagegaan welke factoren van invloed zijn op de kans dat jongeren in aanraking komen met de politie en in welke mate dit verloopt via voortijdig schoolverlaten, zowel direct als via niet waargenomen kenmerken. De regressie-analyses in dit onderzoek laten zien dat jongeren zonder diploma of startkwalificatie een grotere kans hebben om in aanraking te komen met de politie, ook in vergelijking met jongeren die gelijk zijn op alle gemeten achtergrondkenmerken behalve het hoogst behaalde onderwijsniveau. Schoolverlaten houdt dus een substantieel effect.

1. Inleiding

Voortijdig schoolverlaten heeft een negatief effect op allerlei aspecten van de arbeidsmarktloopbaan en de sociale participatie (Van der Steeg en Webbink, 2006). Zo hebben voortijdig schoolverlaters meer moeite om een baan te vinden en te behouden (Beckers en Traag, 2005) en gemiddeld minder financiële zekerheid omdat ze vaker buiten de beroepsbevolking vallen. Bovendien is er een relatie tussen voortijdig schoolverlaten en crimineel gedrag. Schoolverlaters zonder diploma of startkwalificatie worden veel vaker verdacht van een misdrijf dan jongeren die het onderwijs niet voortijdig verlaten. Van de 1,3 miljoen leerlingen tot 23 jaar in het schooljaar 2007/'08 werd 5,1 procent verdacht van een misdrijf. Binnen de groep voortijdig schoolverlaters lag dit percentage met bijna 22 procent ruim vier maal zo hoog.

Hoewel er duidelijk sprake is van een relatie tussen voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie, is de oorzakelijkheid van deze relatie niet duidelijk. Sommige theorieën stellen dat er sprake is van oorzaak en gevolg. Volgens de socialecontroletheorie bijvoorbeeld hebben jongeren een vergrote kans om delinquent gedrag te vertonen als ze de binding met school verliezen. De straintheorie zegt dat als het niet goed gaat op school, dit tot dusdanig veel stress leidt dat jongeren delinquent worden. Deze theorie kan ook op een andere manier worden toegepast: als jongeren stress hebben omdat het niet goed gaat op school en ze van school gaan, verdwijnt de stress en neemt de kans op delinquentie af. Beide theorieën zijn in empirisch onderzoek getoetst, maar de bevindingen zijn niet eenduidig.

Een alternatieve verklaring voor de samenhang tussen voortijdig schoolverlaten en delinquentie is dat beide vormen van risicogedrag door gelijksoortige risicofactoren worden veroorzaakt. Daardoor zijn jongeren zowel voortijdig schoolverlater als delinquent. Uit eerder onderzoek is gebleken dat kenmerken als geslacht, cognitieve vaardigheden, opleidingsniveau van de ouders en gezinssamenstelling van invloed zijn op de kans dat iemand voortijdig van school gaat (Traag en Van der Velden, 2007). In dit artikel wordt nagegaan of voor jeugddelinquentie gelijksoortige risicofactoren zijn aan te wijzen. Bovendien wordt bekeken of (een deel van) het effect van deze risicofactoren verloopt via voortijdig schoolverlaten.

[1] Drs. Tanja Traag is werkzaam als onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Heerlen.

[2] Dr. Olivier Marie is als post-doc verbonden aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de universiteit van Maastricht.

[3] Prof. dr. Rolf van der Velden is als hoogleraar verbonden aan het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de universiteit van Maastricht.

2. Methode

2.1 Gebruikte databronnen

Om inzicht te krijgen in risicofactoren voor delinquent gedrag bij jongeren, zijn de jongeren uit het Voortgezet Onderwijs Cohort Leerlingen 1999 (VOCL'99) gekoppeld aan de Herkenningsdienstsystemen (HKS) van de politie over de periode 1995–2006.

Het VOCL'99 is een panelonderzoek onder ruim 17 duizend jongeren die in het schoojaar 1999/'00 in de brugklas van het voortgezet onderwijs zaten. Nog steeds wordt jaarlijks nagegaan waar zij zich in hun onderwijsloopbaan bevinden. In het eerste leerjaar zijn bij zowel de jongeren als hun ouders vragenlijsten afgenomen die een uitgebreid beeld geven van de achtergrond, cognitieve vaardigheden, de schoolloopbaan, het sociale milieu en de opvoedings- en gezinssituatie van de jongeren.

In het HKS is vastgelegd tegen welke jongeren proces-verbaal is opgemaakt omdat zij verdacht werden van een misdrijf. Het geeft echter geen volledig beeld van de criminaliteit in Nederland, omdat sommige HALT-afdoeningen en de gegevens van bijzondere opsporingsdiensten er niet in zijn opgenomen. Ook is er geen registratie als een dader niet wordt opgepakt, er geen proces-verbaal is opgemaakt of het delict niet bij de politie bekend is.

De in dit onderzoek gebruikte gegevens over jongeren die door de politie verdacht werden van een misdrijf omvatten de periode 1996–2006. De jongeren in de steekproef waren in 2006 gemiddeld 19 tot 20 jaar oud. De piek in de jeugdcriminaliteit ligt tussen de 18 en 22 jaar, wat betekent dat de resultaten van onze analyses voor een deel een onderschatting zullen zijn.

Verder hebben de gegevens betrekking op verdachten. Dat iemand verdacht is geweest, hoeft niet altijd te betekenen dat hij of zij ook delinquent is geweest. Uit onderzoek is echter gebleken dat ongeveer 90 procent van alle verdachten ook de dader was.

2.2 Voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie

Voor de onderzoekspopulatie van ruim 17 duizend jongeren die in het schooljaar 1999/'00 in de brugklas zaten is nagegaan of ze tussen 1999 en 2006 door de politie verdacht zijn

geweest van een misdrijf. Dit bleek voor ongeveer 8 procent het geval te zijn (*staat 1*). Dit aandeel ligt aanmerkelijk hoger dan dat in de jaarcijfers die het CBS elders publiceert. Dit komt doordat het hier gaat om een cumulatief cijfer in plaats van een dwarsdoorsnede van een populatie op een bepaald moment, zoals bij een jaarcijfer.
Ook de aantallen voortijdig schoolverlaters liggen in de onderzoekspopulatie hoger dan het door het ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap en het CBS gehanteerde jaarcijfer. Dat komt doordat het ook hier niet gaat om cijfers over één jaar, maar om een optelling over meerdere jaren. De gevonden aantallen moeten dan ook niet worden geïnterpreteerd als indicatoren voor de omvang van het probleem van voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit, maar dienen slechts ter beschrijving van deze specifieke populatie.

Staat 1
Jongeren die in het schooljaar 1999/2000 in de brugklas zaten naar wel of geen diploma behaald en delinquentie

Hoogst behaalde diploma	Verdacht geweest van misdrijf in de periode 1999–2006		Totaal
	Ja	Nee	
	%		
Wel diploma			
Vmbo, Mbo-1	16,9	83,1	100
Mbo-2, Havo,Vwo of hoger	5,3	94,7	100
Geen diploma	37,6	62,4	100
Totaal	8,2 (1 460)	91,8 (16 385)	100 (17 845)

Bron: VOCL'99–2007/2008 en HKS 1995–2006.

2.3 Opzet van de analyse

Om na te gaan welke factoren het risico op zowel voortijdig schoolverlaten als jeugddelinquentie beïnvloeden, is gebruik gemaakt van de bevindingen van Traag en Van der Velden (2007). Daarnaast zijn variabelen opgenomen die in het toenmalige onderzoek niet beschikbaar waren (zie kader). Het gaat daarbij om de religie en het inkomen van de ouders en of ze al dan niet verdacht zijn geweest van een misdrijf. In de begrippenlijst staat meer informatie over de gebruikte variabelen.

Mogelijke risicofactoren voor jeugddelinquentie

Achtergrondkenmerken

Geslacht	
Herkomst	Bepaald aan de hand van de registratie in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA)
Religie ouders	Gevraagd aan de ouders in het schooljaar 1999/2000
Burgerlijke staat ouders	Gevraagd aan de ouders in het schooljaar 1999/2000

Cognitieve vaardigheden

Schoolprestaties	Gemeten aan de hand van toetsen Nederlands, Wiskunde en Informatieverwerking in het schooljaar 1999/2000
Prestatiemotivatie	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de leerling het goed wil doen in het schooljaar 1999/2000
Schoolbeleving	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de leerling het leuk vind op school in het schooljaar 1999/2000
Relatieve leeftijd van de respondent	Leeftijd in maanden ten opzichte van september 1999
Zittenblijven in het basisonderwijs	Gevraagd aan de leerling in het schooljaar 1999/2000

Hulpbronnen

Opleidingsniveau ouders	Gevraagd aan de ouders in het schooljaar 1999/2000
Cultureel kapitaal	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de ouders deelnemen aan culturele activiteiten in het schooljaar 1999/2000
Inkomen ouders	Gekoppeld aan de hand van het Sociaal Statistisch Bestand 2005
Criminaliteit ouders	Is een van de ouders tussen 1995 en 2006 verdacht geweest van een misdrijf (HKS 1995–2006)

Opvoeding en gezinskenmerken

Onderwijsondersteuning	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de ouders het kind actief helpen met hun schoolwerk in het schooljaar 1999/2000
Communicatie met de ouders	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de ouders met hun kind praten over school en schoolprestaties in het schooljaar 1999/2000
Autoritatieve opvoedingsstijl	Gemeten aan de hand van vragen over de mate waarin de ouders al dan niet samen met het kind opvoedingsbeslissingen maken in het schooljaar 1999/2000
Aantal kinderen in het gezin	Gevraagd aan de leerling in het schooljaar 1999/2000

Schoolverlaters	Bepaald aan de hand van de schoolloopbaan gedurende de periode 1999/2000 tot en met 2007/2008

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag zijn drie regressie-analyses uitgevoerd. De eerste is een logistische regressie-analyse van de invloed van risicofactoren op voortijdig schoolverlaten (model 1). In model 2a is deze regressievergelijking vervolgens berekend met als afhankelijke variabele of een leerling in aanraking is geweest met de politie. Zo is nagegaan in welke mate risicofactoren voor delinquent gedrag hetzelfde zijn als voor voortijdig schoolverlaten. In model 2b tenslotte is voortijdig schoolverlaten als voorspeller toegevoegd aan model 2a. Zo werd allereerst duidelijke hoe groot de rechtstreekse samenhang is tussen voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie.

Daarnaast maakte deze stap zichtbaar dat de invloed van risicofactoren in model 2a veranderen doordat de effecten deels via voortijdig schoolverlaten verlopen.

3. Resultaten

3.1 De invloed van achtergrondkenmerken

Achtergrondkenmerken als geslacht en herkomst hangen sterk samen met zowel voortijdig schoolverlaten als jeugdcriminaliteit. Zo hebben jongens ongeveer vijf keer zo veel kans om verdacht te worden van een misdrijf dan meisjes (*staat 2*). Wel is het aandeel criminele meisjes de afgelopen jaren gestaag toegenomen (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009). Voor voortijdig schoolverlaten is het verschil tussen jongens en meisjes beduidend kleiner.
Verder blijkt dat allochtone jongeren vaker in aanraking komen met de politie dan autochtone jongeren. Het verschil tussen autochtone en allochtone jongeren is echter vele malen kleiner dan dat tussen jongens en meisjes. Voor voortijdig schoolverlaten is er, na controle voor alle andere variabelen, geen significant verschil tussen allochtone en autochtone leerlingen.

Ook de religie en burgerlijke staat van de ouders hangen samen met beide vormen van risicogedrag. Kinderen van ouders zonder religie komen vaker in aanraking met de politie en gaan vaker voortijdig van school dan kinderen met katholieke of protestantse ouders. Dat geldt ook voor kinderen van gescheiden ouders of ouders die nooit gehuwd zijn geweest. Zij vertonen vaker risicogedrag dan kinderen van ouders die gehuwd, samenwonend of verweduwd zijn.

3.2 Cognitieve capaciteiten

Cognitieve vaardigheden zijn van invloed op de kans dat iemand voortijdig van school gaat of in aanraking komt met de politie. Naarmate een leerling betere prestaties leverde in de brugklas is de kans om in aanraking te komen met de politie kleiner. Dat geldt ook voor de kans om zonder startkwalificatie van school te gaan.

Staat 2
Logistische regressie-analyse van risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie (odds ratio's)

	Geen startkwalificatie (Dropout, Vmbo, Mbo-1) [1]	Verdacht van een misdrijf [2]	
	model 1	model 2a	model 2b
Achtergrondkenmerken			
Geslacht			
Vrouw (ref.)			
Man	1,443 **	5,312 **	5, 314 **
Herkomst			
Autochtoon (ref.)			
Allochtoon	0,992	1,243 **	1,279 **
Religie ouders			
Geen (ref.)			
Katholiek	0,710 **	0,758 **	0,819 *
Protestant	0,686 **	0,793 *	0,844
Andere religies	0,658 **	0,799	0,891
Burgerlijke staat ouders tot en met 1999/2000			
Gehuwd/samenwonend/verweduwd (ref.)			
Ongehuwd (niet samenwonend)	1,158	1,308	1,295
Gescheiden	1,522 **	1,343 **	1,285 *
Cognitieve vaardigheden			
Schoolprestaties	0,153 **	0,229 **	0,292 **
Prestatiemotivatie	0,794 **	0,880	0,901
Schoolbeleving	0,919	0,997	1,022
Relatieve leeftijd van de respondent	1,006	0,996	0,997
Zittenblijven in het basisonderwijs	1,403 **	0,987	0,905
Hulpbronnen			
Opleidingsniveau ouders	0,943 **	0,951 **	0,959 **
Cultureel kapitaal	0,901	0,890	0,897
Inkomen ouders	0,084 **	0,161 **	0,266 **
Ouders verdacht geweest van een misdrijf			
Vader	1,751 **	2,086 **	1,812 **
Moeder	1,322 *	1,719 **	1,625 **
Opvoeding en gezinskenmerken			
Onderwijsondersteuning	2,835 **	2,137 **	1,860 **
Communicatie met de ouders	0,483 **	0,522 **	0,578 **
Autoritaire opvoedingsstijl	0,653	0,665	0,670
Autoritaire opvoedingsstijl2	1,937	1,797	1,809
Aantal kinderen in het gezin			
Een	0,901	0,856	0,864
Twee t/m vier kinderen	0,899	0,885	0,902
Vijf of meer (ref.)			
Correctie voor ontbrekende waarnemingen	ja	ja	ja
Schooleffecten	ja	ja	ja
Schoolverlaters			
Dropout			6,861 **
Vmbo, Mbo-1			2,234 **
Mbo-2, Havo, Vwo of hoger			
Nagelkerke R^2		25,9%	29,3%

Bron: VOCL '99–2007/2008 en HKS 1995–2006.

[1] Referentiecategorie is de groep met een startkwalificatie.
[2] Referentiecategorie is de groep die niet in aanraking is geweest met de politie gedurende de onderzoeksperiode.

** $p <= 0,01$ * $p <= 0,05$.

Factoren als schoolbeleving, prestatiemotivatie en doubleren in het basisonderwijs hebben geen significante, rechtstreekse invloed op de kans om in aanraking te komen met de politie. Wel hangt een hoge prestatiemotivatie samen met een verkleinde kans op voortijdig schoolverlaten. Zittenblijven in het basisonderwijs leidt juist tot een significant grotere kans om het onderwijs zonder startkwalificatie te verlaten.

3.3 Hulpbronnen, opvoeding en gezinskenmerken

Het opleidingsniveau en inkomen van de ouders, de mate waarin zij cultureel participeren en criminele activiteiten door de ouders zijn indicatoren voor verschillende vormen van kapitaal. Naast economisch kapitaal dragen ouders ook menselijk kapitaal in de vorm van opleiding en cultureel kapitaal in de vorm van bijvoorbeeld participatie in culturele activiteiten en leesgedrag over op kinderen. Dit is in sterke mate bepalend voor de plaats die kinderen zullen innemen in de samenleving (Bourdieu, 1977).
Naarmate het opleidings- of inkomensniveau van hun ouders hoger is, neemt de kans om in aanraking te komen met de politie voor jongeren af. Kinderen van wie de ouders in aanraking zijn geweest met de politie hebben juist een grotere kans om daar zelf ook mee in aanraking te komen. Besjes en Van Gaalen (2008) lieten al zien dat het sterker van invloed is op een kind als de moeder in aanraking komt met de politie dan wanneer dat voor de vader geldt.
Voor voortijdig schoolverlaten is de invloed van deze hulpbronnen vergelijkbaar. Wel is het negatieve effect van het inkomen van de ouders duidelijk kleiner.
Ook de opvoeding kan een belangrijke rol spelen als het gaat om delinquent gedrag. Een indicator voor de opvoedingssituatie is de onderwijsondersteuning die de ouders geven, bijvoorbeeld door het kind te helpen met huiswerk. Naarmate ouders hun kind meer onderwijsondersteuning geven, is de kans dat het voortijdig van school gaat of verdacht wordt van een misdrijf groter. Een soortgelijk resultaat is al eerder gevonden voor voortijdig schoolverlaten in het VMBO (Traag en Van der Velden, 2007). Ouders van voortijdig schoolverlaters bleken hoger te scoren op onderwijsondersteuning dan ouders van kinderen die wel een diploma halen op startkwalificatieniveau. Dat ouders hun kind extra ondersteunen in hun schoolwerk moet kennelijk gezien worden als een negatief signaal.
De mate waarin ouders met hun kinderen communiceren over hun activiteiten en prestaties op school is een indicator voor het opvoedingsklimaat. Ook hier zijn significante verschillen te zien wat betreft zowel delinquentie als voortijdig schoolverlaten. Naarmate ouders meer met kinderen communiceren over school, neemt de kans om voortijdig van school te gaan of in aanraking te komen met de politie af.
Met betrekking tot de mate waarin de ouders een autoritaire opvoedingsstijl hanteren zijn geen significante verschillen gevonden. Hetzelfde geldt voor de gezinsomvang.

3.4 De samenhang tussen voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie

Dropouts, ofwel schoolverlaters zonder enig diploma, hebben ruim zes keer zo veel kans om in aanraking te komen met de politie dan degenen die een diploma op minimaal MBO-2-niveau hebben behaald (staat 2, model 2b). Schoolverlaters met een diploma op VMBO- of MBO-1 niveau – dus zonder startkwalificatie – hebben iets minder kans om in aanraking te komen met de politie. Wel is die kans nog altijd 2,5 keer zo groot als die van degenen met minimaal een MBO-2 diploma. De toename van het percentage verklaarde variantie, van 24,4 procent naar 28,1 procent, geeft aan dat voortijdig schoolverlaten een belangrijke bijdrage levert aan het verklaren van delinquentie door jongeren.
Een aanzienlijk deel van de samenhang tussen voortijdig schoolverlaten en jeugddelinquentie verloopt niet via de risicofactoren in het model, maar via voortijdig schoolverlaten of via kenmerken die niet in dit model zijn opgenomen. Toch blijkt een deel van de effecten na controle voor voortijdig schoolverlaten kleiner te zijn geworden. Vooral de effecten van het hebben van ouders die zelf ook verdacht zijn geweest van een misdrijf en het krijgen van onderwijsondersteuning van de ouders worden dan significant kleiner. Ook het negatieve effect voor jongens wordt iets kleiner, hoewel de afname marginaal is.
Het effect van voortijdig schoolverlaten op de kans dat een jongere in aanraking komt met de politie wordt dus tenminste voor een deel bepaald door criminaliteit door de ouders, het geven van extra onderwijsondersteuning door de ouders en (in mindere mate) het geslacht van het kind. Daarnaast neemt het effect van risicofactoren in een aantal gevallen toe als voortijdig schoolverlaten aan het model wordt toegevoegd. In het merendeel van de gevallen gaat het echter niet om significante verschillen. Het meest opvallend is de toename van het effect van het inkomen van de ouders. Dit wordt ongeveer anderhalf keer zo groot.

4. Conclusies

Voortijdig schoolverlaters komen meer in aanraking met de politie dan jongeren die het onderwijs met een startkwalificatie verlaten. Uit de regressie-analyses in dit onderzoek is gebleken dat jongeren zonder diploma of startkwalificatie een grotere kans hebben om in aanraking te komen met de politie, zelfs in vergelijking met jongeren die gelijk zijn op alle gemeten kenmerken behalve het hoogst behaalde onderwijsniveau. Schoolverlaten houdt dus een substantieel effect, ook als rekening wordt gehouden met geslacht en herkomst, cognitieve capaciteiten, sociale herkomst en de mate waarin de ouders op het criminele pad zaten.
Als er een rechtstreeks effect is van voortijdig schoolverlaten op jeugddelinquentie is de jeugdcriminaliteit terug te dringen door jongeren nog meer te stimuleren om een startkwalificatie te halen. Ook als er sprake is van gedeelde oorzaken, zoals het hebben van ouders die in de criminaliteit verzeild zijn geraakt, biedt dit houvast voor beleidsmakers en hulpverleners om zich beter te concentreren op de risicogroepen.

Literatuur

Beckers, I. en T. Traag, 2005, Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt. *Sociaal-economische Trends*, 2005 (4). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Besjes, G. en R. van Gaalen, 2008, Jong geleerd, fout gedaan? *Sociaal-economische Trends*, 2008 (2). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Bourdieu, P. en J.C. Passeron, 1977, Reproduction in education, society and culture. Londen: Sage.

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2009, *Criminaliteit en rechtshandhaving 2008*. Meppel: Boom.

Centraal Bureau voor de Statistiek, 2007, *Kwartaalrapportage Landelijke Jeugdmonitor 4e kwartaal 2007*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Steeg, M. van der en D. Webbink, 2006, *Voortijdig schoolverlaten in Nederland: omvang, beleid en resultaten*. Den Haag: Centraal Planbureau.

Traag, T. en R. Van der Velden, 2007, Voortijdig schoolverlaten in het Vmbo. *Sociaal-economische Trends*, 2007 (2). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Begrippen

Allochtoon
Een allochtoon is ofwel iemand die in het buitenland is geboren of iemand van wie een van beide ouders in het buitenland is geboren. Landen die als buitenland worden aangemerkt, staan vermeld in de Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (SAMEN). De relatief kleine groep westerse allochtonen bleek gedurende de analyses niet te verschillen van autochtone leerlingen en is, mede vanwege de zeer kleine aantallen, samengevoegd met de groep autochtonen.

Autoritaire opvoedingsstijl
In de vragenlijst voor de ouders is een aantal vragen gesteld over de mate waarin zij hun kinderen vrij laten in beslissingen over bijvoorbeeld hoe laat zij thuiskomen na het uitgaan. Als ouders dit helemaal aan hun kind over laten, zijn zij heel liberaal. Als ouders hierin de beslissing nemen zonder het kind hierin zeggenschap te geven, zijn zij juist heel restrictief. Dit is geschaald in een variabele die varieert van 0 tot 1. Omdat het in feite gaat om een schaal met twee uitersten, en niet duidelijk is of een eventueel effect van deze schaal lineair verloopt, is ook het kwadraat van de schaal opgenomen zodat ook een curvilineair verband wordt getoetst.

Culturele hulpbronnen
De culturele hulpbronnen van de ouders zijn gemeten aan de hand van hun culturele participatie en leesgedrag. Deze kenmerken zijn verzameld via de oudervragenlijst in het eerste leerjaar. De items behorende bij de schaal voor culturele participatie hebben betrekking op de mate van concert-, toneel- en museumbezoek van beide ouders. De betrouwbaarheid van deze schaal bedraagt 0,88. De items behorende bij de schaal voor leesgedrag hebben betrekking op het aantal gelezen boeken per maand. De betrouwbaarheid bedraagt hier 0,40. De scores op beide schalen zijn zo getransformeerd dat zij een bereik hebben tussen de waarden 0 en 1.

Gezinssamenstelling
De gezinssamenstelling is bepaald aan de hand van de oudervragenlijst in het eerste leerjaar. Als ouders aangaven dat er geen partner aanwezig was, is het huishouden gemarkeerd als eenoudergezin. In de vragenlijst is daarnaast aan de ouders gevraagd hoeveel kinderen het gezin telt. Het kind dat aan het onderzoek meedoet is daarbij meegeteld.

Intelligentie
De non-verbale intelligentie is vastgesteld met twee toetsen in het laatste jaar van het basisonderwijs. De eerste meet het redeneervermogen; de tweede het abstractievermogen. Beide testen bestaan uit 40 onderdelen. Van beide testen is het aantal correcte items opgeteld. De totaalscore is vervolgens omgezet naar een schaal met een minimale waarde van 0 en een maximale waarde van 1.

Inkomen ouders
Het inkomen van de ouders is vastgesteld met behulp van het Sociaal Statistisch bestand van 2005. Van het inkomen is het natuurlijk logaritme opgenomen, zodat de regressieeffecten relatieve mutaties in het inkomen weergeven.

Onderwijsondersteunend thuisklimaat
Het onderwijsondersteunend thuisklimaat is gebaseerd op vragen aan beide ouders over het hebben van gesprekken over school, het hebben van gesprekken over prestaties en het geven van complimenten over schoolprestaties. Deze items zijn samengevoegd tot een schaal met een waarde van 0 tot en met 1 en een betrouwbaarheid van 0,61.

Opleidingsniveau van de ouders
Het opleidingsniveau van de ouders is weergegeven op basis van de niveau-indeling van de Standaard Onderwijsindeling 1978 (CBS, 1987). Daarbij is uitgegaan van het gemiddelde opleidingsniveau van (een van) beide ouders. De verschillende niveaus zijn vervolgens omgerekend naar het gemiddelde aantal jaren nominale scholing. Dit levert de volgende waarden op: 6 jaren (lager onderwijs), 10 jaren (voortgezet onderwijs, lagere trap), 14 jaren (voortgezet onderwijs, hogere trap), 17 jaren (hoger onderwijs, eerste fase) en 19 jaren (hoger onderwijs, tweede fase).

Prestatiemotivatie
De prestatiemotivatie van leerlingen is gemeten aan de hand van twee uitspraken: ‘ik maak mijn schoolwerk graag goed, ook als dat me moeite kost’ en ‘ik doe weinig mijn best op school’. Van beide items is het gemiddelde genomen. De betrouwbaarheid (Cronbach’s alpha) bedraagt 0,45. De somscore is vervolgens omgezet naar een schaal met een bereik tussen 0 en 1. De prestatiemotivatie is gemeten in de leerlingvragenlijst die bij de leerlingen is afgenomen in het eerste leerjaar.

Schoolbeleving
De schoolbeleving van leerlingen is gemeten in de leerlingenvragenlijst in het eerste leerjaar en gebaseerd op een schaal met 11 items. De betrouwbaarheid van deze schaal is 0,75 en de scores lopen tussen 0 en 1.

Schoolprestaties
Schoolprestaties zijn gebaseerd op de totaalscore op drie toetsen (Nederlands, rekenen en informatieverwerking), die

met behulp van een door het CITO samengestelde versie van de Entreetoets halverwege het laatste jaar van het basisonderwijs zijn afgenomen. De toetsen omvatten elk 20 multiple-choice vragen. De totaalscore is uitgedrukt op een schaal van 0 tot en met 1.

Startkwalificatie
Een startkwalificatie wordt in Nederland gelijk gesteld aan een opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB). Dit betekent dat na het verlaten van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; voorheen vbo en mavo) nog een beroepsopleiding moet worden gevolgd met een minimale opleidingsduur van twee jaar. Ook een afgeronde havo- of vwo-opleiding wordt als een startkwalificatie beschouwd.

Verdachte
Onder verdachte wordt een persoon verstaan tegen wie een proces-verbaal van aanhouding is opgemaakt op verdenking van een misdrijf. Tegen een verdachte kunnen in een jaar één of meerdere processen-verbaal zijn opgemaakt. Elk proces-verbaal kan meerder delicten bevatten. De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit de Herkenningsdienstsystemen (HKS) van de politie en betreffen verdachten; geen veroordeelden. Naar schatting meer dan 90 procent van de verdachten krijgt een transactie aangeboden door het Openbaar Ministerie of wordt in een later stadium door de rechter schuldig verklaard. Omdat de gegevens van de bijzondere opsporingsdiensten vaak niet in het HKS zijn opgenomen, zijn onder meer economische delicten, milieudelicten en uitkeringsfraude ondervertegenwoordigd in de cijfers. Dit geldt ook voor zogenoemde HALT-afdoeningen.

Voortijdig schoolverlater
Voortijdig schoolverlaters zijn jongeren die het onderwijs verlaten zonder dat zij voldoende zijn opgeleid om succesvol te kunnen zijn op de arbeidsmarkt. Hoewel de startkwalificatie niet bij wet is vastgelegd, wordt deze in wettelijke maatregelen en beleidsnota's gebruikt als een algemeen bekende en geaccepteerde kwalificatie-eis. Voor dit artikel wordt bovendien onderscheid gemaakt tussen dropouts, leerlingen die ongediplomeerd de school verlaten en leerlingen die een diploma behalen die niet tot een startkwalificatie leidt.

Tabellen

Maand-, kwartaal- en jaarcijfers

Bevolking, stand en dynamiek

	Levend-geborenen	Overledenen	Buitenlandse migratie		Totale bevolkings-groei [2]	Aantal inwoners aan einde van de periode	Verhuisde personen		Huwelijks-sluitingen	Echt-scheidingen
			Immigratie	Emigratie [1]			Tussen gemeenten	Binnen gemeenten		
Jaar										
2005	187 910	136 402	92 297	119 725	28 684	16 334 210	642 089	1 009 486	72 263	31 905
2006	185 057	135 372	101 150	132 470	23 782	16 357 992	652 302	1 025 817	72 369	31 734
2007	181 336	133 022	116 819	122 576	47 407	16 405 399	646 564	992 616	72 485	31 983
2008	184 634	135 136	143 516	117 779	80 388	16 485 787	649 253	983 138	75 438	32 236
2009	184 824	134 174	147 308	110 830	91 825	16 577 612	599 034	902 608	72 927	30 745
Kwartaal										
2007										
1e kwartaal	44 139	35 124	26 218	28 160	7 073	16 365 065	157 707	256 343	9 478	8 302
2e kwartaal	44 188	32 243	23 733	26 202	9 476	16 374 541	143 098	242 048	23 231	8 167
3e kwartaal	48 272	30 840	38 734	36 864	19 302	16 393 843	187 762	248 219	27 212	7 981
4e kwartaal	44 737	34 815	28 134	31 350	11 556	16 405 399	157 997	246 006	12 564	7 533
2008										
1e kwartaal	44 078	36 308	31 770	26 884	12 656	16 418 055	158 461	251 389	9 693	8 226
2e kwartaal	45 819	33 138	29 670	25 471	16 880	16 434 935	144 706	238 330	24 255	8 073
3e kwartaal	49 646	31 425	47 841	36 138	29 924	16 464 859	189 467	249 901	28 561	8 184
4e kwartaal	45 091	34 265	34 235	29 286	20 928	16 485 787	156 619	243 518	12 929	7 753
2009										
1e kwartaal	44 432	37 629	34 677	24 399	17 081	16 502 868	149 269	234 770	9 148	7 730
2e kwartaal	45 753	31 804	29 856	25 168	18 637	16 521 505	129 505	214 259	23 440	7 143
3e kwartaal	49 180	31 018	47 852	33 071	32 943	16 554 448	175 162	228 503	27 110	7 970
4e kwartaal	45 459	33 723	34 923	28 192	23 164	16 577 612	145 098	225 076	13 229	7 902
2010										
1e kwartaal	43 747	36 025	33 304	26 432	14 594	16 592 206	146 122	227 687	11 962	8 459
Maand										
2007										
januari	15 019	12 221	9 313	10 970	1 141	16 359 133	56 746	88 908	2 692	2 901
februari	13 909	10 884	8 648	7 868	3 805	16 362 938	49 174	79 045	3 073	2 397
maart	15 211	12 019	8 257	9 322	2 127	16 365 065	51 787	88 390	3 713	3 004
april	14 385	11 021	7 045	7 878	2 531	16 367 596	44 330	74 175	4 555	2 901
mei	15 144	10 799	8 044	8 707	3 682	16 371 278	48 638	83 244	7 807	2 397
juni	14 659	10 423	8 644	9 617	3 263	16 374 541	50 130	84 629	10 869	3 004
juli	15 989	10 484	10 685	13 392	2 798	16 377 339	60 953	88 261	9 682	2 761
augustus	16 262	10 450	13 270	13 146	5 936	16 383 275	68 083	84 582	7 704	2 806
september	16 021	9 906	14 779	10 326	10 568	16 393 843	58 726	75 376	9 826	2 414
oktober	15 662	11 049	11 874	11 191	5 296	16 399 139	57 720	84 936	5 456	2 673
november	14 531	11 281	9 360	10 740	1 870	16 401 009	53 265	84 125	3 677	2 748
december	14 544	12 485	6 900	9 419	4 390	16 405 399	47 012	76 945	3 431	2 112
2008										
januari	15 071	12 849	11 236	9 751	3 707	16 409 106	59 407	91 428	2 765	2 909
februari	14 236	11 380	10 954	8 609	5 201	16 414 307	50 854	80 077	3 483	2 633
maart	14 771	12 079	9 580	8 524	3 748	16 418 055	48 200	79 884	3 445	2 684
april	14 804	11 366	10 337	8 493	5 282	16 423 337	49 683	83 110	6 081	2 861
mei	15 597	11 328	8 961	7 881	5 349	16 428 686	45 287	75 326	8 767	2 504
juni	15 418	10 444	10 372	9 097	6 249	16 434 935	49 736	79 894	9 407	2 708
juli	16 903	10 854	12 782	13 314	5 517	16 440 452	62 017	88 984	6 551	2 961
augustus	16 350	10 434	15 119	12 395	8 640	16 449 092	64 269	78 991	12 480	2 535
september	16 393	10 137	19 940	10 429	15 767	16 464 859	63 181	81 926	9 530	2 688
oktober	15 685	10 992	13 957	9 800	8 850	16 473 709	56 800	85 626	5 960	2 699
november	14 556	10 906	10 849	8 917	5 582	16 479 291	48 107	75 390	3 252	2 469
december	14 850	12 367	9 429	10 569	6 496	16 485 787	51 712	82 502	3 717	2 585
2009										
januari	15 354	14 390	12 299	10 818	2 445	16 488 232	52 632	81 465	2 620	2 575
februari	13 683	11 703	11 286	6 219	7 047	16 495 279	47 497	73 138	2 931	2 469
maart	15 395	11 536	11 092	7 362	7 589	16 502 868	49 140	80 167	3 597	2 686
april	15 014	10 908	9 463	7 934	5 635	16 508 503	42 402	70 852	5 210	2 401
mei	15 221	10 670	9 555	8 352	5 754	16 514 257	41 416	69 161	8 817	2 171
juni	15 518	10 226	10 838	8 882	7 248	16 521 505	45 687	74 246	9 413	2 571
juli	16 668	10 540	12 483	11 417	7 194	16 528 699	56 899	82 214	7 255	2 851
augustus	16 251	10 231	16 065	11 335	10 750	16 539 449	58 952	71 234	8 599	2 440
september	16 261	10 247	19 304	10 319	14 999	16 554 448	59 311	75 055	11 256	2 679
oktober	15 453	11 182	15 444	10 134	9 581	16 564 029	50 960	75 463	5 787	2 679
november	15 000	10 728	10 984	7 785	7 471	16 571 500	46 865	72 377	3 587	2 549
december	15 006	11 813	8 495	10 273	6 112	16 577 612	47 273	77 236	3 855	2 674
2010										
januari	14 946	12 503	10 655	9 394	3 704	16 581 316	49 599	75 258	3 532	2 906
februari	13 866	11 510	11 277	7 398	6 235	16 587 551	46 966	71 986	3 796	2 466
maart	14 935	12 012	11 372	9 640	4 655	16 592 206	49 557	80 443	4 634	3 087

[1] Inclusief saldo administratieve correcties.
[2] Inclusief het verschil tussen het officieel vastgestelde en het berekende inwonertal (overige correcties).

N.B. De cijfers voor 2008 en eerder zijn definitief.
Voor technische toelichting en verklaring van termen zie toelichting 2, blz. 62.

Technische toelichting en verklaring van termen

Toelichting 1

Bevolkingsgroei en correcties

Het CBS stelt statistieken over de bevolkingsgroei samen op basis van informatie uit de Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens (GBA) van alle Nederlandse gemeenten. De bevolkingsgroei bestaat uit vier componenten: geboorte, sterfte, immigratie en emigratie. Niet alle mutaties worden bij gemeenten gemeld. Als een gemeente vaststelt dat een persoon niet woont op het adres waar hij of zij staat ingeschreven, wordt een administratieve afvoering doorgevoerd. Als later wordt vastgesteld dat de desbetreffende persoon toch op hetzelfde adres of op een ander adres verblijft, vindt een administratieve opneming plaats. Het saldo van deze administratieve correcties betreft vooral personen die uit Nederland zijn vertrokken zonder dit bij de gemeente te hebben gemeld. Daarom wordt het saldo van deze correcties meegeteld bij de emigratie. Daarnaast worden door het CBS correcties uitgevoerd omdat de informatie die het CBS ontvangt over de bevolkingsgroei inclusief administratieve correcties niet exact overeenkomt met het verschil tussen de inwonertallen in twee opeenvolgende jaren. Deze overige correcties worden meegeteld in het cijfer van de bevolkingsgroei van december.
De cijfers over immigratie en emigratie hebben betrekking op personen die ingeschreven staan in respectievelijk uitgeschreven worden uit de GBA. Aan het inschrijvingscriterium wordt voldaan indien de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.
Tot 1 mei 2004 bestond de Europese Unie (EU) uit België, Duitsland, Denemarken, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden.
Op 1 mei 2004 zijn Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slovenië, Slowakije en Tsjechië toegetreden tot de EU. Per 1 januari 2007 zijn ook Bulgarije en Roemenië toegetreden.

Toelichting 2

Tabellen

De cijfers in de tabellen hebben betrekking op personen die in de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA; vóór 1 oktober 1994: het persoonsregister) van de Nederlandse gemeenten als ingezetene zijn opgenomen (de 'de jure' bevolking). In principe wordt iedereen die voor onbepaalde tijd in Nederland woonachtig is, opgenomen in de basisadministratie van de gemeente waar hoofdzakelijk nachtrust wordt genoten (de gemeente van inschrijving of woongemeente). Een beperkt aantal personen zonder vaste gemeente van inschrijving maar wel behorende tot de 'de jure' bevolking van Nederland staan ingeschreven in de basisadministratie van de gemeente 's-Gravenhage.
De gegevens over de (bevolking in) *huishoudens* zijn afkomstig uit de Huishoudensstatistiek en hebben betrekking op particuliere en institutionele huishoudens. De cijfers zijn gebaseerd op integrale gegevens afkomstig uit de GBA aangevuld met informatie afkomstig uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB), welke gegevens bevat over personen en huishoudens op adressen.
De opgenomen *prognoses* zijn afkomstig uit de meest recente lange-termijnprognoses: Bevolkingsprognose 2002–2050 en Allochtonenprognose 2002–2050.
De *leeftijd* die in de tabellen is vermeld (tenzij anders vermeld), is het verschil tussen het kalenderjaar van de desbetreffende demografische gebeurtenis en het kalenderjaar van geboorte.

Verklaring van termen

administratieve correcties Deze correcties worden gevormd door opnemingen in respectievelijk afvoeringen uit de Gemeentelijke Basisadministratie anders dan door geboorte, sterfte, vestiging, vertrek of gemeentegrenswijziging. Het grootste deel van de administratieve correcties betreft personen waarvan de gemeentelijke overheid na onderzoek heeft vastgesteld dat ze niet meer in de gemeente op een adres woonachtig zijn en veelal naar het buitenland zijn vertrokken. Opnemingen betreft veelal personen die toch weer opduiken (in dezelfde of een andere gemeente) en in de gemeentelijke bevolkingsadministratie worden opgenomen. Het saldo van de administratieve correcties betreft dus personen die worden uitgeschreven bij een Nederlandse gemeente zonder dat daar een inschrijving in een andere Nederlandse gemeente tegenover staat. Om deze reden wordt het saldo opgeteld bij de buitenlandse emigratie (en het migratiesaldo).
adoptie (verkrijging van het Nederlanderschap door) Niet-Nederlandse kinderen van wie de adoptie door een Nederlandse, de Nederlands-Antilliaanse of Arubaanse rechter wordt uitgesproken verkrijgen het Nederlanderschap als ten minste één van de adoptief-ouders Nederlander is.
allochtonen Personen van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren. Allochtonen die zelf in het buitenland zijn geboren vormen de eerste generatie en allochtonen die in Nederland zijn geboren de tweede generatie. Allochtonen van de eerste generatie worden onderverdeeld in de herkomstgroepen westers en niet-westers op grond van hun geboorteland. Ze worden tot de niet-westerse allochtonen gerekend als ze zijn geboren in Turkije, Afrika, Latijns-Amerika of Azië met uitzondering van Japan en Indonesië. Op grond van hun sociaal-economische positie worden allochtonen uit Japan en Indonesië tot de westerse allochtonen gerekend. Wat Indonesië betreft gaat het vooral om mensen die in voormalig Nederlands Indië zijn geboren. De tweede generatie wordt onderverdeeld in de herkomstgroepen westers en niet-westers op grond van het geboorteland

van hun moeder. Is dat Nederland, dan is het geboorteland van de vader bepalend. Voor de tweede generatie is het onderscheid tussen westers en niet-westers gebaseerd op dezelfde landenindeling als voor de eerste generatie.

asielverzoek Een schriftelijke wens om in de zin van het Verdrag van Genève van 1951 als vluchteling te worden erkend. Inwilliging van het asielverzoek leidt tot een verblijfsrechtelijke status. Een ingewilligd verzoek kan betrekking hebben op een aanvraag uit hetzelfde jaar of een eerder jaar. Als het verzoek om toelating definitief is afgewezen, vindt verwijdering van de asielzoeker plaats. Er zin drie soorten verwijderingen, te weten uitzetting, vertrek onder toezicht en controle adres na aanzegging. Het aantal asielaanvragen wordt geregistreerd door het ministerie van Justitie, de bron voor deze cijfers. In Nederland wordt één aanvraag per persoon ingediend.

asielzoekers Personen die om uiteenlopende redenen hun land hebben verlaten om in een ander land, in dit geval in Nederland, bescherming of asiel te zoeken. De cijfers zijn afkomstig van het Ministerie van Justitie. De asielzoekers in een bepaald jaar worden niet allen ook als immigrant in dat jaar geteld. Voor dat laatste is inschrijving in een gemeentelijke basisadministratie vereist. Asielzoekers worden niet direct na aankomst als immigrant ingeschreven in de gemeentelijke basisadministratie. Voor degenen die in de centrale opvang zitten, gebeurt dit pas als zij 'statushouder' zijn geworden, of langer dan een halfjaar in een opvangcentrum verblijven. Degenen die buiten de centrale opvang onderdak hebben, worden ingeschreven mits zij rechtmatig in Nederland verblijven. De criteria voor rechtmatig verblijf zijn vermeld in artikel 8 van de Vreemdelingenwet. Nadat het CBS bericht van inschrijving in de GBA heeft ontvangen, wordt de (voormalige) asielzoeker als immigrant geteld.

A-status Een A-status werd verleend aan asielzoekers die gegronde redenen hadden om te vrezen voor vervolging in de zin van het Verdrag van Genève en de Vreemdelingenwet. Zij werden toegelaten als politiek vluchteling en kregen de vluchtelingenstatus. Dit is een definitieve verblijfsvergunning. Vanaf 1 april 2001 wordt deze status niet meer verstrekt.

autochtonen Personen van wie beide ouders in Nederland zijn geboren.

buitenlandse migratie De statistiek van de buitenlandse migratie heeft betrekking op alle personen die aangifte doen van het feit dat zij zich in Nederland vestigen of Nederland verlaten. Voor de immigratie wordt aan het inschrijvingscriterium voldaan als de verwachte verblijfsduur in Nederland in het halfjaar volgend op de vestiging ten minste vier maanden bedraagt. Voor de emigratie geldt dat de verwachte verblijfsduur in het buitenland in het jaar volgend op het vertrek ten minste acht maanden bedraagt.

controle adres na aanzegging Vertrek op eigen gelegenheid, waarbij – na controle door de politie van het laatstbekende huisadres – zal worden geregistreerd of iemand daadwerkelijk is vertrokken.

doodgeborenen De gegevens over doodgeborenen hebben sinds 1991 betrekking op de kinderen die na een zwangerschapsduur van ten minste 24 weken ter wereld zijn gekomen en die na de geboorte geen enkel teken van levensverrichting hebben vertoond (ademhaling, hartactie, spieractie). Daarnaast worden overeenkomstig de aanbeveling van de Wereld Gezondheidsorganisatie de doodgeboren kinderen met een zwangerschapsduur van 28 weken of meer apart onderscheiden.

doodsoorzaken Betreffen steeds primaire doodsoorzaken. Slechts één ziekte of gebeurtenis kan worden aangemerkt als primaire doodsoorzaak, namelijk de ziekte of de gebeurtenis waarmee de keten van gebeurtenissen die tot de dood leidde, een aanvang nam.

echtelijk Een geboorte wordt als echtelijk aangeduid als de moeder op het moment van de geboorte wettig gehuwd is of als zij weduwe is en het kind is geboren binnen 306 dagen na het overlijden van haar (mannelijke) echtgenoot. Alle andere geboorten worden niet-echtelijk genoemd. Het gaat bij niet-echtelijke geboorten dus om geboorten uit vrouwen die ongehuwd of gescheiden zijn of ten minste 306 dagen vóór de geboorte van het kind zijn verweduwd.

echtscheidingen Over de periode tot en met september 1994 hebben de aantallen echtscheidingen uitsluitend betrekking op de door een Nederlandse rechter uitgesproken vonnissen die zijn ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand. Het maakte daarbij niet uit of de van echt scheidenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 zijn alleen de echtscheidingen geteld waarbij ten minste één van de betrokken partners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is opgenomen. Het maakt daarbij niet uit of de echtscheiding al dan niet door een Nederlandse rechter is uitgesproken.

eerste generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

emigratie Zie onder buitenlandse migratie.

erkenning (verkrijging van het Nederlanderschap door) Niet-Nederlandse kinderen die voor het bereiken van de meerderjarigheid door een Nederlandse vader worden erkend of door diens huwelijk worden gewettigd.

geboorten Betreft bevallingen, ongeacht de levensvatbaarheid van de kinderen.

Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens De GBA (Gemeentelijke Basisadministratie persoonsgegevens) is een geautomatiseerd persoonsregistratiesysteem van de gemeenten, in werking sinds 1 oktober 1994.

gestandaardiseerde sterfte Bij het (indirect) gestandaardiseerd sterftecijfer zijn de effecten van de verschillen in de samenstelling van de bevolking naar leeftijd en geslacht tussen de diverse jaren uitgeschakeld. De gemiddelde bevolking naar leeftijd en geslacht van Nederland over 1990 heeft als standaardbevolking gediend.

herkomstgroep Zie onder allochtonen.

huishoudens Een verzameling van één of meer personen die een woonruimte bewoont en daar zichzelf voorziet, of door derden wordt voorzien, in dagelijkse levensbehoeften. Onderscheiden worden particuliere en institutionele huishoudens. Een particulier huishouden bestaat uit één of meer personen die alleen of samen in een woonruimte gehuisvest zijn en zelf in hun dagelijkse levensbehoeften voorzien. Institutionele huishoudens bestaan uit twee of meer personen voor wie in huisvesting en in dagelijkse levensbehoeften door derden bedrijfsmatig wordt voorzien. Het betreft de bewoners van instellingen zoals verpleeg-, bejaarden- en kindertehuizen, revalidatiecentra en gevangenissen die daar in principe langer dan een jaar (zullen) verblijven.

huwelijkssluiting Over de periode tot en met september 1994 hebben de huwelijkssluitingen betrekking op álle in Nederland gesloten huwelijken, ongeacht of de huwenden al dan niet tot de geregistreerde bevolking van Nederland behoorden. Vanaf oktober 1994 worden alle huwelijken geteld waarvan ten minste één van de huwelijkspartners als ingezetene in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente is op-

genomen, ongeacht het land waar het huwelijk is gesloten. Sinds 1 april 2001 is het in Nederland ook voor paren van gelijk geslacht mogelijk in het huwelijk te treden.

huwende personen Alle personen die op het moment van huwelijkssluiting in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven.

immigratie Zie buitenlandse migratie.

ingewilligde asielverzoeken Een ingewilligd asielverzoek kan betrekking hebben op een asielaanvraag uit hetzelfde of een vorig jaar. Personen van wie het asielverzoek wordt ingewilligd, krijgen een verblijfsrechtelijke status. Het gaat om personen aan wie een A-status werd verleend, een VTV (Vergunning tot Verblijf) of een VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf).

institutionele huishoudens Zie onder huishoudens.

legitimiteit Binnen (echtelijk) of buiten (niet-echtelijk) het huwelijk geboren.

levendgeborenen Geborenen die enig teken van leven hebben vertoond, ongeacht de zwangerschapsduur.

levensverwachting Zie onder overlevingstafels.

naturalisatie (verkrijging van het Nederlanderschap door) Verlening van het Nederlanderschap vindt plaats door middel van zelfstandige- of medenaturalisatie. Het Nederlanderschap kan, onder bepaalde voorwaarden, worden verleend aan niet-Nederlanders die daarom verzoeken en meerderjarig zijn (zelfstandige naturalisatie). Medenaturalisatie betreft minderjarige kinderen die delen in de naturalisatie van de ouder(s).

niet-echtelijk Zie onder echtelijk.

niet-westers Zie onder allochtonen.

optie (verkrijging van het Nederlanderschap door) Onder bepaalde voorwaarden kan voor de Nederlandse nationaliteit geopteerd worden.

overlevingstafels Deze geven aan, hoeveel van 100 duizend pasgeboren jongens, respectievelijk meisjes de leeftijd van ½, 1½, 2½ jaar, enz. zullen bereiken op basis van de sterfteverhoudingen, die bij de bevolking gedurende een bepaalde periode zijn waargenomen. Tevens kan worden afgelezen hoe oud deze kinderen gemiddeld zullen worden. Bij iedere leeftijd staat in de overlevingstafel de levensverwachting vermeld. Dit geeft het aantal jaren aan dat de desbetreffende groep gemiddeld nog zal leven.

particuliere huishoudens Zie onder huishoudens.

partnerschapsregistratie De registratie (ingevoerd per 1 anuari 1998) is mogelijk voor paren van gelijk en van verschillend geslacht. In de meeste opzichten is het geregistreerd partnerschap vergelijkbaar met het huwelijk. Een duidelijk onderscheid tussen het geregistreerd partnerschap en het huwelijk betreft evenwel de relatie tussen de partners en de eventuele kinderen. Als een vrouw die geregistreerd partner is, een kind krijgt, is zij weliswaar automatisch de moeder van haar kind, maar haar mannelijke geregistreerd partner is alleen dàn de juridische vader als hij, met toestemming van de moeder, het kind erkent.

perinatale sterfte Dit cijfer omvat de doodgeborenen na een zwangerschap van ten minste 28 weken (overeenkomstig de aanbeveling van de Wereldgezondheidsorganisatie) en de overledenen binnen 1 week na de geboorte.

positie in het huishouden Zie onder huishoudens.

referentiepersoon De referentiepersoon is een statistische entiteit bedoeld om kenmerken van huishoudens aan te ontlenen. Als sprake is van een paar dan wordt de man als referentiepersoon aangeduid. In geval van een paar van gelijk geslacht wordt de oudste van het paar als referentiepersoon aangeduid.

totaal echtscheidingspercentage Geeft het percentage huwelijken aan dat tot echtscheiding zal komen als in de toekomst dezelfde kansen op sterfte en echtscheiding blijven gelden als in het waargenomen kalenderjaar.

totaal vruchtbaarheidscijfer Dit cijfer kan worden opgevat als het gemiddelde aantal kinderen dat een vrouw krijgt of nog zal krijgen als de in het verslagjaar waargenomen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers gedurende haar hele vruchtbare levensfase zouden gelden.

tweede generatie allochtonen Zie onder allochtonen.

uitzettingen Er vindt een fysieke verwijdering uit Nederland plaats (‘verwijdering met de sterke arm’).

van echt scheidende personen De betrokken personen die ten tijde van de inschrijving van het bedoelde vonnis in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene zijn ingeschreven.

vergunning voor asiel bepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) bepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. De vergunning wordt voor maximaal drie jaar afgegeven. Deze personen mogen werken op voorwaarde dat hun werkgever beschikt over een daartoe vereiste tewerkstellingsvergunning.

vergunning voor asiel onbepaalde tijd De VVA (Vergunning Voor Asiel) onbepaalde tijd is ingevoerd per 1 april 2001. Deze personen zijn vrij op de arbeidsmarkt (tewerkstellingsvergunning is niet vereist).

vergunning tot verblijf Asielzoekers aan wie een VTV (Vergunning tot Verblijf) werd verleend, werden niet erkend als politiek vluchteling maar werden toegelaten op grond van humanitaire overwegingen. Deze tijdelijke verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal vijf jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

verhuisde personen Hieronder worden verstaan alle verhuisde personen binnen Nederland die leiden tot verandering van gemeente van inschrijving (ook wel binnenlandse migratie genoemd) en verhuisde personen binnen een zelfde gemeente. De veranderingen van gemeente van inschrijving die in verband met grenswijzigingen tussen resp. samenvoeging van gemeenten in de basisadministratie worden geregistreerd, worden niet als verhuizing beschouwd.

vertrek onder toezicht Vertrek van afgewezen asielzoeker op eigen gelegenheid, waarbij – ter controle op het vertrek van de desbetreffende persoon – de reispapieren worden gezonden aan de doorlaatpost waarlangs de persoon Nederland zal verlaten.

verweduwende personen Personen die ten tijde van het overlijden van hun partner in de basisadministratie van een Nederlandse gemeente als ingezetene staan ingeschreven. verwijderde asielzoekers Verwijderingen vinden plaats als blijkt dat een asielzoeker niet (of niet langer) in Nederland mag verblijven, aangezien het verzoek om toelating definitief is afgewezen.

voorwaardelijke vergunning tot verblijf De VVTV (Voorwaardelijke Vergunning tot Verblijf) werd toegekend aan asielzoekers die vooralsnog niet naar hun land konden terugkeren omdat de situatie daar te gevaarlijk werd geacht. Deze verblijfsvergunning gold voor een periode van maximaal drie jaar. Vanaf 1 april 2001 wordt zij niet meer verstrekt.

westers Zie onder allochtonen.

wonend in instelling Zie onder huishoudens.

zuigelingensterfte Dit is de sterfte van kinderen jonger dan 1 jaar (dus voordat zij hun eerste verjaardag hebben bereikt).

Demografie op het web

StatLine

De cijfers van het CBS zijn beschikbaar via internet. Via internet kunt u toegang verkrijgen tot StatLine, de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een Thema een keuze worden gemaakt uit alle tabellen die zijn opgenomen in StatLine.

Hoe vindt u bevolkingscijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over bevolking te vinden. De snelste manier om deze cijfers te vinden, is als volgt. Ga naar de openingspagina van de CBS homepage (www.cbs.nl) en druk op de knop 'StatLine databank' aan de rechterzijde. U krijgt dan een scherm waarin u een zoekopdracht kunt geven (figuur 1). Als u op 'Thema' klikt, krijgt u een scherm met de thema's te zien (figuur 2).
Door op het mapje 'Bevolking' te klikken, komt u bij 'Bevolking' terecht. In de map 'Bevolking', krijgt u een lijst met tabellen en submappen (figuur 3). In de submappen vindt u informatie over bijvoorbeeld huishoudens, geboorte en verhuizingen.
Ter illustratie is in figuur 3 de tabel 'Bevolking; kerncijfers' geselecteerd. Vervolgens ziet u een overzicht van de onderwerpen in deze tabel. Hier kunt u door binnen de tabbladen 'Onderwerpen' en 'Perioden' te selecteren uw eigen tabel samenstellen. Als u uw tabel heeft samengesteld, drukt u op 'Toon gegevens bovenaan het scherm. U krijgt nu de tabel op het scherm te zien. Uiteraard kunt u deze tabel afdrukken of downloaden. Als u op het pictogram 'download', krijgt u de keuze om de tabel op te slaan in excel-formaat of ander formaat.

1. Zoeken in StatLine

2. StatLine Tabellen per thema

3. Bevolking in StatLine

Inhoudsopgave vanaf 1e kwartaal 2006

	Kwartaal	*Jaar*	*Pag.*
Bevolkingsstructuur en -ontwikkeling			
– Daling bevolkingsgroei houdt aan	I	2006	4
– Ruimtelijke verspreiding van bevolkingskernen in Nederland	I	2006	48–53
– Nederland mindergrijs dan Europa	II	2006	9
– Demografische levensloop van vijftigers	II	2006	15–23
– Bevolking groeit nauwelijks meer	III	2006	4
– Demografie van Nederland, 2006	IV	2006	14–33
– Afname potentiële beroepsbevolking begint	I	2007	4
– Bevolkingstatistieken onder het persoonskaartenstelsel en het GBA-stelstel: overeenkomsten en verschillen	I	2007	14–33
– Bevolking groeit weer sneller	III	2007	4
– Een terugblik op het ouderlijk gezin	III	2007	15–19
– Stad uit balans: een grotere kloof tussen arme en rijke wijken?	III	2007	32–37
– De Nederlandse demografie in zeven tegenstellingen	IV	2007	13–18
– Bevolking groeit met 46 duizend	I	2008	4
– Groei en krimp in 2007	II	2008	7
– Bevolking Europese Unie groeit vooral door migratie	II	2008	9
– De stand van het Sociaal Statistisch bestand	II	2008	14–18
– Sterke stijging bevolkingsgroei in 2008	I	2009	4
– Demografische druk en vergrijzing	IV	2009	6
– Bevolkingsgroei lager	II	2010	4
Bevolking naar regio			
– Populaire huwelijksgemeenten	I	2006	7
– Gemiddeld inkomen per inwoner per buurt, Amsterdam en Rotterdam	I	2006	12
– De prijs van migratie: selectieve verhuisstromen van de vier grote steden	I	2006	37–44
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 1: Gemiddelde leeftijd en leeftijdsopbouw	I	2006	54–60
– Aandeel 65-plussers per gemeente	II	2006	7
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 2: Huishoudensgrootte	II	2006	48–54
– Regionale verscheidenheid in bevolkingsconcentraties; Deel 3: Werkzame beroepsbevolking	II	2006	55–62
– Bevolkingsdichtheid per gemeente	III	2006	7
– Bevolkingsgroei per 1 000 inwoners per COROP-gebied, 2005	III	2006	8
– Aandeel 0–14-jarigen in Haagse en Utrechtse buurten	III	2006	11
– Aandeel eenpersoonshuishoudens per gemeente, 2006	IV	2006	7
– Gemiddeld inkomen per buurt, Den Haag en Utrecht	IV	2006	11
– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Amsterdamse buurten	I	2007	11
– Gescheiden veertigers en vijftigers per gemeente	II	2007	7
– Bevolkingsdichtheid per buurt, Den Haag en Amsterdam, 2006	II	2007	10
– Geboren Amsterdammers per gemeente, 2004	III	2007	9
– Amsterdammers in Amsterdam	III	2007	12
– Haagse migratie	IV	2007	6
– Aandeel potentiële beroepsbevolking per gemeente	IV	2007	7
– Geboren Hagenaars woonachtig in Zuid-Holland, 2004	IV	2007	8
– Wie woont waar in Den Haag?	IV	2007	10
– Geboren Rotterdammers in Zuid-Holland, 2004	I	2008	8
– Wie woont waar in Rotterdam	I	2008	11
– Geboren Utrechters in de provincie Utrecht	II	2008	8
– De stad Groningen als roltrap van Noord-Nederland	II	2008	52–59
– Bevolkingskernen 2001–2006. Groei van dorpen, steden en agglomeraties	II	2008	66–75
– Veel grijze buurten in Den Haag	IV	2008	11
– Vinex-bewoners zijn geen doorsnee stedelingen	IV	2008	39–41
– Outcomemonitor Krachtwijken brengt aandachtswijken in beeld	IV	2008	42–50

– Gemeenten naar aandeel Duitsers, 2008 I 2009 8
– De verborgen aantrekkingskracht van Parkstad-Limburg I 2009 73–80
– De achterkant van rijke gemeenten II 2009 11
– Aandeel 80-plussers per gemeente III 2009 7
– Gemeenten naar aandeel Belgen, 2009 IV 2009 7
– Almere naar aandeel 65-plussers IV 2009 11
– Gemeenten naar aandeel Turken van 12 tot en met 17 jaar, 2009 I 2010 7
– Grote regionale verschillen in bevolkingsontwikkeling in de Europese Unie tot 2030 II 2010 9

Bevolking naar nationaliteit en geboorteland

– Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen I 2006 15–31
– Sociaal-economische positie van eerste generatie Antillianen en Arubanen in Nederland II 2006 45–47
– Naast herkomstgroepering ook nationaliteit? II 2006 63–71
– Determinanten van de vruchtbaarheid onder allochtone vrouwen III 2006 14–18
– Zelfdoding onder Nederlandse Surinamers naar etniciteit III 2006 23–28
– Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie III 2006 33–39
– Surinamers in Nederland en Suriname IV 2006 6
– Aandeel niet-westerse allochtonen onder 4- tot 12-jarigen, 2006 I 2007 7
– Aandeel Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen/Arubanen in Amsterdamse buurten I 2007 11
– Geboorteplaats en etnische samenstelling van Surinamers in Nederland I 2007 74–78
– Weer minder asielzoekers in de Europese Unie II 2007 12–16
– Antilliaanse en Arubaanse verdachten van misdrijven II 2007 36–38
– Allochtonenprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten II 2007 60–67
– Vreemdelingen III 2007 11
– Schatting van het aantal voormalig Joegoslaven naar huidig herkomstgebied III 2007 38–47
– Partnerkeuze van allochtonen IV 2007 25–31
– Belgen in Nederland en Nederlanders in België IV 2007 47–52
– Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen IV 2007 56–72
– Grote verschillen in aandeel buitenlandse ingezetenen I 2008 9
– Vooral autochtonen verlaten de grote steden III 2008 7
– Locatiekeuze van immigranten in de eerste vier jaar na aankomst III 2008 39–44
– Gemeenten naar aandeel Marokkanen van 12 tot en met 17 jaar, 2008 IV 2008 7
– Herkomst en kenmerken van immigranten uit de voormalige Sovjet-Unie IV 2008 22–30
– Tsjechen en Slowaken in Nederland I 2009 7
– Toename aandeel niet-westerse allochtonen I 2009 9
– Niet-westerse allochtonen in Utrecht en omgeving I 2009 12
– Thuis voelen in Nederland: stedelijke verschillen bij allochtonen II 2009 34–38
– Herkomst van Duitsers in Nederland III 2009 6
– Herkomst en vestiging van de eerste Marokkanen in Nederland III 2009 51–56
– Demografische kenmerken van Tsjechen en Slowaken in Nederland III 2009 57–61
– Herkomst van Chinezen in Nederland I 2010 6
– Uit Indonesië en Nederlands-Indië afkomstige personen in Nederland II 2010 6

Vruchtbaarheid en geboorteregeling

– Aandeel levendgeborenen met een moeder van 35 jaar of ouder I 2006 8
– Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westerse allochtone vrouwen I 2006 15–31
– Verhuizen en geboorte van het eerste kind II 2006 6
– Aantal geboorten per duizend inwoners in de vier grote steden II 2006 11
– Minder bevallingen in het weekend III 2006 6
– Determinanten van de vruchtbaarheid onder allochtone vrouwen III 2006 14–18
– Aandeel niet-echtelijke geboorten per gemeente, 2005 IV 2006 8
– Vruchtbaarheid in de twintigste eeuw I 2008 14–22
– De relatie tussen vruchtbaarheid en opleidingsniveau van de vrouw II 2008 32–41
– Intergenerationele overdracht van de leeftijd bij geboorte van het eerste kind II 2008 82–94
– Jonge en oude moeder, 2007 III 2008 7
– Voor het eerst sinds 2000 meer kinderen geboren IV 2008 4
– Sterke daling geboortecijfer niet-westers allochtone tieners IV 2008 14–21
– Geboorteregeling in 2008 I 2009 54–59

– Oudere moeders, minder kinderen	IV	2009	9
– Regionale verschillen in vruchtbaarheid verklaard	IV	2009	63–70
– Oudere moeders, minder kinderen (rectificatie) [1)]	I	2010	9
– Cohortvruchtbaarheid van mannen	II	2010	19–24
– Geslachtsvoorkeuren bij het krijgen van kinderen: veranderingen over geboortecohorten	II	2010	38–42

Sterfte en doodsoorzaken

– Gezonde en ongezonde beroepen	I	2006	10–11
– Zelfdoding onder Nederlandse Surinamers naar etniciteit	III	2006	23–28
– Recente ontwikkelingen rond moord en doodslag	III	2006	29–32
– Sterfte door longkanker in de Europese Unie	IV	2006	9
– Enkele ontwikkelingen rond de sterfte in langetermijn-perspectief	IV	2006	46–57
– Dodelijke bedrijfsongevallen: recente ontwikkelingen	IV	2006	58–61
– Sterfte door coronaire hartziekten in de Europese Unie	I	2007	9
– Sociaal-economische verschillen in sterfte en gezondheid in Nederland	I	2007	34–44
– Medische beslissingen rond het levenseinde nauwelijks van invloed op de levensverwachting	II	2007	17–35
– Aantal verkeersdoden in Nederland relatief zeer laag	III	2007	10
– Achtergronden en berekeningswijzen van CBS-overlevingstafels	III	2007	66–77
– 210 duizend oorlogsslachtoffers	IV	2007	53–55
– Overlijdensrisico's naar herkomstgroep: daling en afnemende verschillen	IV	2007	56–72
– Zelfdoding in Nederland: een statistisch overzicht	IV	2007	73–83
– Gemeenten naar aantal overledenen, 2006	I	2008	7
– Zuigelingensterfte per gemeente in Nederland, 1841–1939	I	2008	23–29
– Zelfdoding per coropgebied	IV	2008	8
– Trends in gezonde levensverwachting	I	2009	60–66
– Levensverwachting bij 65 jaar	II	2009	9
– Meer jongens dan meisjes overlijden in eerste levensjaar	III	2009	9
– Haagse weduwes	III	2009	11
– Ontwikkelingen in (gezonde) levensverwachting naar opleidingsniveau	IV	2009	71–75

Migratie en verhuizingen

– De prijs van migratie: selectieve verhuisstromen van de vier grote steden	I	2006	37–44
– Immigratie neemt weer toe	II	2006	4
– Verhuizen en geboorte van het eerste kind	II	2006	6
– Verhuisstromen, 1948–2004	II	2006	10
– Nederland: van immigratie- naar emigratieland?	II	2006	33–40
– Emigratie van autochtonen naar België	II	2006	41–44
– Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	III	2006	29–32
– Emigratie remt bevolkingsgroei	IV	2006	4
– Inkomensdynamiek en achterliggende verhuisstromen	IV	2006	41–45
– Herkomst en bestemming van Groningers	I	2007	6
– Vestigingsoverschot per gemeente, 2006	I	2007	8
– Meer immigranten, minder emigranten	II	2007	4
– Emigranten uit Amsterdam maken plaats voor studenten en starters	III	2007	7
– Binnenlandse verhuismobiliteit, 2006	III	2007	8
– Verhuiswensen uit het Woononderzoek Nederland 2006	III	2007	20–31
– Immigratie uit nieuwe EU-lidstaten stijgt verder	IV	2007	4
– Haagse migratie	IV	2007	6
– Daling aantal asielzoekers in Europa lijkt voorbij	IV	2007	9
– Buitenlandse migratie in Nederland 1795–2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling	IV	2007	32–46
– Migratie naar en uit Rotterdam	I	2008	6
– Laagste aantal asielverzoeken sinds 1988	I	2008	30–31
– Emigratie: de spiegel van Hollands ongenoegen	I	2008	32–38
– Eerder verblijf in Nederland vergroot kans op vertrek èn terugkomst	I	2008	39–43
– Immigratie trekt aan	II	2008	4
– Migratie naar en uit Utrecht	II	2008	6
– Afstand tot ouders en verhuisgedrag	II	2008	42–51
– Immigratie overtreft nu emigratie	III	2008	4

– Verhuizingen naar Flevoland	III	2008	8
– Locatiekeuze van immigranten in de eerste vier jaar na aankomst	III	2008	39–44
– Binnenlandse migratie niet eerder zo laag	II	2009	4
– Sterke stijging immigratie lijkt voorbij	II	2009	6
– Toename asielverzoeken in Nederland sterker dan in EU	II	2009	22–25
– Terugkeer van ouderen naar hun geboorteregio	II	2009	26–33
– Daling aantal verhuizingen zet door	III	2009	4
– Verhuizen vanuit studentensteden	III	2009	43–50
– Herkomst en vestiging van de eerste Marokkanen in Nederland	III	2009	51–56
– Emigratie gedaald	IV	2009	4
– Gezinshereniging en gezinsvorming na immigratie	IV	2009	45–59
– Kwart asielzoekers is kind	IV	2009	60–62
– Crisis remt migratie en verhuizingen	I	2010	4
– Verhuisgedrag van jongeren	I	2010	22–27
– Verhuisgedrag van vluchtelingen	I	2010	28–31
– Selectieve verhuispatronen	I	2010	32–38
– Verhuizende personen per gemeente	II	2010	7
– Boemerangkinderen: weer terug naar het ouderlijk huis	II	2010	13–18
– Stijging aantal asielzoekers in Nederland iets groter dan in EU	II	2010	25–28

Huwelijkssluiting, relatievorming en -ontbinding

– Samenwoners van gelijk geslacht	I	2006	6
– Samenwoonrelaties stabieler	I	2006	32–36
– Trouwen vanuit het ouderlijk huis	III	2006	9
– Aantal echtscheidingsprocedures iets toegenomen	III	2006	19–22
– Zonder huwelijk een kind: een kwestie van geloof	I	2007	10
– Huwelijkssluiting en -ontbinding	II	2007	6
– Gescheiden veertigers en vijftigers per gemeente	II	2007	7
– Partnerkeuze van allochtonen	IV	2007	25–31
– Bijna 33 duizend echtscheidingszaken afgehandeld in 2007	III	2008	14–18
– De geografische dimensie van partnerkeuze	III	2008	19–28
– Incidentie en achtergronden van transitionele en duurzame latrelaties	III	2008	29–38
– Huwelijk en geregistreerd partnerschap tussen personen van gelijk geslacht	IV	2008	6
– Hogere leeftijd bij eerste huwelijk	I	2009	10
– Huwelijken en echtscheidingen	II	2009	8
– Favoriete huwelijksgemeenten	III	2009	8
– Scheiden en weer samenwonen	IV	2009	14–21
– Wie krijgt na echtscheiding de woning?	IV	2009	22–32
– Dertigduizend flitsscheidingen, 2001–2009	IV	2009	33–34

Huishoudens en gezinnen

– Samenleven en kinderen	II	2006	24–27
– Wonen zonder partner	II	2006	28–32
– Passende ouderenhuisvesting	III	2006	10
– Aandeel eenpersoonshuishoudens per gemeente	IV	2006	7
– Uit huis gaan van jongeren	IV	2006	34–40
– Vrouwen worden vaak alleen oud, mannen samen met een partner	II	2007	8
– Huishoudensprognose 2006–2050: veronderstellingen over burgerlijke staat en huishoudenspositie	II	2007	39–52
– Huishoudensprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten	II	2007	53–59
– Een terugblik op het ouderlijk gezin	III	2007	15–19
– Schatting van het aantal stiefgezinnen	IV	2007	19–22
– De ervaring van kinderen met stiefouders	IV	2007	23–24
– Van kwetsbaar gezin tot bewuste samenlevingsvorm	I	2008	10
– Ontwikkelingen in de huishoudensdynamiek sinds 1971	I	2008	44–54
– Ouders en kinderen apart	II	2008	10
– Honkvaste Utrechters	II	2008	11
– Zeer grote gezinnen worden schaars	II	2008	60–65
– Weinig Nederlanders nemen moeder in huis	III	2008	9

– Eenpersoonshuishoudens in Groningen III 2008 11
– Vrouwenarbeid funest voor gezinsleven I 2009 11
– Jonge gezinnen II 2009 7
– Aantal adoptiekinderen afgenomen II 2010 29–31
– De verdeling van arbeid en zorg tussen vaders en moeders II 2010 50–54

Prognoses en scenario's

– Bevolkingsprognose 2005–2011: stabiele lage groei I 2006 61–66
– PEARL: een nieuw regionaal prognosemodel III 2006 40–50
– PEARL: uitkomsten van de regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025 voor provincies III 2006 51–59
– Waar wonen ouderen nu en in 2025? III 2006 60–62
– Bevolkingsprognose 2006–2050: model en veronderstellingen betreffende de sterfte IV 2006 62–77
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over de asielmigratie IV 2006 78–84
– Bevolkingsprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten IV 2006 85–92
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over de geboorte I 2007 45–56
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over immigratie I 2007 57–64
– Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over emigratie I 2007 65–73
– Huishoudensprognose 2006–2050: veronderstellingen over burgerlijke staat en huishoudenspositie II 2007 39–52
– Huishoudensprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten II 2007 53–59
– Allochtonenprognose 2006–2050: belangrijkste uitkomsten II 2007 60–67
– Huishoudensprognose 2006–2050: huishoudens naar herkomstgroep III 2007 54–65
– Bevolkingsprognose 2007–2014: tijdelijk hogere groei I 2008 55–62
– Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2007–2025: belangrijkste uitkomsten III 2008 45–54
– Verbeterde schattingswijze van migratie over korte afstand in het model PEARL III 2008 55–64
– Analyse van processen in de levensloop ten behoeve van het model PEARL IV 2008 51–62
– Modelleren van huishoudens in het model PEARL IV 2008 63–71
– Vier scenario's voor de zeer lange termijn IV 2008 72–81
– Bevolkingsprognose 2008–2050: naar 17,5 miljoen inwoners I 2009 15–22
– Bevolkingsprognose 2008–2050: veronderstellingen over immigratie I 2009 23–33
– Bevolkingsprognose 2008–2050: veronderstellingen over emigratie I 2009 34–40
– Bevolkingsprognose 2008–2050: model en veronderstellingen betreffende de sterfte I 2009 41–53
– Allochtonenprognose 2008–2050: naar 5 miljoen allochtonen II 2009 14–21
– Huishoudensprognose 2008–2050: uitkomsten III 2009 14–19
– Een nieuw model voor de CBS huishoudensprognose III 2009 20–42
– Regionale prognose 2009–2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp IV 2009 35–44
– Bevolkingsprognose 2009–2016: omslag naar lagere groei I 2010 14–21
– Onzekerheidsmarges voor de sterfteprognose van het CBS II 2010 32–37

Internationaal

– Daling van het eerste huwelijkscijfer I 2006 9
– Bevolking Europese Unie groeit vooral door migratie I 2006 45–47
– Trouwen vanuit het ouderlijk huis III 2006 9
– Daling aantal asielzoekers in Europa lijkt voorbij IV 2007 9

Overig

– Enquêteonderzoek onder allochtonen: problemen, oplossingen en uitdagingen I 2006 67–73
– Sociaal milieu en schoolkeuze IV 2006 10
– Naar een nieuwe schatting van het aantal islamieten in Nederland III 2007 48–53
– Trends in consultaties huisarts, specialist en fysiotherapeut door ouderen IV 2007 84–91
– Vertraging in lengtegroei en gewichtstoename IV 2007 92–100
– Nationale problemen in kaart gebracht I 2008 63–69
– Hoe ver woon ik van……. II 2008 19–22
– Jong geleerd, fout gedaan? II 2008 23–31
– Inkomen als sociaaleconomische indicator van medisch zorggebruik bij ouderen II 2008 76–81
– Roekeloze bromfietsers III 2008 10

– Fysieke en psychische gezondheid van ouderen naar sociaaleconomische status	III	2008	65–72
– Ernstige overlast en verloedering in de eigen woonbuurt	III	2008	73–79
– Sociaaleconomische verschillen in fysieke beperkingen van ouderen	IV	2008	31–38
– Burgerlijke staat, recente verweduwing en gezondheidindicatoren van ouderen	I	2009	67–72
– De sociaal onderscheidende functie van het bad	II	2009	10
– Geregistreerd zorggebruik van 50-plussers naar sociaaleconomische status	II	2009	39–44
– Toenemende onkerkelijkheid	III	2009	10
– Gevolgen AOW-plannen	IV	2009	8
– Door schoolverzuim naar kerker	IV	2009	10
– Ziekenhuisopnamen gedurende de adolescentie en voortijdig schoolverlaten	IV	2009	76–81
– Aantal nieuwbouwwoningen daalt, grote verschillen per gemeente	I	2010	8
– Huisartsen in Amsterdam	I	2010	11
– Verschillen in sociale en maatschappelijke participatie	I	2010	39–45
– Gezondheid en welvaart van ouderen	I	2010	46–52
– Religie en verschillen in vermogen en inkomen	I	2010	53–57
– Bouwen voor leegstand?	II	2010	8
– Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw	II	2010	43–49
– Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit	II	2010	55–60

Andere CBS-publicaties

Statistisch Jaarboek 2010
Dit boek bevat cijfers over alle aspecten van de Nederlandse samenleving: bevolking, inkomen, economie, prijzen, financiële markten, milieu en vele andere onderwerpen. Het verschijnt jaarlijks in januari.
Jaarlijks, 331 blz., X *19,90 excl. verzendkosten.*
ISBN 978–90–357–1757–2
ISSN 0924–2686. Kengetal A-26.

Statistisch bulletin
Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.
www.cbs.nl
ISSN 066–9680.

De Nederlandse Economie 2008
In de reekst De Nederlandse Economie geeft het CBS elk jaar de stand van zaken op het terrein van onder meer de productie, investeringen, handel, consumptie, inflatie en de arbeidsmarkt. Verder wordt door middel van thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse Economie richt zich op economische analisten, beleidsmakers, politici, journalisten en studenten.
Jaarlijks ca. 250 blz., € 16,85.
ISBN 978–90–357–2038–1. Kengetal P–19.
ISSN 1386–1042.

Kennis en economie 2008
Kennis wordt tegenwoordig als de vierde productiefactor gezien naast de traditionele factoren: land, arbeid en kapitaal. In de publicatie Kennis en economie 200 staan de uitkomsten van de R&D-enquête over 999 centraal. Naast de vergelijking met Nederlandse gegevens van voorgaande jaren, worden de uitkomsten ook in een internationaal perspectief geplaatst: de cijfers van andere landen binnen de EU en de OESO worden hier ook gepresenteerd.
Jaarlijks, 240 blz., € 20,75
ISBN 978–90–357–1817–3. Kengetal K–300.

De digitale economie 2008
Deze nieuwe CBS-publicatie beschrijft de omvang en groei van de binnenlandse ICT-sector. Voorts wordt aandacht besteed aan het gebruik van internet door huishoudens en aan de activiteiten door het Nederlandse bedrijfsleven op internet en andere elektronische netwerken. Daarnaast worden genoemde ontwikkelingen in Nederland vergeleken met die in de ons omringende landen.
Jaarlijks, blz., € 34,00.
ISBN 978–90–357–1620–9. Kengetal P–34.

Nationale Rekeningen 2008
Deze publicatie geeft een compleet overzicht van de stand en de ontwikkeling van onze economie. Bevat gedetailleerde gegevens over de bedrijfstakken, over groepen producten en over ondernemingen, huishoudens en de overheid.
Jaarlijks ca. 300 blz., € 48,85.
ISSN 0168–3489. Kengetal P–2.
ISBN 978–90–357–2008–4

Teletekst
Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet
De CBS-website is te bereiken via http://www.cbs.nl. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine
StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken. Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website:
http://www.cbs.nl/ of direct via: http://statline.cbs.nl/.

Richtlijnen voor auteurs

Voor publicatie in *Bevolkingstrends* komen artikelen en korte bijdragen in aanmerking die betrekking hebben op de demografie van Nederland. Ook onderzoek naar variabelen die de demografische ontwikkelingen en ruimtelijke verschillen in bevolkingskenmerken beïnvloeden, zoals onderwijs en gezondheid, kunnen in *Bevolkingstrends* worden opgenomen. Gezien de onafhankelijke en objectieve opstelling van het Centraal Bureau voor de Statistiek, dienen de bijdragen vrij te zijn van subjectieve interpretaties en beleidsaanbevelingen.

Voor nadere informatie over de mogelijkheid tot plaatsing van externe bijdragen en voor richtlijnen met betrekking tot de kopij kunt u contact opnemen met de hoofdredacteur: Joop Garssen, e-mail: Bevolkingstrends@cbs.nl